

- ◆ जून २००७
- ◆ वर्ष सातवे
- ◆ अंक सहावा

मेहता मराठी ग्रंथजगत

— अनुक्रमणिका —

✳ संपादक :	संपादकीय -	४
सुनील मेहता	साहित्यवार्ता	८
✳ कार्यकारी संपादक :	दखल	३८
शंकर सारडा	पुस्तक परिचय	
✳ संपादन सहाय्य :	धिंड : शंकर पाटील	४२
अनिरुद्ध पाटील	सीजर : अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	५१
शिल्पा कुलकर्णी	वास्तु-अजित : अजित राजाराम जाधव	६१
✳ अंकाची किंमत १५ रु.	स्वप्नातील चांदणे : रत्नाकर मतकरी	६८
✳ वार्षिक वर्गणी	संवेदना : अनु. उज्ज्वला केळकर	७४
मनीऑर्डरने पाठवावी.	साधंसुधं : प्रमोदिनी वडके-कवळे	७९
✳ प्रसिद्धी	पुरस्कार	८५
दरमहा १५ तारखेस	वाचकांचा प्रतिसाद	९३
	श्रद्धांजली	९९
	बालनगरी	१०१

✳ मांडणी-अक्षरजुळणी :
मेहता पब्लिशिंग हाऊस

✳ संपादक-मुद्रक-प्रकाशक : सुनील मेहता,
१९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी,
बाजीराव रोड, टेलिफोनभवनसमोर, पुणे-४११ ०३०.
फोन : २४४७६९२४ फॅक्स : ०२०-४४७५४६२
Email - info@mehtapublishinghouse.com
Website - www.mehtapublishinghouse.com

वार्षिक वर्गणी १५० रु. तीन वर्षाची ३५० रु. पाच वर्षाची ५०० रु.
३ किंवा ५ वर्षासाठी वर्गणीदार झाल्यास पुस्तक भेट !

या अंकातील लेखांतील मते ही त्या त्या लेखांची असून त्यांच्याशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही.

व्यवसायवृद्धीसाठी... कथाकथन

कथाकथन म्हटले की मुलांचा घोळका आणि कोणीतरी कथा सांगतेय असे दृश्य समोर उभे राहते.

कथाकथनाचा वापर मुख्यतः आपण मनोरंजनासाठी करतो. आणि नंतर प्रबोधन, ज्ञानदान, शिकवण, माहितीचे प्रसारण वगैरे उद्दिष्टांचीही त्यात भर घालतो.

कथाकथन ही आदिमानवाला अवगत झालेली संवाद-संभाषण-संदेशवहनाची आद्य कला आहे. आणि आजही तिची महती वा प्रभावी परिणामकारकता कमी झालेली नाही.

पंचतंत्र, हितोपदेशातील कथांनी निर्बुद्ध, व्यवहारशून्य राजपुत्रांना अल्पावधीतच राज्यकारभार करण्यास सक्षम बनवले.

बादशहा शहरयार स्त्रियांना दगाबाज व विश्वासघातकी म्हणून रोज ठार मारून टाकत असे. दररोज रात्री एका स्त्रीशी विवाह करून तिचा उपभोग घेऊन सकाळी तिला ठार मारून टाकायचे अशी प्रतिज्ञाच त्याने केलेली असते. त्याच्या वजीराची कन्या शहरयार बादशहाशी लग्न लावण्याचा आग्रह धरते आणि रोज रात्री बादशहाला अद्भुतरम्य कथा सांगून त्या कथेचा पुढचा भाग ऐकण्यासाठी आपली प्रतिज्ञा मोडून बादशहाला तिला जिवंत ठेवावे लागते... कथा जीवनदान देते, मृत्यूपासून वाचवते हे अरेबियन नाइटसमधल्या एक हजार एक गोष्टींवरून सिद्ध होते.

कथाकथनाच्या कौशल्याचे मोल असे अपरिमित आहे हे आपल्या पूर्वसुरींनाही ज्ञात होते.

आजही दैनिक वृत्तपत्रे महत्त्वाच्या बातम्या देताना त्यांना 'स्टोरी'चे रूप देण्याचा कटाक्ष बाळगतात. अमेरिकेत दैनिकांचा खप घसरगुंडीला लागला तेव्हा दैनिक आकर्षक आणि वाचनीय करण्यासाठी बातम्यांना कथात्मक बाज देण्यावर भर दिला जात आहे. त्यामुळे वाचक दैनिकांकडे पुन्हा वळून लागला आहे. हार्वर्ड विद्यापीठातील नीमन फाउंडेशनतर्फे अमेरिकेतील पत्रकारांसाठी नॅरेटॉलॉजीवर एक चर्चासत्र चार वर्षांपूर्वी घेण्यात आले. त्यात बातम्यांचे कथात्मकत्व कसे वाढवावे यावर विविध मते मांडण्यात आली. त्या चर्चासत्रामुळे अमेरिकन पत्रकारांना आणि वृत्तपत्रांना कथाकथनाचे महत्त्व नव्याने जाणवले. कथाकथनाने अमेरिकेतील

निष्प्रभ होऊ लागलेल्या पत्रकारितेला जीवनदान दिले. नवे जीवनव्यापी उद्दिष्ट दिले.

भारतातील उद्योजकांनाही आपल्या व्यवसाय उद्योगाचा विस्तार करण्यासाठी कथाकथनाचा उपयोग होत आहे- असे सांगितले तर कदाचित आपला त्यावर विश्वास बसणार नाही. परंतु तशी आज वस्तुस्थिती आहे.

'बिग बझार'ची भारतातील प्रमुख शहरात मोठी विक्रीकेंद्रे निघालेली आहेत आणि गेल्या दहा वर्षांत त्यांची संख्या ३३४ झालेली आहे. या स्टोअर्सनी ४० शहरांत पन्नास लाख चौरस फूट जागा त्यांच्या विविध विक्रीकेंद्रांनी व्यापलेली आहे; आणि भारतातील सर्वात मोठा किरकोळ विक्रेता (रिटेलर) म्हणून 'बिग बझार'चे प्रवर्तक संस्थापक किशोर बियाणी यांचा आज लौकिक आहे. दर तासाला ३६ लाख रुपयांची विक्री या स्टोअर्समधून होते. दिवसाला ८ कोटी; महिन्याला २५० कोटी... आणि वर्षाला ३००० कोटी... मुंबईच्या काळबादेवी भागातील एका कापड दुकानदाराच्या मुलाने अवघ्या दहा वर्षांत, आणि वयाच्या चाळिशीत ही जी प्रचंड झेप घेतलेली आहे ती गेल्या दशकातील एक मोठीच यशोगाथा आहे. धीरूभाई अंबानी, इन्फोसिस-नारायणमूर्ती, यांच्यासारखीच! पाच वर्षांत १०० कोटीपासून ५६०० कोटी रुपयांपर्यंत किशोर बियाणींची संपत्ती वाढलेली आहे. आणि त्यांच्या पुढच्या योजनांमुळे ती याच्या दहापट वाढण्याची शक्यता आहे.

किशोर बियाणी यांनी या एवढ्या विक्रीयंत्रणेच्या व्यवस्थापनासाठी कथाकथनाच्या, स्टोरी टेलिंगच्या माध्यमांचा मोठ्या प्रमाणावर वापर केलेला आहे हे वाचून आपल्याला आश्चर्य वाटेल. नुकतेच 'इट हॅपन्ड इन इंडिया' हे त्यांचे आत्मचरित्रात्मक पुस्तक प्रकाशित झाले आहे; त्यात त्यांनी स्वतःच स्टोरी टेलिंगचा वापर आपण आपल्या कर्मचाऱ्यांचे मनोबल वाढवण्यासाठी आणि त्यांचा व्यावसायिक दृष्टिकोन बदलण्यासाठी कसा करतो याचे गुपित खुले केले आहे. 'स्टोरी टेलिंग हॅज नाऊ बीकम अॅन इम्पार्टंट टूल टू डेव्हलप ए कम्प्युनिकेशन स्ट्रॅटेजी' असे त्यांनी म्हटले आहे.

पॉवलो कोएलोची बेस्ट सेलर ठरलेली कादंबरी 'दि अल्केमिस्ट', रिचर्ड बाकची गाजलेली कादंबरी 'जोनाथन लिक्विंग्टन सीगल' यासारख्या कलाकृतींचा उल्लेख किशोर बियाणी यांनी या संदर्भात केला आहे. समुद्रपक्षी (सीगल) जोनाथन हा इतर पक्ष्यांचा सल्ला धुडकावून देऊन आकाशात आपल्या थव्यातील इतर पक्ष्यांच्या तुलनेने अधिकाधिक उंच उड्डाण करण्याचा प्रयत्न करतो. आपल्या चिमुकल्या देहात आपण बंदिस्त झालो आहोत, आपल्या पंखांची लांबी फक्त ४२ इंचाची आहे आणि आपली झेप फारच मर्यादित आहे हे वास्तव स्वीकारायला तो नकार देतो. आपले खरे सामर्थ्य या अफाट विश्वाइतकेच अमर्याद आहे, असे

मानण्याची टिक त्याला त्याचा गुरू चिआंग हा शिकवतो. आणि ही टिक कळल्यावर जोनाथनला इतर पक्ष्यांपेक्षा आपण वेगळे आणि अधिक सामर्थ्यवान आहोत असे जाणवू लागते. जेथे आजवर कोणीही समुद्रपक्षी पोहोचलेला नाही अशी उंची गाठण्याचे तो ठरवतो आणि त्या ध्येयावर पूर्ण लक्ष केंद्रित करून तो ते ध्येय गाठतो. चिआंग त्याला त्याच्या क्षमता वेगळ्या प्रकारे कशा ओळखाव्या आणि प्रवाहाविरुद्ध कसे पोहावे याबद्दल काही कानमंत्र देतो. त्यामुळे जोनाथनच्या आत्मप्रतिमेत एकदम बदल घडून येतो. त्यामुळे इतर पक्ष्यांपेक्षा अधिक वेगाने आणि अधिक उंचीवर गगनविहार करण्याचा उत्साह त्याच्यात संचारतो.

आपल्या संस्थेला ही कथा लागू पडते; त्या कथेतील मूलभूत मुद्दे व धडे आपल्या बाबतीतही तसेच आहेत, आपण आपली विक्री आणि आपला व्याप वाढविण्यासाठी जे प्रयत्न करित आहोत त्यांच्याशी या कथेतील पक्ष्याच्या प्रयत्नाचे साम्य आहे हे आपल्या कर्मचाऱ्यांच्या मनावर ठसवण्यासाठी ही कथा दृश्यचित्रांच्या मदतीने सांगण्यात आली. आपली व्यूहरचना कर्मचाऱ्यांना समजावून देण्यासाठी आणि तिचा परिणामकारकपणा पटवून देण्यासाठी ही कथा म्हणजे एक अमोघ, शक्तिशाली साधन आहे असा अनुभव आला. त्यामुळे कर्मचाऱ्यांच्या बैठकीत या कथाकथनाचे प्रयोग जागोजाग केले गेले असे किशोर बियाणी यांनी आपल्या आत्मकथनात म्हटले आहे.

‘दि अल्केमिस्ट’सारख्या कथा, लोकप्रिय चित्रपटांच्या कथा वगैरेचाही वापर ‘पॅटलून’- ‘बिग बझार’च्या कर्मचाऱ्यांना संस्थेची ध्येयधोरणे समजावून देताना करण्यात येतो. नव्या कर्मचाऱ्यांना संस्थेची कार्यपद्धती समजावून देण्यासाठी, विशिष्ट समस्यांबाबत आपली भूमिका काय असावी हे स्पष्ट करण्यासाठी, आपल्या स्पर्धकांची मानसिकता जाणून घेऊन व्यूहरचना कशी करावी हे ठरवण्यासाठी अशा कथाकथन सत्रांचा उपयोग करून घेतला जातो. ‘दि अल्केमिस्ट’मधील नायकाला असे जाणवते की आपण सत्कर्म करित आहोत आणि ते यशस्वी व्हावे म्हणून निसर्गातला प्रत्येक घटक आपल्याला स्वयंस्फूर्तीने मदत करायला उत्सुक आहे. नव्या कर्मचाऱ्यांना ‘बिग बझार’च्या पूर्वेतिहासाची, वाटचालीची आणि व्यावसायिक मूल्यांची माहिती देण्यासाठी कथाकथनाचा वापर केला जातो. कर्मचाऱ्यांनी स्वतः अशा कथा रचव्या वा विकसित कराव्या म्हणून प्रोत्साहन दिले जाते. कर्मचाऱ्यांच्या विचारप्रक्रियेला, मूल्यप्रणालीला त्यामुळे चालना मिळते. संस्थेचा आत्मा जाणून घेण्यासाठीही कथाकथनाचा फार मोठा उपयोग होतो.

‘बिग बझार’मधील ही कथाकथन सत्रे सोपी, सुटसुटीत असतात. त्यात एकमेकांचे विचार जाणून घेण्यावर भर असतो. कथांमध्ये विनोदाची पखरण असते. कथेतील नायक-नायिकांचे व संघर्षाचे आपल्याशी साम्य आहे असे जाणवावे यावर कटाक्ष असतो. कथेला कलाटणी देणे, आशावादी आणि मनोबल

वाढवणारा शेवट करणे याचीही काळजी घेण्यात येते. कथाकथनाला मोठ्या चित्रांची, प्रतिमांची जोड देण्यात येते. कथेची मध्यवर्ती कल्पना सुटसुटीत व सहज समजावी अशी असते. प्रत्येक श्रोत्याला कथेतील पात्र-प्रसंगाशी भावनिक जवळीक वाटावी अशीही दक्षता घेण्यात येते. त्यामुळे ती कथा अधिक जवळची वाटते. ‘बिग बझार’ची कार्यपद्धती, ग्राहकांना हाताळण्याची कार्यपद्धती, संघटनात्मक वैशिष्ट्ये आणि संस्थेची महत्वाकांक्षा या सर्वांचा बोध व्हावा अशा पद्धतीने कथाकथनाचे साधन वापरण्यात येते.

व्यावसायिक जगात आर्थिक चढउताराचे आलेख, साध्य झालेली उद्दिष्टे स्पष्ट करणारे तक्ते वगैरे साधनांचा वापर केला जातो. त्यापेक्षा कथाकथनाचा वापर अधिक परिणामकारक ठरतो, असा किशोर बियाणींचा अनुभव आहे.

कथाकथन हा संवाद साधण्याचा सर्वात जुना कलाप्रकार आहे. कथाकथनाद्वारे संस्कृती, परंपरा, ज्ञान, विद्या आणि मूल्ये यांचा वारसा एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे दिला जातो. असे असूनही पाश्चात्य व्यवस्थापनशास्त्राने या अप्रतिम व कार्यक्षम माध्यमाचा उपयोग करून घेऊ नये याचे बियाणींना आश्चर्य वाटते.

कथाकथनाला सिनारिओ प्लॅनिंगचीही जोड देण्यात येते. ‘बिग बझार’मध्ये आलेले एखादे नाटाळ गिन्हाईक विक्रेत्याला कसे हैराण करते, त्याला विक्रेत्याने शांतपणे कसे हाताळावे यासारखे नाट्यप्रवेशही कर्मचाऱ्यांसमोर सादर केले जातात. इतरही साधनांचाही वापर केला जातो. येथे त्यातील कथाकथनकलेच्या वापराच्या वेगळेपणाकडे चोखंदळ वाचकांचे लक्ष वेधावे एवढाच हेतू आहे.

व्यवसायवाढीसाठी आणि कर्मचाऱ्यांमध्ये आपल्या संस्थेची कार्यपद्धती व मूल्यप्रणाली रुजवण्यासाठी कथाकथनाचा वापर ही अभिनव कल्पना आहे. ती कल्पना लेखककवीनाही कथाकथनतंत्रात नवनवीन प्रयोग करण्याला प्रेरक ठरू शकेल.

कथाकथन हे फक्त मुलांसाठी- हा समजही त्यामुळे दूर होईल. कथाकथनाचे आकर्षण व महत्त्व हे आयुष्याच्या सर्व टप्प्यांवर आणि सर्व क्षेत्रांत विद्यमान असते हेही नवे परिप्रेक्ष्य त्यामुळे लाभू शकेल.

व्यवस्थापनशास्त्राच्या अभ्यासासाठी व्हार्टन स्कूल ऑफ इकॉनॉमिक्समध्ये कादंबऱ्यांचा वापर करण्यात येतो. येथे व्यवसायवृद्धीसाठी कर्मचारीवर्गाला कथाकथनाद्वारे प्रोत्साहन देण्यात येते. साहित्याचा उपयोग जीवनाच्या सर्वच क्षेत्रांत होत असतो. तो जेवढा वाढेल तेवढा आपल्या प्रगतीचा झपाटा व आवाका विस्तृत होईल.

* कलेसाठी आयुष्य देणारी माणसे यापुढे मिळणार का? - अनंत मनोहर

‘फास्ट मनीच्या नादात साहित्यातील ललितकलांचं काय होणार? कलेसाठी आयुष्य देणारी माणसं यापुढे मिळणार का? असा अस्वस्थ करणारा प्रश्न ज्येष्ठ साहित्यिक अनंत मनोहर यांनी उपस्थित केला.

सांगलीतील श्रीगणेश ग्रंथालय व सांस्कृतिक मंडळाच्या गणेश वाचनालयाच्या ३७ व्या वर्धापनदिनानिमित्त भावे नाट्यमंदिरात आयोजित कार्यक्रमात लेखिका उज्वला केळकर यांच्या ‘स्पॉटलाईट’ तसेच ‘संवेदना’ या मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे प्रकाशित पुस्तकांचे प्रकाशन श्री. मनोहर यांच्या हस्ते करण्यात आले. त्यावेळी ते बोलत होते.

‘कोणत्याही गावाची संस्कृती ही त्या गावातील वाचनालयावरून पाहायला मिळते. ‘हॅरीपॉटर’ची पुस्तके विकत घ्यायला परदेशात रांगा असतात. असं चित्र आपल्या राज्यात कधी पाहायला मिळेल? जगण्याला भिडणारी, अस्वस्थ करणारी पुस्तके कधी वाचायला मिळणार? लिहिण्याचे, वाचण्याचे स्वातंत्र्य हजारो वर्षांपासून आपल्या देशात आहे, हे स्वातंत्र्य इतर देशांत आजही नाही.

आज वाचनसंस्कृती संकटात आहे. स्पर्धेच्या युगात जास्तीत जास्त पैसा कसा मिळेल याकडे लक्ष देणारी तरुण पिढी आहे. असे झाले तर या ललित कलेचं काय? किशोरी आमोणकर यांचे संगीत कोण ऐकणार? आयटीच्या युगात राहून फास्ट मनीची स्वप्ने पाहणारे तरुण पाहिले की, असं वाटतं ‘कलेसाठी आयुष्य देणारी माणसं पुढे मिळणार का? याची उत्तरे आपल्यालाच शोधावी लागतील, असेही ते म्हणाले.

* ‘शालेय पुस्तकांच्या प्रकाशनाची संधी खासगी प्रकाशकांनाही द्यावी’

शालेय पाठ्यपुस्तक प्रकाशनाच्या क्षेत्रात यापुढे खासगी प्रकाशकांनाही संधी देण्यात यावी, अशी एकमुखी मागणी भारतीय भाषा प्रकाशकांच्या संमेलनात व्यक्त करण्यात आली.

गुजरात प्रकाशन मंडळ व फेडरेशन ऑफ इंडियन पब्लिशर्स यांच्यातर्फे अहमदाबाद येथे नुकत्याच झालेल्या संमेलनात महाराष्ट्रासह दिल्ली, हरियाना; तसेच अन्य राज्यांतील प्रकाशक व प्रकाशन संघटनांचे प्रतिनिधी सहभागी झाले.

‘विविध राज्यांमध्ये पाठ्यपुस्तक निर्मिती व संशोधन मंडळे सध्या कार्यरत असून या मंडळांमार्फत पाठ्यपुस्तकांच्या निर्मितीचे काम होत आहे. या मंडळांच्या बरोबरीने खासगी प्रकाशकांनाही शालेय पाठ्यपुस्तके सादर करण्याला शासनाने परवानगी द्यावी. दोन दिवसांच्या संमेलनात या विषयाबाबत झालेल्या चर्चेनंतर ही मागणी करण्यात आली आहे,’ अशी माहिती अखिल भारतीय मराठी प्रकाशक संघाचे अध्यक्ष विश्वास दास्ताने यांनी दिली.

‘विद्यार्थ्यांना अधिक चांगल्या स्वरूपात पाठ्यपुस्तके उपलब्ध करून देण्यासाठी पाठ्यपुस्तक निर्मितीक्षेत्रात खासगी प्रकाशकांनाही संधी मिळण्याची आवश्यकता आहे,’ असे मत शरद गोगटे यांनी व्यक्त केले. प्रांतिक भाषांमधील प्रकाशकांसमोरील आव्हाने तसेच प्रकाशन व्यवसायात होणारे बदल आदी मुद्द्यांवरही संमेलनात चर्चा झाली.

* ग्रंथालय चळवळीत राजकीय कार्यकर्ते

सार्वजनिक ग्रंथालयांचे २००६ हे सुवर्णमहोत्सवी वर्ष होते.

सार्वजनिक वाचनालयाची मिळणारी आर्थिक मदत आपल्या कार्यकर्त्यांना मिळावी यासाठी राजकीय पक्ष पुढे सरसावले आहेत. यातून पक्षांच्या कार्यकर्त्यांना चरायला एक स्वतंत्र कुरण मिळाले आहे. यातून या चळवळीचा आत्माच नाहीसा होण्याचा धोका आहे.

सार्वजनिक ग्रंथालय चळवळीला महाराष्ट्रात अर्धशतक पूर्ण होत असताना ती अधिकाधिक विकसित होण्याऐवजी राजकीय पक्षांच्या अवाजवी हस्तक्षेपाने तिचे भवितव्यच धोक्यात आले आहे, अशी भीती व्यक्त केली जात आहे.

‘गाव तिथे ग्रंथालय’ या ब्रीदवाक्यातून सार्वजनिक वाचनालयाची चळवळ बाळसे धरेल असे वाटत होते. सध्या अशा वाचनालयांची संख्या आठ हजार असली तरी त्यातील फक्त ४०० वाचनालयेच प्रभावीपणे तसेच सातत्याने ही चळवळ पुढे नेत आहेत.

सार्वजनिक ग्रंथालये सुरू करण्यासाठी सरकार पैसा देते, या एका गोष्टीमुळेच राजकीय पक्षांनी आपल्या कार्यकर्त्यांचे लक्ष या चळवळीकडे वळवले आहे. पैसे हवेत पण त्या पैशाचा हिशोब मात्र मागू नका, ही इतर क्षेत्रांमधली प्रवृत्ती येथेही बोकाळू लागली आहे.

यासाठी सार्वजनिक वाचनालयाची चळवळ महत्वाची आहे. मात्र, कार्यकर्त्यांना आकृष्ट करण्यासाठी राजकीय पक्षांनी वाचनालयांना प्रचाराचे साधन बनवले आहे. वाचन चळवळीला पूरक असणारा लोकाश्रय, सेवाभावी वृत्ती आणि त्यातील सातत्य हे गुण लयाला जाऊ लागले आहेत.

* 'सांगण्यासारखं' हा बदलत्या समाजाचा शोध!

नाटककार सुरेश खरे यांच्या 'सांगण्यासारखं' या ललित लेखसंग्रहाचे प्रकाशन ज्येष्ठ साहित्यिक गंगाधर गाडगीळ यांच्या हस्ते दादर माटुंगा कल्चरल सेंटरमध्ये झाले. राज्याचे माहिती आयुक्त विजय कुवळेकर अध्यक्षस्थानी होते.

'महाराष्ट्र टाइम्स'चे संपादक भारतकुमार राऊत यांच्या हस्ते खरे यांच्या वेबसाइटचे उद्घाटन झाले. राऊत म्हणाले की, वय झाले तरी काळाबरोबर राहण्याची खरेंची उर्मी किती प्रबळ आहे, हे त्यांच्या वेबसाइट काढण्याच्या निर्णयातून प्रतीत होते. हे ललितलेख म्हणजे दीर्घ स्वगतच आहे आणि यातून आर. के. लक्ष्मण यांचा 'कॉमन मॅन' सतत डोकावत असतो.

आयुष्यातल्या रम्य सुंदर आठवणींकडे बारकाईने, समंजस वृत्तीने आणि नम्रपणे पाहणारे खरे 'सांगण्यासारखं...' मध्ये सापडतात. असे गंगाधर गाडगीळ म्हणाले. प्रमुख वक्त्या डॉ. सुधा जोशी म्हणाल्या की, ललित लेखन हे प्रायशः आत्मपर असते पण ते आत्मपर असले तरी, त्यातला मी गळून तो मोठ्या 'मी'मध्ये सामावून जावा, ही जाणीव खरेंच्या लेखनातून दिसते. यातल्या काही लेखांचे अभिवाचन दिलीप प्रभावळकर, संजय मोने आणि विजय केंकरे यांनी केले.

* अंध कविसंमेलन

अखिल भारतीय दृष्टिहीन कल्याण संघ आणि सामाजिक समरसता मंच यांच्या वतीने संतकवी सूरदास यांच्या जयंतीनिमित्त अंधकवीसंमेलनाचे आयोजन केले होते. अध्यक्षस्थानी 'लोकसत्ता'चे मुकुंद संगोराम होते. प्रमुख पाहुणे विलास शिंदे, डॉ. मधुसूदन घाणेकर, विजय कापरे, डॉ. कसबेकर आदी मान्यवर होते. कार्यक्रमात वसंत भट, रमेश बिंदे, मंजिरी लिमये, मीरा बडवे, ऊर्मिला गंधे या अंधमित्रांचा सत्कार करण्यात आला.

'सामाजिक समरसता मंचाने समाजात एकरूपता निर्माण करण्याकरिता निरलस कार्यकर्त्यांची फौज उभारली आहे. जो मनाच्या आतमध्ये पाहत नाही, तो माणूस अंध होय. आज जमलेले अंध कवी पाहिल्यानंतर त्यांना मनाच्या आतमध्ये तेवणारी प्रज्ञेची पणती दिसली आहे, याचा प्रत्यय येतो. या कवींच्या रचना डोळस म्हणवणाऱ्यांना प्रकाश दाखवतील.' असे संगोराम म्हणाले.

* प्रा. ग. प्र. प्रधान यांच्या पुस्तकाचे प्रकाशन

पॅथरपासून ते नक्षलवाद्यांपर्यंत जे जे दलितांवर होणाऱ्या अत्याचाराविरोधात लढत आहेत, त्या सर्व पुरोगाम्यांनी जातिनिर्मूलनाच्या अंतिम लढ्यासाठी एकत्र यावे. तसेच घटनेच्या सरनाम्यात दुरुस्ती करून 'जातिविरहित लोकशाही प्रजासत्ताक' राज्य उभारण्याचे उद्दिष्ट ठेवण्यात यावे, असे मत ज्येष्ठ समाजवादी नेते भाई

वैद्य यांनी व्यक्त केले.

ज्येष्ठ समाजवादी विचारवंत प्रा. ग. प्र. प्रधान लिखित 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर त्यांच्याच शब्दात' या पुस्तकाचे प्रकाशन हमाल पंचायतीचे नेते डॉ. बाबा आढाव यांच्या हस्ते झाले. यावेळी ते बोलत होते.

सवर्ण समाज स्वतःचे हितसंबंध जपण्यासाठी जातिनिर्मूलनाची भूमिका घेत नाही. जातिनिर्मूलन हा देशाच्या प्रगतीच्या दृष्टीने सर्वात महत्त्वाचा विषय आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी उपस्थित केलेल्या प्रश्नांचे उत्तर द्यावे लागणार आहे. घटनेच्या सरनाम्यात जातिविरहित लोकशाही प्रजासत्ताक असा बदल करण्यासाठी पुरोगाम्यांनी पुढे यावे. हा फक्त शब्दांचा खेळ वाटत असला तरी प्रत्यक्षात जेव्हा ही मागणी होईल, तेव्हा ते करणे किती अवघड असेल हे लक्षात येईल. तसेच हे करताना विरोधक कोण हे देखील स्पष्ट होईल, असे वैद्य यांनी सांगितले.

* सी-डॅक तर्फे ११ लिपींचे 'फॉट'

'सेंटर फॉर डेव्हलपमेंट ऑफ अॅडव्हान्स कॉम्प्युटिंग'ने (सी-डॅक) देशातील २२ भाषांच्या ११ लिपींचे विविध प्रकारचे 'फॉट' तयार करण्याचे काम हाती घेतले असून, आठ-दहा महिन्यांत 'फॉट'ची 'डिझायनर सिरीज' तयार होईल. तसेच माहिती तंत्रज्ञान मंत्रालयाचा 'टेक्नॉलॉजी डेव्हलपमेंट फॉर इंडियन लॅंग्वेजेस' हा विभाग इंग्रजी मजकुराचे भारतीय भाषांत 'ऑनलाईन' भाषांतर करता येणे शक्य व्हावे म्हणून संशोधन करीत आहे.

भारतीय भाषांच्या लिपी संगणकावर उपलब्ध करून दिल्यानंतर 'सी-डॅक' त्या देखण्या पद्धतीने कशा मांडता येतील, यावर संशोधन करीत आहे. अक्षरलेखनाद्वारे वेगवेगळे 'फॉट' तयार होऊ शकतात. त्याला तंत्रज्ञानाची जोड देण्याचा 'सी-डॅक'चा प्रयत्न आहे. याच हेतूने 'सी-डॅक'ने अक्षरलेखक, भाषातज्ज्ञ, सॉफ्टवेअर विकसक यांना एकत्र आणण्यासाठी दोन दिवसीय राष्ट्रीय चर्चासत्राचे आयोजन केले होते.

* मुंबई विद्यापीठात 'अमर शेख अध्यासन'

संयुक्त महाराष्ट्राला आंदोलनात जनजागरण घडवून आणणाऱ्या शाहीर अमर शेख यांच्या नावे मुंबई विद्यापीठाने अध्यासन सुरू केले आहे.

मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांच्या हस्ते ३ मे रोजी अध्यासनाचे उद्घाटन झाले. यासाठी राज्य सरकारने दीड कोटी रुपयांचा निधी मंजूर केला आहे. विद्यापीठात लोककलांसाठी चालवलेले हे देशातील पहिलेच अध्यासन ठरेल.

विद्यापीठाचे कुलगुरू विजय खोले यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या या कार्यक्रमाला उच्च आणि तंत्रशिक्षणमंत्री दिलीप वळसे पाटील उपस्थित होते. या

अध्यासनाची संकल्पना वळसे-पाटील यांनीच दोन वर्षांपूर्वी मांडली. त्यावर २६ जुलै २००६ रोजी मंत्रिमंडळ बैठकीत निर्णय झाला होता.

* चांगले साहित्य वाचले पाहिजे ही इच्छा कोण निर्माण करणार?

माहिती तंत्रज्ञानामुळे भविष्यात वाचनाच्या प्रक्रियेत, तसेच एकूणच 'वाचन संस्कृती'त खूप मोठा बदल घडेल. अगदी पुस्तकाचा आकार असलेल्या संगणकावर पुस्तके वाचता येतील; पण मुळात चांगले साहित्य वाचले पाहिजे, ही इच्छा तुमच्या मनात कोण निर्माण करणार, असा प्रश्न ज्येष्ठ संगणकतज्ज्ञ अच्युत गोडबोले यांनी उपस्थित केला.

'साधना' साप्ताहिकाच्या 'साधना ट्रस्ट डॉट कॉम' या वेबसाईटचे उद्घाटन गोडबोले यांच्या हस्ते करण्यात आले. 'साधना'चे संपादक डॉ. नरेंद्र दाभोळकर, 'वनराई'चे अध्यक्ष मोहन धारिया, ज्येष्ठ अभिनेते डॉ. श्रीराम लागू, ज्येष्ठ समाजवादी नेते प्रा. ग. प्र. प्रधान यांची या वेळी प्रमुख उपस्थिती होती.

माहिती तंत्रज्ञानामुळे माहितीचे प्रचंड भांडार खुले झाले आहे. भविष्यात पुस्तके संगणकावरच उपलब्ध होतील. अगदी पुस्तकाच्या आकाराचा आणि आपण पुस्तकच हातात घेऊन वाचत आहोत, असा अनुभव देणारा संगणक येईल. अशा परिस्थितीत वाचता न येणे हा धोका मोठा नाही; परंतु वाचता येऊनही वाचावेसे न वाटणे हा मोठा धोका ठरेल, असेही मत गोडबोले यांनी व्यक्त केले.

सध्याच्या चंगळवादी आणि चकचकीत दुनियेत गंभीर साहित्य वाचण्याची गरज नाही, ही वृत्ती निर्माण होत आहे. 'आयटी कल्चर'मध्ये काम करणाऱ्यांचा आपण खूप काही तरी करतोय असा गैरसमज निर्माण झाला आहे. त्यामुळे या 'कल्चर'मधील लोकांना वाचनाची काही गरज नाही, असे वाटायला लागले आहे.

गंभीर साहित्य वाचण्यापासून लोक लांब जात आहेत, याला तंत्रज्ञान जबाबदार नाही. त्यामुळे तंत्रज्ञानाला दोष देऊन चालणार नाही. उलट, आपण आपल्या मुलांना आज किती चांगले वाचायला, किती चांगला विचार करायला शिकवतो यावर वाचन संस्कृती अवलंबून राहणार आहे, याकडेही त्यांनी लक्ष वेधले.

* पन्नास वर्षांनंतर रशियातून 'परदेसी'ची प्रिंट भारतात

भारत-रशिया संयुक्त सहकार्याने बनलेल्या 'परदेसी' या चित्रपटाची प्रिंट तब्बल पन्नास वर्षांनंतर राष्ट्रीय चित्रपट संग्रहालयात दाखल झाली आहे. भारत-रशिया यांच्यातील राजनैतिक संबंधांना साठ वर्षे पूर्ण झाल्यानिमित्त आयोजित 'रशियन चित्रपट महोत्सवा'त रशियन कल्चरल सेंटरचे संचालक अँद्रे नझारकिन यांनी ही माहिती दिली.

नझारकिन म्हणाले, 'रशियन ट्रेडर 'अफान्से निखितेन' याने १४७१ मध्ये मॉस्को, व्होल्गा, काळा समुद्र, कॅस्पियन समुद्र, इराण, ओमान या मार्गाने भारताच्या पश्चिम किनाऱ्यावरील मंगळूरपर्यंतचा खडतर प्रवास पूर्ण केला होता. तीन वर्षे तो भारतात बहामनी आणि विजयनगर साम्राज्यात राहिला; मात्र तुर्कस्तानमार्गे परत जाताना वाटेतच त्याचा मृत्यू झाला. त्याचा हा एकाकी, धाडसी पण रोमांचक प्रवास प्रसिद्ध दिग्दर्शक के. ए. अब्बास यांना प्रेरणादायी वाटला आणि १९५७ मध्ये त्यांनी बलराज साहनी, नर्गिस आणि रशियन अभिनेते अँलेक्स स्ट्रेन्झोव्ह यांना घेऊन 'परदेसी' या नावाने हा पहिला भारतीय व रशियन सहकार्याचा चित्रपट तयार केला. या चित्रपटाची प्रिंट या हीरकमहोत्सवी वर्षाच्या निमित्ताने आम्ही राष्ट्रीय चित्रपट संग्रहालयाला देत आहोत.'

* समर्थाचे वैचारिक लेखन इंग्रजी भाषेतही हवे

'समर्थ रामदासांनी चारशे वर्षांपूर्वी दिलेले विचार आजही समाजाला लागू पडतात. मात्र त्यांचे वैचारिक लेखन फक्त मराठीतच आहे. समर्थाचे विचार जगभर पोहोचण्यासाठी त्यांचे इंग्रजी भाषेत अनुवाद झाले पाहिजेत, अशी अपेक्षा मुकुंद संगोराम यांनी व्यक्त केली.

स्वामी रामदास संस्थेचा समर्थ पुरस्कार यंदा दासबोधाचे अभ्यासक श्रीनिवास रायरीकर यांना संगोराम यांच्या हस्ते देण्यात आला.

'महाराष्ट्रातील तसेच अन्य प्रांतातील बऱ्याचशा संतांचे विचार वेगवेगळ्या भाषांमध्ये लिहिले गेले आहेत. समर्थ रामदासांचे लेखन मात्र मराठीतच आहे.

'कमी शब्दांमध्ये मोठा आशय मांडण्याचे सामर्थ्य त्यांच्यामध्ये होते. सामान्यांना भिडेल असे लेखन त्यांनी केले. त्यांच्याकडे ज्येष्ठ साहित्यिक म्हणूनही आपण पाहू शकतो, असेही त्यांनी नमूद केले.

'समर्थ रामदासांनी चारशे वर्षांपूर्वी व्यवस्थापनशास्त्राचे धडे दिले होते. मॅनेजमेंटमध्ये मनुष्यबळ महत्त्वाचे आहे. 'दासबोध'मधून याचे समर्थांनी मार्गदर्शन केले आहे. टीमवर्क, क्वालिटी इंप्रुव्हमेंट या संज्ञा दासबोधात पाहायला मिळतात, असे रायरीकर यांनी सांगितले.

* वस्तुनिष्ठ आणि चिकित्सक वाचन हवे

'मराठीमध्ये सर्व ज्ञान आहे, असे समजण्याऐवजी इतर देशी आणि परदेशी भाषांमधील वैचारिक वाङ्मयाची ओळख करून घेण्याची तयारी पाहिजे,' असे मत ज्येष्ठ पत्रकार, विचारवंत गोविंद तळवलकर यांनी व्यक्त केले.

'माझे वाचन' या विषयावर ते बोलताना म्हणाले, गोपीनाथ तळवलकर यांच्या प्रेरणेतून वाचनाची आवड निर्माण झाली. 'लहानपणापासून राजकीय

घडामोडींविषयी आस्था वाटत होती. त्या वेळच्या इंग्रजी वर्तमानपत्रांत केल्या जाणाऱ्या लिखाणातून राजकीय शिक्षण झाले. लोकमान्य टिळक, आगरकर, शि. म. परांजपे, लोकहितवादी, महात्मा फुले आणि जवाहरलाल नेहरू यांसारख्या नेत्यांच्या चरित्रांतून, त्यांच्या लेखांमधून राजकीय दृष्टी तयार होत गेली.'

मराठी भाषेपुरते मर्यादित न राहता देशातील इतर भाषांमधील वाङ्मय आणि परदेशी साहित्याचे इंग्रजीतील भाषांतर वाचनाचा सातत्याने प्रयत्न केला. त्यामुळेच वाङ्मय आणि वैचारिक क्षेत्रात नवीन कोणते प्रवाह सुरू आहेत, याची ओळख झाली, असे त्यांनी सांगितले.

‘वस्तुनिष्ठ आणि चिकित्सक वाचन उपयुक्त ठरते. एकाच प्रकारच्या विचारांचे वाचन न करता, त्या विचारांची दुसरी बाजूही समजून घेण्याचा प्रयत्न करावा.

सध्याच्या मुलांपर्यंत वाचनसंस्कृती पोचावी, यासाठी त्यांच्या पालकांनी वाचण्याची सवय स्वतःला लावून घ्यावी. घरातला बहुसंख्य वेळ दूरचित्रवाणीसमोर जात असेल, तर मुलांना वाचायची सवय लागणार नाही.’

अमेरिकेमध्ये शिकागो लायब्ररी, लायब्ररी ऑफ कॉॅंग्रेस अशा मोठमोठ्या ग्रंथालयांमध्ये मराठी पुस्तकांची स्वतंत्र दालने आहेत; पण आपल्याला ज्या विषयांवर लिहायचे असते, ती पुस्तके तिथे मिळतातच असे नाही, अशी माहितीही त्यांनी दिली.

* ‘टाइम्स’ एनआयईचा जागतिक गौरव

‘टाइम्स ऑफ इंडिया’तर्फे विद्यार्थ्यांसाठी काढल्या जाणाऱ्या ‘न्यूज इन एज्युकेशन’ने (एनआयई) पॅरिसमधील वर्ल्ड असोसिएशन ऑफ न्यूजपेपरतर्फे दिला जाणारा ‘वर्ल्ड यंग रीडर न्यूजपेपर ऑफ द इयर’ पुरस्कार जिंकला. टाइम्स ऑफ इंडिया ‘द यंग रीडर ऑफ द इयर’ या पुरस्काराचा मानकरी ठरला.

अमेरिकेत, वॉशिंग्टनमध्ये २५ मार्च रोजी झालेल्या शानदार समारंभात हा पुरस्कार देण्यात आला.

तरुणांना वृत्तपत्र वाचण्यासाठी प्रवृत्त करणाऱ्या वृत्तपत्रांना ‘वर्ल्ड असोसिएशन ऑफ न्यूजपेपर’तर्फे दरवर्षी गौरवले जाते. यंदा ‘टाइम्स एनआयई’ला या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. ‘एनआयई’ शालेय विद्यार्थ्यांसाठी माहिती आणि मनोरंजनपूर्ण कार्यशाळा, विविध कार्यक्रम आयोजित करते. वर्षातील सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थ्यांला त्यांच्यातर्फे बक्षीस दिले जाते. शाळाशाळांत ‘एनआयई’चे वार्ताहर आणि विशेष प्रतिनिधी तयार झाले आहेत. ते आपल्या शाळेबद्दल नियमित लिहीत असतात. ‘वर्ल्ड असोसिएशन ऑफ न्यूजपेपर’ने या सर्व उपक्रमांचे कौतुक केले.

विद्यार्थ्यांनाही वृत्तपत्रात लिहिण्याची संधी देऊन त्यांच्या प्रतिभेला वाव देण्यासाठी ‘टाइम्स ऑफ इंडिया’ने ‘एनआयई’ सुरू केले. आजचा तरुण वाचक चटकन लक्ष वेधून घेणाऱ्या आणि त्याला आवडणाऱ्या बातम्या वाचतो, हे हेरून टाइम्सने

विद्यार्थ्यांच्या आवडीनिवडी ‘एनआयई’मध्ये उतरण्यासाठी युवकांना लिहिण्याची, स्वतःला व्यक्त करण्याची संधी दिली.

* पुस्तकांची ग्रंथतुला

देशात राष्ट्रीय आणि अराष्ट्रीय विचारांचा जो संघर्ष सुरू आहे त्यात राष्ट्रीय विचारांची बाजू समर्थपणे उचलून धरण्याचे काम ‘भारतीय विचार साधना’ ही प्रकाशनसंस्था करेल, असा विश्वास ज्येष्ठ पत्रकार आणि व्यासंगी लेखक चं. प. उर्फ बापूराव भिशीकर यांनी व्यक्त केला.

‘भारतीय विचार साधना पुणे प्रकाशना’तर्फे उभारण्यात आलेल्या ‘भाविसा भवन’ या नूतन इमारतीत प्रवेशानिमित्त १९ एप्रिल रोजी भिशीकर यांची ग्रंथतुला करण्यात आली.

प्रा. डॉ. शरद वाघ, शरद थिटे आणि भाऊराव क्षीरसागर यांचीही ग्रंथतुला यावेळी करण्यात आली. या तुलेतील पंचावन्न हजार रुपयांची सोळाशे पुस्तके विविध वस्त्यांमध्ये चालणाऱ्या ‘झोळी वाचनालयां’ना तसेच ग्रामीण भागातील छोट्या वाचनालयांना भेट देण्यात आली. संस्थेचे कार्यवाह शैलेंद्र बोरकर आणि सुनील खेडकर यांनी कार्यक्रमाचे संयोजन केले.

* ऑस्ट्रेलियात मराठी पुस्तकांचा फडशा!

मायदेशापासून दूर असणाऱ्या मराठी रसिकापुढे दर्जेदार पुस्तकांचे ताट मांडले तर काय होईल? तो त्याचा फत्रा उडवेल! हीच गोष्ट ऑस्ट्रेलियात नुकत्याच झालेल्या मेलबोर्न महाराष्ट्र संमेलनात प्रत्ययास आली. अप्पा बळवंत चौकातील ‘रसिक साहित्य’तर्फे ऑस्ट्रेलियात विक्रीला नेमलेली ७० हजार रुपयांची पुस्तके तीन दिवसांमध्ये विकली गेली!

ऑस्ट्रेलियात स्थायिक झालेल्या मराठी माणसाला उपलब्ध असणारा वेळ लक्षात घेता, त्याच्यासाठी मराठीतले कथासंग्रह प्रामुख्याने विक्रीसाठी नेले होते. त्यावर संमेलनासाठी आलेल्या रसिकांच्या अक्षरशः उड्या पडल्या आणि नेलेली पुस्तके कमी पडल्याचे ‘रसिक साहित्य’चे शैलेश नांदूरकर यांनी सांगितले.

लोकप्रिय कथासंग्रहांमध्ये द. मा. मिरासदार, व. पु. काळे, प्रकाश नारायण संत, भारत सासणे, माधवी देसाई, आशा बगे, राजन खान, इ. लेखकांच्या पुस्तकांचा प्रामुख्याने समावेश होता. सोबतच ‘मराठी जगत’या नियतकालिकाचा अंक मोफत वाटण्यात आला, असे नांदूरकरांनी सांगितले.

* धीरेंद्रनाथ बरीक- अंध कवीला पुरस्कार

जगण्याच्या लढाईसाठी त्याने मार्ग स्वीकारला भीक मागण्याचा...; पण काळजातली उर्मी त्याला स्वस्थ बसू देईना... त्याला कविता स्फुरत गेल्या... आणि

आज तो मानकरी ठरलाय प्रतिष्ठेच्या साहित्य सन्मानाचा... 'सरला पुरस्काराचा'... धीरेंद्रनाथ बरीक (वय ७०) यांची ही विलक्षण, तेवढीच प्रेरणादायी कथा.

कटक जिल्ह्यातील पाल्डा गावचे रहिवासी असलेले धीरेंद्रनाथ यांचे वडील मजुरी करीत. धीरेंद्रनाथांना वयाच्या तेराव्या वर्षी टायफॉईड झाला आणि तो त्यांची दृष्टीच घेऊन गेला. डोळ्यांसमोर अंधार आणि कुटुंबाची स्थिती हलाखीची. मदतीला कोणी नाही आणि मजुरीही घायला कोणी तयार नाही. अंध म्हणून जगाकडून उपेक्षा. अशा स्थितीत भीक मागण्याखेरीज त्यांच्यापुढं पर्यायच उरला नाही.

पण धीरेंद्रनाथ हरले नाहीत. त्यांची कविता करणंही थांबविलं नाही. या झोपडपट्टीतील एका पोस्टमननं एकदा त्यांना स्वरचित भजन गाताना पाहिलं आणि तो त्यांच्या प्रेमातच पडला. इतका, की त्यानं त्यांच्या तोंडून येणाऱ्या कविता वहीत उतरवून ठेवण्यास सुरुवात केली. 'एकदा धीरेंद्र यांना स्फूर्ती झाली, की ते अखंड गातात, कविता पूर्ण होईपर्यंत,' असं हा पोस्टमन सांगतो. गेल्या तीन दशकांत धीरेंद्रनाथांना स्फुरलेल्या अशा सुमारे आठ हजार कविता त्यानं उतरवून ठेवल्या आहेत. याच कवितांचा संग्रह अलीकडे धीरेंद्रनाथांच्या दोन मुलांनी एकत्र केला... रिखा चालवून, पोटाला चिमटा काढून.

धीरेंद्रनाथ यांना बंगाली व उडिया भाषा चांगल्यापैकी अवगत आहेत. वयाच्या सत्तराव्या वर्षी त्यांना 'सरला सन्मान' मिळाला, ही आनंदवार्ताही त्यांनी 'सुख-दुःखे समे कृत्वा' अशा स्थितप्रज्ञतेनं ऐकली. 'तक्रार नाही, खंत नाही, पूर्तीसाठी प्रवास असतो,' या ओळीप्रमाणेच जीवन जगणारे धीरेंद्रनाथ यांना आता आयुष्याचा संधिकाल जणू दिसू लागलाय. त्यामुळेच तर सामाजिक आशयाकडून त्यांच्या कविता निवृत्तीच्या, मृत्यूच्या आशयाकडे झुकल्या आहेत...

* खानोलकर यांच्या कादंबरीवर 'अग्निदिव्य' चित्रपटाचा मुहूर्त

चिं. त्र्यं. खानोलकर यांच्या 'अगोचर' या कादंबरीवर आधारित 'व्हिक्टर मूव्हीज'च्या 'अग्निदिव्य' या पहिल्या चित्रपटाचा मुहूर्त २७ एप्रिल रोजी झाला. नामवंत वात्रटिकाकार रामदास फुटाणे आणि उर्वरित महाराष्ट्र वैधानिक विकास मंडळाचे अध्यक्ष आमदार उल्हास पवार यांच्या उपस्थितीत चित्रपटाचा मुहूर्त करण्यात आला. डॉ. माधवी वैद्य यांचे विशेष सहकार्य चित्रपटाला लाभले असून, चित्रपटाचे निर्माते, दिग्दर्शक अजित शिरोळे, पटकथा-संवादकार राज काशी आणि इतर कलाकार व तंत्रज्ञ या प्रसंगी उपस्थित होते.

"सध्याच्या चित्रपट निर्मात्यांच्या साचेबद्ध कल्पना असतात. त्यांना लेखक महत्त्वाचा वाटत नाही. लेखकांपासून दूर गेला असल्याने, मराठी चित्रपट मागे पडला असून, चिं. त्र्यं. खानोलकरांच्या कथेवर चांगला चित्रपट निर्माण होईल," अशा सदिच्छा फुटाणे यांनी दिल्या.

* ८७ वे नाट्यसंमेलन

'विदर्भातील शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांसारख्या सामाजिक प्रश्नाविषयी जाणीव निर्माण करणारी नाटके रंगभूमीवर येण्याची गरज आहे,' असे प्रतिपादन मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांनी कणकवली येथे केले.

सत्याऐंशीव्या अखिल भारतीय मराठी नाट्यसंमेलनाचे उद्घाटन त्यांच्या हस्ते झाले. मराठी नाटक अखिल भारतीय होण्यासाठी नाट्य परिषदेने प्रयत्न करावेत; त्यासाठी सरकार मदत करील, अशी ग्वाही त्यांनी दिली.

या वेळी व्यासपीठावर नाट्यसंमेलनाच्या अध्यक्ष लालन सारंग, माजी अध्यक्ष दत्ता भगत, स्वागताध्यक्ष नारायण राणे, सदस्य डॉ. भालचंद्र मुणगेकर, प्रभाकर पणशीकर, भालचंद्र पेंढारकर, नाना पाटेकर, मधू मंगेश कर्णिक आदी मान्यवर उपस्थित होते.

श्री. देशमुख म्हणाले, 'विनोदी नाटक हे जगण्याचे टॉनिक आहे. अशी नाटके तर व्हायला हवीतच; पण सामाजिक समस्यांची उकल करणारी नाटके प्राधान्याने व्हायला हवीत. आज महाराष्ट्रात अनेक प्रश्न आहेत. विदर्भात शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांचा प्रश्न आहे. या प्रश्नाचा कलावंतांनी वेध घेतला पाहिजे. शेतकऱ्यांची जगण्याची उमेद वाढेल, त्यांच्यात जिद्द निर्माण होईल, अशी नाटके निर्माण झाली पाहिजेत.'

माजी संमेलनाध्यक्ष दत्ता भगत म्हणाले, "नाटकाचे बाह्यरंग बोधात्मक असले, तरी अंतरंग मूल्यांची प्रस्थापना करणारे असते. श्रीमती सारंग व्यक्तिस्वातंत्र्याचा पुरस्कार करणाऱ्या आहेत. सामाजिक न्याय आणि व्यक्तिस्वातंत्र्याचा लढा यांच्या समन्वयातून भविष्यात नाटकाला चांगले दिवस येतील.'

श्री. पणशीकर म्हणाले, 'गेल्या संमेलनातील आमच्या मागण्या सरकारने तातडीने मान्य केल्या आहेत. नाट्यनिर्मात्यांच्या अजून काही अडचणी आहेत. त्यांना नवीन बसगाड्या मिळण्यासाठी मदत हवी आहे. जिल्ह्याच्या ठिकाणी वातानुकूलित नाट्यगृहे निर्माण झाली पाहिजेत.'

* नाट्यशास्त्राचा समावेश शालेय शिक्षणात व्हावा

बालरंगभूमीला सुवर्णकळा आणण्यासाठी शालेय शिक्षणात नाट्यशास्त्राचा समावेश करावा, तसेच नाट्यचळवळ अधिक जोमाने पुढे नेण्यासाठी नाट्यवेड्या कार्यकर्त्यांची फळी उभी करायला हवी, तरच बालनाट्य चळवळीस ऊर्जितावस्था प्राप्त होईल, असा सूर आत्माराम सावंत बालनाट्यनगरीत उमटला.

'बालरंगभूमी चळवळ : आज व उद्या' हा परिसंवाद ८७ व्या अखिल भारतीय नाट्यसंमेलनाच्या निमित्ताने घेण्यात आला.

गोपाळ उपाध्ये म्हणाले, 'बालनाट्य चळवळ सध्या गोंधळात अडकली आहे. मुंबई-पुणे वगळता राज्यात इतरत्र सध्या नाटकांची दखल घेतली जात नाही. बालरंगभूमीचे सध्याचे चित्र बदलण्यासाठी व्यापक दृष्टिकोन गरजेचा आहे. बालरंगभूमीचे लोकरंगभूमीशी नाते जोडले गेल्यास या चळवळीला गती मिळेल, असे ते म्हणाले.

डॉ. आनंद तेंडुलकर म्हणाले, 'नाटकांतून करिअर घडवता येत नाही, असा गैरसमज पालकांनी करवून घेतल्यामुळे ते आपल्या पाल्यांना नाट्यक्षेत्राकडे फारसे वळू देत नाहीत.

प्रा. फराकटे म्हणाले, 'बालरंगभूमी हीच खऱ्या अर्थाने सांस्कृतिक चळवळ आहे. ती शाळांमधून अधिक जोमाने उभी राहणे गरजेचे आहे. एका जिल्ह्यातील एकांकिका दुसऱ्या जिल्ह्यात सादर केल्या जाव्यात.

* राम मोहिते यांच्या 'चालता बोलता'चे प्रकाशन

गंमतीदार लिखाणातून रामभाऊ मोहिते यांनी जीवनाच्या प्रत्येक अंगाला स्पर्श केला आहे. विनोदाच्या माध्यमातून त्यांनी दैनंदिन जीवनातल्या विसंगती टिपल्या आहेत. त्यामुळे त्यांचे कौतुक करावे तेवढे थोडे आहे. खामगावसारख्या शहरातून साहित्यिक निर्माण होणे ही अभिमानाची बाब असून, रामभाऊंसारख्या साहित्यिकांना प्रोत्साहन देण्याची गरज आहे, असे मत नामवंत समीक्षक शंकर सारडा यांनी व्यक्त केले.

खामगाव येथील कोल्हटकर स्मारक मंदिरात ५ एप्रिल रोजी राम मोहिते यांच्या 'चालता बोलता' पुस्तकाचे प्रकाशन श्री. सारडा यांच्या हस्ते झाले त्यावेळी ते बोलत होते. अध्यक्षस्थानी माजी नगराध्यक्ष व विदर्भ साहित्य संघ खामगावचे अध्यक्ष सुभाषराव देशपांडे होते.

यावेळी सारडा पुढे म्हणाले, 'नवीन वाचक वर्ग तयार झाल्यामुळे गावपातळीवर वर्तमानपत्रामध्ये स्पर्धा निर्माण झाली आहे. या स्पर्धेमुळे नवीन लेखकांना संधी मिळत आहे, ही गौरवाची बाब आहे. अशा स्पर्धेमुळेच रामभाऊंसारख्या लेखकांना संधी मिळाली. त्यांच्या लिखाणात विनोद आहे. जीवनाबद्दलचे प्रेम आहे. त्यामुळेच त्यांचे लिखाण वाचनीय झाले आहे'.

* ओव्यांची अवीट गोडी कधीही संपणार नाही

जात्यांची घरघर जरी ऐकू येत नसेल तरी ओव्यांची अवीट गोडी कधीही संपणार नाही, असे प्रतिपादन प्रा. डॉ. प्रभाकर मांडे यांनी 'आठवणीचे घबाड' या पारंपरिक ओवी संग्रहाच्या प्रकाशनप्रसंगी केले. प्रमुख पाहुणे म्हणून प्रख्यात गीतकार अशोक परांजपे, कवी श्रीधर नांदेडकर, डॉ. लीना असीम गुप्ता उपस्थित

होते, तर अध्यक्षस्थानी पोलिस महानिरीक्षक भगवंतराव मोरे होते.

सौ. नर्मदाबाई शिंदे यांनी संकलित केलेल्या 'आठवणीचे घबाड' या ओवीसंग्रहात जात्यावरील पारंपरिक ओव्यांचा समावेश आहे. विशेष म्हणजे श्रीमती नर्मदाबाई शिंदे या अशिक्षित असून, त्यांच्या सूनबाई श्वेता शिंदे यांनी त्या ओव्या लिहून काढल्या व पंचम प्रकाशनचे शिरीष नांदेडकर यांनी त्या संपादित केल्या. एकंदर दहा हजार ओव्यांचा संग्रह नर्मदाबाई शिंदे यांच्याकडे असून त्या सर्व ओव्या त्यांना मुखोद्गत आहेत. अशोक परांजपे म्हणाले की, ओवीला एक निसर्गदत्त लय असते व ही लय कामाचे श्रम कमी करते.

* पाठ्यपुस्तकांचा वाद ग्रीसमध्येही

इतिहासाच्या पाठ्यपुस्तकांवरून फक्त आपल्या देशातच डाव्या आणि उजव्यांचा वाद रंगतो असे नाही. सध्या ग्रीसमध्ये असा वाद सुरू आहे. 'टुडेज झमान' या तुर्कस्तानातील वृत्तपत्रात हर्क्युलस मिलास यांची त्यासंबंधी सविस्तर मुलाखत नुकतीच प्रसिद्ध झाली. त्यानुसार तुर्कांची सर्वसामान्य नागरिकांमध्ये असलेली प्रतिमा या वादाच्या केंद्रस्थानी आहे. ग्रीस आणि तुर्कस्तानदरम्यानचे भांडण हजारो वर्षांचे आहे. ऑटोमन साम्राज्य हे ग्रीससाठी 'अंधारयुग'च होते, असे यापूर्वीच्या पाठ्यपुस्तकांमधून ठसवले जात होते. तुर्क म्हणजे बार्बर, क्रूर शत्रू अशीच प्रतिमा त्यात रेखाटण्यात आली होती; परंतु नव्या पाठ्यपुस्तकांमध्ये हा नकारात्मक दृष्टिकोन बाजूला ठेवून आणि केवळ संघर्षाभोवती इतिहास केंद्रित न करता ग्रीकांच्या सांस्कृतिक जीवनातही तुर्कांनी कसे योगदान केले, याचा समावेश करण्यात आला आहे. त्याला अर्थातच ग्रीसमधील राष्ट्रवादी व्यक्ती-संघटना आणि विशेषतः चर्चकडून मोठा विरोध होत आहे. 'युरोपीय समुदायाने या पुस्तकांसाठी आर्थिक मदत केली आहे. त्यामुळे हा बदल झाला असून, ग्रीसच्या अंतर्गत व्यवहारात हा हस्तक्षेप आहे,' असा त्यांचा आरोप आहे. मात्र, पुरोगामी आणि डाव्या विचारसरणीच्या व्यक्तींचा या बदलांना पाठिंबा आहे. शेजारी देशाशी सलोख्याचे संबंध राहण्यासाठी ते बदल आवश्यक आहेत, असे या गटाचे प्रतिपादन आहे.

* 'महाराष्ट्र दिनविशेष'चे प्रकाशन

"ज्या भाषेचे कोशवाङ्मय व संदर्भवाङ्मय समृद्ध असते त्या भाषेचा विकास अधिक वेगाने होतो. मराठी भाषेतही कोशस्वरूपात विपुल लेखन झाले आहे. यामुळे मराठी भाषेची गणना जगातील मोजक्या समृद्ध भाषांमध्ये करण्यात येते," असे मत प्रा. हरी नरके यांनी व्यक्त केले.

'महाराष्ट्र दिनविशेष' या संदर्भकोशाचे प्रकाशन नरके यांच्या हस्ते झाले.

लेखक वि. ना. होनप, गणेश राऊत तसेच 'डायमंड पब्लिकेशन्स'चे दत्तात्रेय पाष्टे या वेळी उपस्थित होते.

ते म्हणाले, 'इंग्रजी भाषेचे कोशवाङ्मय व संदर्भवाङ्मय सध्या सर्वाधिक समृद्ध आहे. त्यामुळे या भाषेचा प्रसारही मोठ्या वेगाने झाला असल्याचे दिसून येते. परिणामी इंग्रजीला जागतिक भाषा म्हणून मान्यता मिळाली आहे. मराठी भाषेला अधिक समृद्ध करण्यासाठी अन्य भाषांमधील चांगल्या व अनुकरणीय गोष्टी स्वीकारायला हरकत नाही. महाराष्ट्रातील विविध घटनांची इत्यंभूत माहिती देणाऱ्या 'महाराष्ट्र दिनविशेष' या कोशामुळे मराठी भाषेत मोलाची भर पडली आहे.' विविध प्रकारच्या दुर्मिळ संदर्भांचा समावेश या कोशात आहे.

* 'क्रॉसिंग श्रेयोल्ड्स'चे प्रकाशन

आपल्या देशातील महिलांनी सतराव्या शतकानंतर सामाजिक आणि अन्य क्षेत्रात प्रगती केली असली, तरी त्या महिलांनी लिखाण का केले नाही, याचे संशोधन होण्याची गरज आहे, असे मत प्रसिद्ध साहित्यिक, कवी दिलीप चित्रे यांनी व्यक्त केले.

डॉ. मीरा कोसंबी यांनी लिहिलेल्या 'क्रॉसिंग श्रेयोल्ड्स' या पुस्तकाचे प्रकाशन १४ एप्रिल रोजी पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नरेंद्र जाधव यांच्या हस्ते करण्यात आले.

संत मुक्ताबाई, जनाबाई, बहिणाबाई यांच्यासह अनेक महिलांनी आपापल्या क्षेत्रावर उमटवलेला टसा लक्षणीय असला, तरी त्यांनी त्यांच्या कार्यकर्तृत्वाच्या काळात लेखन मात्र केलेले नाही. याचे मुख्य कारण पुरुषसत्तेचे वर्चस्व हे होते, असे प्रतिपादन चित्रे यांनी केले.

सामाजिक क्षेत्रात अनेक महिलांनी चांगली कामगिरी केली. रमाबाई रानडे, डॉ. आनंदीबाई जोशी, काशीबाई कानिटकर अशा काही महिलांनी सामाजिक प्रश्नांवरच काम केले. मात्र, त्यांच्या या कामाचे रूपांतर सामाजिक चळवळीत होऊ शकले नाही, अशी खंत डॉ. चिटणीस यांनी व्यक्त केली. चळवळी उभ्या राहू शकल्या नाहीत याचे कारण महिलांना घालून दिली गेलेली 'लक्ष्मणरेषा' हेच असावे.

* ज्ञान लोकभाषेत आले, तरच त्याचा उपयोग

ज्ञान कितीही श्रेष्ठ किंवा लोककल्याणकारी असले तरी जोपर्यंत ते लोकभाषेत येत नाही तोपर्यंत त्याचा काहीही उपयोग नसतो, असे मत माजी सभापती ना. सं. फरांदे यांनी व्यक्त केले.

वेदार्थ प्रबोधनच्या 'ऋग्वेदाचा मराठी शास्त्रीय अनुवाद' या डॉ. भीमराव कुलकर्णी लिखित पुस्तकाचे प्रकाशन स्वामी स्वरूपानंद सरस्वती यांच्या हस्ते झाले. या वेळी उद्योगपती बी. जे. शिर्के, पुस्तकाचे प्रकाशक स. वि. कुलकर्णी,

लक्ष्मण पारेकर आदी उपस्थित होते.

सर्वसामान्यांच्या भाषेत ज्ञान आले तरच त्याचा उपयोग होतो. संत ज्ञानेश्वरांनी हे ओळखून गीतेचे मराठी भाषेत निरूपण केले. त्यानंतर विनोबा भावे यांनी पुन्हा ज्ञानेश्वरीचे सोप्या मराठीत भाषांतर केले. मात्र वेदांचे लोकभाषेत भाषांतर झालेले नव्हते. ती उणीव आता भरून निघाली आहे असे फरांदे यांनी सांगितले.

वेद हे कालबाह्य झाले आहेत अशी टीका केली जाते. मात्र वेदांचा अभ्यास न करता अशा प्रकारची टीका केली जाते. अनादी काळापासून आलेले हे ग्रंथ आजही उपयुक्त आहेत, असे स्वामी स्वरूपानंद सरस्वती यांनी सांगितले.

वेदाबाबत अनेक गैरसमज आहेत. ऋग्वेदातील अनेक ऋचा महिला आणि इतर जातीतील विद्वानांनी रचल्या आहेत, असे कुलकर्णी यांनी सांगितले.

* मराठीच्या विकासासाठी शासनावर दडपण आणायला हवे

मराठी भाषा आणि मराठी साहित्याच्या सर्वांगीण विकासासाठी विद्यापीठे, साहित्यिक, मराठीचे शिक्षक आणि वाचक यांनी एकत्र येऊन शासनावर दडपण आणायला हवे, असे प्रतिपादन अरुण साधू यांनी केले. 'साहित्यिक, समाज आणि शासन यांच्यातील अनुबंध' या विषयावरील परिसंवादात ते बोलत होते.

साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षसह अन्य घटक संस्थांच्या अध्यक्षांनी लेखकांनी, साहित्यिकांनी आज विश्वासार्हता गमावलेली आहे, असे सांगून साधू म्हणाले, लेखकांची संस्था स्थापन होणे गरजेचे आहे. नवे साहित्य, नवीन साहित्यिक शोधण्याबरोबरच कोण काय लिहिते अथवा कुठे काय लिहिले जाते, हे शोधून काढणारी यंत्रणा स्थापन करायला हवी. जगात काय चालले आहे, हे जोवर कळणार नाही तोवर मराठी साहित्य वैश्विक होणार नाही.

मराठी भाषा ही ज्ञानभाषा होण्यासाठी शासनाबरोबरच विद्यापीठांनी, साहित्यिक मंडळांनी, मराठीच्या प्राध्यापकांनी काहीही केले नाही. त्यामुळे मराठी भाषेवर श्वेतपत्रिका काढण्यासाठी, साहित्यिक व सांस्कृतिक धोरण ठरविण्यासाठी आणि सर्वाविषयी नव्याने विचार करायला लावण्यासाठी शासनावर दडपण आणणे गरजेचे असून, त्यासाठी विद्यापीठे, साहित्यिक, लेखक व वाचक या सर्वांनी एकत्र यायला हवे, असेही साधू यांनी सांगितले.

परिसंवादाचे अध्यक्ष डॉ. अरुण टिकेकर यांनी, सध्या जरी मराठी साहित्याला तसेच मराठी नाट्य, कला व संस्कृतीला बकालपण आले असले तरी आगामी २०२० सालपर्यंत पुन्हा बहराचा काळ येणार आहे, असा विश्वास व्यक्त केला.

* 'युनेस्को' महाकवी कालिदासाच्या नाटकांचे भाषांतर करणार

संयुक्त राष्ट्र शैक्षणिक विज्ञान आणि सांस्कृतिक संघटना (युनेस्को) भारताचा

सांस्कृतिक संदेश पसरविण्यासाठी कालिदासाच्या नाटकांचे विदेशी भाषांमध्ये भाषांतर करणार आहे.

युनेस्कोच्या आंतरराष्ट्रीय रंगमंच संस्थेचे अध्यक्ष प्रा. कोरनेलियू दूमित्रियू यांनी सांगितले की, राष्ट्रीय नाट्य विद्यालयाच्या सहकार्याने कालिदासांच्या नाटकांचे भाषांतर केले जाईल. दुमित्रियू यांच्या नेतृत्वात रोमानियाच्या २१ रंगकर्मींचे एक पथक भारत दौऱ्यावर आलेले होते. त्याने तीन नाटकांचे आयोजन केले.

युनेस्को भारतीय संस्कृती आणि सभ्यतेचा संदेश जगभरात पसरवू इच्छित आहे या दृष्टीने हे पहिले पाऊल उचलले आहे असे दुमित्रियू म्हणाले.

* गॅलिलिओच्या पुस्तकाची पहिली आवृत्ती एशियाटिक सोसायटीत

इ. स. १४४८ साली मुद्रणकलेचा उगम झाला. जोहान गटेनबर्गने त्याआधारे जगातले पहिले मुद्रणयंत्र तयार केले. ते वापरून त्याने ४२ ओळींचे छोटेसे बायबल छापले. हेच जगातले पहिले छापिलेले पुस्तक. त्यानंतर मुद्रणकलेचा विस्तार आणि विकास होत गेला... ही पंधराव्या शतकातली पुस्तके प्रत्यक्ष पाहण्याची संधी एशियाटिक सोसायटीने रसिकांना दिली.

एशियाटिक सोसायटीने आपल्या ग्रंथालयात दुर्मिळ पुस्तके आणि ग्रंथांचं प्रदर्शन भरवले आहे. ग्रंथालयात असणारे काही निवडक दुर्मिळ ग्रंथ या प्रदर्शनात मांडण्यात आले आहेत. यातला सर्वात जुना ग्रंथ इ. स. १४४७ सालातला. म्हणजेच तब्बल ६६० वर्षापूर्वीचा आहे. 'नोटवर्दी वर्डस् अँड डीड्स्' या नावाचा हा ग्रंथ व्हॅलेरीस मॅक्झिममने लिहिलेला आहे. इ. स. १४४७ ते इ. स. १५०० या कालावधीत या ग्रंथाच्या २९ आवृत्त्या निघाल्या होत्या. हा ग्रंथ रोमन इतिहासावर असला, तरी त्याची खासियत आहे ती त्यावरची कलाकुसर. पुस्तकाचे प्रत्येक पान हाताने काढलेल्या रंगीबिरंगी नाजूक नक्षीकामाने भरलेले आहे. हे पुस्तक म्हणजे कॅलिग्राफीचाही एक सुंदर नमुना आहे.

१४९५ सालातील प्रकाशक ऑल्डस मॅनुटिथसने छापलेले 'ग्रीक ग्रामर' हे पुस्तकदेखील या प्रदर्शनात आहे. हे पुस्तक टाईपोग्राफी आणि मांडणी यांचे उत्तम उदाहरण आहे. शिवाय येथे हायजिनियसचे १५१२ साली व्हेनिसमध्ये प्रकाशित झालेले खगोलशास्त्राचे छोटेखानी पुस्तकही आहे. 'क्रेमोना' या ऐतिहासिक शहराविषयी लिहिले गेलेले आणि इ. स. १५८५ साली प्रकाशित झालेल्या पुस्तकात पूर्ण पानभर विस्तृत चित्रे आणि क्रेमोना शहराचा दोन पानी रंगीत नकाशाही आहे.

* 'प्रभात' चित्रपट महोत्सव

राष्ट्रीय चित्रपट आणि दूरचित्रवाणी संस्थेतर्फे आयोजित प्रभात चित्रपट महोत्सवाचे ता. ७ मे रोजी उद्घाटन झाले. चित्रपटनिर्मितीशी संबंधित संपूर्ण आशियातील

विद्यार्थ्यांना एका व्यासपीठावर आणणाऱ्या या महोत्सवाची थीम 'पीस' (शांतता) ही होती.

वेगवेगळ्या चित्रपटसंस्थांत प्रशिक्षण घेणारे, तसेच स्वतंत्र चित्रपट निर्माते या निमित्ताने एकत्र आले. त्यांच्या चित्रपटांचे 'सिनेशॉप' या विभागात प्रदर्शनही झाले. १२ मे रोजी समारोप झाला. काही प्रस्थापित, तर काही नव्या; पण स्वतंत्रपणे निर्मिती करणाऱ्यांशी या कालावधीत संवाद साधता आला. विविध विषयांवर चर्चासत्रे आयोजित करण्यात आली होती. मधुश्री दत्ता, आनंद पटवर्धन, राहेश शर्मा, उमेश कुलकर्णी आदी दिग्दर्शक यांचा सहभाग होता. 'प्रभात'शी संबंधित दिग्गजांचा गौरव, मॅजिक लॅन्टर्न शो (शांभरिक खरोलिका) आदी कार्यक्रमही झाले.

* सातत्याने प्रयोग केल्याने मुलांचा बौद्धिक विकास

'सहज शिक्षणात तणाव नसतो. मुलांना जे पाहिजे ते द्यावे. सातत्याने प्रयोग केल्याचे मुलांचा बौद्धिक विकास होतो. गणिताची भीती घालवून मुलांना विचार करण्याची संधी द्यावी. गणित हेही सहज येऊ शकणारे आहे, त्याची रंजक बाजू लोकांपुढे यायला पाहिजे,' असे मत ज्येष्ठ शिक्षणतज्ज्ञ पु. ग. वैद्य यांनी व्यक्त केले.

'किमया गणित मैत्रीची' या अरविंद गुप्ता लिखित पुस्तकाचे प्रकाशन त्यांच्या हस्ते झाले. कर्मेद्रियांचा वापर, एकाग्रतेने शिक्षण, विचार आणि खेळ यांचा अनुभव या पुस्तकातून येतो असे पुस्तकाविषयीचे मत श्री.वैद्य यांनी व्यक्त केले.

* साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ

साहित्यप्रेमी भगिनी मंडळ ही साहित्यविषयक काम करणारी संस्था आहे. १९६५ साली स्थापन झालेले हे मंडळ गेली ४२ वर्षे अव्याहतपणे काम करीत आहे. दि. १३ एप्रिल रोजी मंडळाची पंचवार्षिक निवडणूक पार पडली. आणि पुढील कार्यकारिणी अस्तित्वात आली. डॉ. मंदा खांडगे यांची अध्यक्ष म्हणून निवड झाली. डॉ. ज्योत्सना आफळे कार्याध्यक्ष म्हणून निवडून आल्या. इतर पदे पुढीलप्रमाणे : मीरा शिंदे व प्रा. रंजना फडके (प्रमुख कार्यवाह), शलाका माटे (सह-कार्यवाह), यामिनी रानडे (कोषाध्यक्ष), कविता मेहेंदळे (सहकोषाध्यक्ष), मंजिरी ताम्हणकर, कविता भालेराव, संध्या गुळवणी, लीना दामले (कार्यकारिणी सदस्य) ही कार्यकारिणी पुढील पाच वर्षे मंडळाचे काम करणार आहे.

* डॉ. अवचट यांच्या बालकथांचे पुस्तक

निसर्गाला ओरबाडणाऱ्या माणसानं कसं जगावं हे किड्यामकोड्यांपासून शिकावं... अशी भावना ज्येष्ठ लेखक डॉ. अनिल अवचट यांनी व्यक्त केली.

'सृष्टीत... गोष्टीत' या पुस्तकाचे प्रकाशन एस. एम. जोशी सभागृहात डॉ. अभय बंग यांच्या हस्ते झाले. अशोक कोठावळे, डॉ. आनंद नाडकर्णी, चित्रकार

अशोक गोखले व्यासपीठावर उपस्थित होते.

पर्यावरणाची स्थिती गंभीर झाली असून त्यातूनच हे लिखाण झाले आहे असे स्पष्ट करून अवचट म्हणाले की, जंगले तोडून इमारती उभ्या राहत आहेत. प्रशस्त रस्ते तयार केले जात आहेत. मात्र, एखादे झाड तोडताना त्यावर अवलंबून असणाऱ्या पक्ष्यांचा, प्राण्यांचा विचार केला जात नाही. आपण डोंगर पोखरतो... हव्या तशा नद्या वळवतो... अक्षरशः निसर्ग ओरबाडतो... ही ओरबाडणारी वृत्ती बदलायला हवी.”

लेखक अनिल अवचट यांनी अधूनमधून पुस्तकातील गोष्टींचे वाचन केले.

या पुस्तकात सॉक्रेटिस, इसाप आहे; फॅन्टसीची दृष्टी आहे. त्यामुळे आनंद घ्यावा असे हे पुस्तक असल्याचे गौरवोद्गार डॉ. अभय बंग यांनी काढले. आदिवासींनी आदिम संस्कृतीशी असलेले नाते अजूनही तोडलेले नाही. त्यांचा सूर त्यांनी कायम ठेवला आहे. पण आपण सर्वांनी आपला सूर गमावला आहे. पुस्तकातून त्या गमावलेल्या सूर्यांचे दर्शन घडेल, असे बंग म्हणाले.

‘नीलधवल ध्वजाखाली’चे प्रकाशन

‘जागतिकीकरणाच्या पार्श्वभूमीवर राष्ट्रीयत्व, नागरिकत्व आणि सार्वभौमत्व यांच्या व्याख्यांमध्ये वेगाने बदल होत असून, त्याची नोंद घेण्याची गरज आहे,’ असे मत माजी केंद्रीय गृहसचिव डॉ. माधव गोडबोले यांनी व्यक्त केले.

‘कॉन्टिनेन्टल प्रकाशना’च्या वतीने ज्येष्ठ चित्रकार रवी परांजपे लिखित ‘नीलधवल ध्वजाखाली’ या पुस्तकाचे प्रकाशन झाले. याप्रसंगी प्रा. राम बापट, श्रीकांत परांजपे आणि ‘कॉन्टिनेन्टल’चे अनिरुद्ध कुलकर्णी उपस्थित होते. राष्ट्रगीत म्हणायचे की नाही, यावर वाद होतात, दुर्दैवाने न्यायालयाचे अनेक निर्णय सुसंगत नाहीत, म्हणूनच या संकल्पनांचा नव्याने विचार करण्याची गरज असल्याचे सांगून डॉ. गोडबोले म्हणाले, “एकविसाव्या शतकात अनेक क्षेत्रात प्रगती होत असताना समाजातील धर्माचे स्थानही वाढते आहे. धर्मानुरूप कायदे आणि त्यासाठी स्वतंत्र न्यायव्यवस्था हवी, अशी मागणीही होऊ लागली आहे. राज्यघटनेने धर्माचे वैविध्य मान्य केले असल्याने हिंदुत्ववादी दृष्टिकोन देशाचा होऊ शकतो का, याचाही विचार करण्याची गरज आहे.”

जागतिकीकरणाच्या प्रक्रियेत राज्य, राष्ट्र संकल्पना बदलत असून, त्याची चर्चा परांजपे यांच्या पुस्तकामुळे होऊ शकेल, असे मत श्रीकांत परांजपे यांनी व्यक्त केले; तर राष्ट्रवादाची चिकित्सा करताना आत्मपरीक्षणवादी पुरोगामित्व हा विषय पुस्तकातून मांडल्याचे रवी परांजपे यांनी नमूद केले.

* ‘मायक्रोसॉफ्ट-याहू’ एकत्र ?

प्रतिस्पर्धी ‘गुगल’ला शह देण्यासाठी ‘मायक्रोसॉफ्ट’ने ‘याहू’ विकत घेण्याचा

प्रस्ताव ठेवल्याचे वृत्त आहे. या दोन कंपन्यांमधील करारासंदर्भातील बातम्या गेले अनेक महिने येत आहेत; मात्र ‘गुगल’ने विस्तार करण्याची घोषणा करताच ही बातमी आल्याने तिला महत्त्व देण्यात येत आहे. हा व्यवहार झाल्यास भारतासह जगभरातील माहिती व तंत्रज्ञान क्षेत्रावर मोठा परिणाम होऊ शकेल.

‘याहू’ विकत घेण्यासाठी ‘मायक्रोसॉफ्ट’ने ५० अब्ज डॉलरची किंमत निश्चित केली असून, चर्चा अंतिम टप्प्यामध्ये आली आहे, असे ‘द न्यूयॉर्क पोस्ट’ने म्हटले आहे.

‘द वॉल स्ट्रीट जर्नल’ने आपल्या वृत्तामध्ये दोन्ही कंपन्या एकत्र आणण्याची चर्चा अद्याप प्राथमिक पातळीवर असल्याचे म्हटले आहे. हा सौदा ‘गुगल’ची वाढती ताकद, तर ‘मायक्रोसॉफ्ट’मध्ये काही महिने सुरू असलेली घसरण अधोरेखित करतो, असेही वृत्तपत्राने म्हटले आहे.

* परभणीत राज्यस्तरीय साहित्य संमेलन

परभणी येथे अंकुर साहित्य संघाचे ३८ वे राज्यस्तरीय साहित्य संमेलन आयोजित करण्यात आले होते. या संमेलनाचे अध्यक्ष सय्यद जब्बार पटेल हे होते.

उद्घाटन मराठवाडा विद्यापीठाचे संचालक डॉ. वि. ल. धारूरकर यांच्या हस्ते झाले.

विजया एंबडवार यांच्या अध्यक्षतेखाली कथाकथन झाले. यात डॉ. आनंद देशपांडे, विनय मिरासे, अरविंद उत्तरखेडे, सुमंदरसिंग ठाकूर, विलास सिंदगीकर, बाबा कोटंबे, सेलूकर यांचा सहभाग होता. ‘अशोककालीन भारत घडविण्यासाठी साहित्यिकांची जबाबदारी’ हा परिसंवाद देविदास फुलारी यांच्या अध्यक्षतेखाली झाला. यामध्ये प्रा. रावसाहेब चोले, आसाराम लोमटे, आ. की. सोनोने, प्रा. प्रामोद गारोडे, प्रा. बापूराव जटाले, महेश मोरे, जगतपुरीकर, डॉ. आनंद राऊत, सय्यद मुजफ्फर यांचा सहभाग होता. प्रभाकर साठेगावकर यांच्या अध्यक्षतेखाली कविसंमेलन झाले.

* नाट्य अनुदान समिती बरखास्त करा!

मराठी नाटकांना दिल्या जाणाऱ्या सरकारी अनुदानावर कणकवली नाट्यसंमेलनात झालेल्या नाट्यपरिषदेच्या नियामक मंडळाच्या बैठकीतही वादळी चर्चा होऊन याबाबत सरकारने नेमलेली नाट्यव्यावसायिकांची समिती बरखास्त करण्याची मागणी निर्मात्या लता नावेंकर यांनी केली. या मागणीला अनेक नाट्यनिर्मात्यांचा पाठिंबा असून नाट्य परिषदेचे अध्यक्ष मोहन जोशी यांनीही यात तथ्य असल्याचे म्हटले.

नाट्यसंमेलनाआधीच अनुदानविरोधात आणि बाजूने चर्चा सुरू झाली होती. प्रत्यक्ष संमेलनातही संमेलनाध्यक्ष लालन सारंग यांनी आपल्या आक्षेपांचा पुनरुच्चार करीत वादाला नवे तोंड फोडले. वादाचे पडसाद संमेलनाच्या शेवटच्या दिवशी

झालेल्या विषयनियामक समितीच्या बैठकीत उमटले. सरकारने नाट्यअनुदान योजना कार्यान्वित करण्यापूर्वी त्यासाठी नेमलेल्या निर्मात्यांच्या त्रिसदस्य समितीलाच लता नावेंकर यांनी आक्षेप घेतला. मराठी व्यावसायिक निर्मात्यांच्या आजमितीस तीन संघटना आहेत. यातील नाट्यनिर्माता संघ या परिषदशी संलग्न व ७० ते ८० सदस्य असलेल्या संघटनेचे अध्यक्ष सुधीर भट हे अनुदान समितीवरील एकमेव प्रतिनिधी आहेत.

सुमारे २५ सदस्य असलेल्या नवोदित नाट्यनिर्माता संघाचा एकही प्रतिनिधी समितीवर नाही, पण नाट्यशिल्पकार संघाचे मोहन वाघ आणि प्रभाकर पणशीकर हे दोनच सदस्य असून ते दोघेही अनुदान समितीवर आहेत. हे आक्षेपार्ह असून ही समिती बरखास्त करावी, असे लता नावेंकर म्हणाल्या.

* 'दास्ताने नौशाद' पुस्तकाचे प्रकाशन

प्रत्येक काळाचे स्वतःचे असे आव्हान असते. त्यामुळे संगीताचे प्रदूषण वाढले आहे असे म्हणताना आणि त्याचे मूल्यमापन करताना स्थलकाल सापेक्षता सोडून ते मूल्यमापन करता येणार नाही, असे प्रतिपादन कवी सुधीर मोघे यांनी केले. 'चंद्रकला प्रकाशन'च्या दास्ताने नौशाद या पुस्तकाचे प्रकाशन सुधीर मोघे यांच्या हस्ते करण्यात आले. या पुस्तकाच्या रूपाने नौशाद यांच्याबरोबर जवळीक साधता आली. त्यांच्या प्रत्यक्ष भेटीतील आठवणी आदींचा समावेश पुस्तकात केला असल्याचे किणीकर यांनी सांगितले.

* ६७ वर्षांनंतर 'राक्षसविवाह'ची दुसरी आवृत्ती!

प्रा. श्री. के. क्षीरसागर यांच्या वादग्रस्त ठरलेल्या 'राक्षसविवाह' या कादंबरीची दुसरी आवृत्ती तब्बल ६७ वर्षांनी 'पुष्प प्रकाशन'ने प्रसिद्ध केली आहे. तिचे प्रकाशन समीक्षक डॉ. द. भि. कुलकर्णी यांच्या हस्ते दि. २९ एप्रिल या श्रीकेक्षींच्या स्मृतिदिनी झाले.

'प्रा. श्री. के. क्षीरसागर हे अंतःस्फूर्तिवादी, सौंदर्यवादी होते; तर बा. सी. मडेंकर हे वस्तुनिष्ठ सौंदर्यवादी होते. हे दोघेही सौंदर्यवादी होते; नवीन विचारांची झेप दाखवणारे पाथफाईंडर होते; एकाच पक्षाचे होते; समानधर्मी होते; परंतु मडेंकरांनी प्रा. क्षीरसागर यांच्या 'राक्षसविवाह' या कादंबरीवर टीका करून, ही कादंबरी भावनाप्रधान नव्हे तर भावनाव्यथित आहे, नायकाची मनोवृत्ती विकृत आहे, असा हल्ला चढवला. मडेंकरांनी काही चुकीची विधानेही केली. हा लेख लिहून मडेंकर स्वतःवरच अन्याय करतात असे मला वाटते. असे का घडले असा मला प्रश्न पडतो. मडेंकरांनी प्रथम कुरापत काढली. मग क्षीरसागरही स्वस्थ बसले नाहीत. एकाच पक्षाचे लोक आपापसात भांडू लागले तर काय होते याचे हे उदाहरण आहे.' असे सांगून डॉ. द. भि. कुलकर्णी यांनी या

कादंबरीची वैशिष्ट्ये विशद केली.

'या कादंबरीचे नायक स्वतः श्रीकेक्षीच होत. त्यांचे एम नामक तरुणीवर प्रेम होते; तिचे लग्न दुसऱ्या तरुणाशी झाले. हे त्यांच्या आत्मचरित्रावरून स्पष्ट होते, या शब्दात शंकर सारडा यांनी या पुस्तकाच्या निर्मितीचे व श्रीकेक्षींच्या व्यक्तिमत्त्वाचे पदर उलगडून दाखवले.

'पुष्प प्रकाशन'चे संजय सोनवणी यांनी स्वागत व प्रास्ताविक केले.

* 'व्यक्तिमत्त्व विकासा'साठी विद्यापीठाचे २.६६ कोटी!

इंग्रजी संभाषण, मुलाखतीचे तंत्र, व्यक्तिमत्त्व विकास यांचे 'पॉलिशिंग' करून ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना क्लासरूमपलीकडच्या स्पर्धात्मक जगात सक्षम करण्याचा विडा पुणे विद्यापीठाने उचलला आहे, त्यासाठी २ कोटी ६६ लाख रुपयांची तरतूद विद्यापीठाने यंदाच्या बजेटमध्ये केली.

विशेषतः मागासवर्गीय, ओबीसी विद्यार्थ्यांकरिता पंधरा दिवसांचा इंटेन्सिव्ह ट्रेनिंग कोर्स विद्यापीठाने राबवला. या कोर्सच्या तीन भागांची रचना ५० टक्के संभाषणात्मक इंग्रजी, २५ टक्के मुलाखतीचे तंत्र आणि २५ टक्के व्यक्तिमत्त्व विकास अशी होती.

क्लासरूमच्या चार भिंतीबाहेर पडल्यावर एका तासात १० रुपये कमावून आणण्यासारखी आव्हाने कोर्सदरम्यान विद्यार्थ्यांसमोर ठेवण्यात आली. आश्चर्य म्हणजे एकाही विद्यार्थ्याला हे चॅलेंज पेलता आले नाही. मात्र, 'कोर्सनंतर आपल्यात खूपच आत्मविश्वास आला,' हे विद्यार्थ्यांनी आवर्जून सांगितले. 'आणखी २३० कॉलेजांमध्ये या प्रकारचे कोर्स सुरू करण्याची योजना आहे,' अशी माहिती विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नरेंद्र जाधव यांनी दिली. त्यासाठी काही शिक्षकांना ट्रेनिंग देण्यात येणार आहे.

'विद्यार्थ्यांमध्ये हुशारी असली तरी अनेकदा आत्मविश्वासाचा अभाव असल्याने ती मागे पडतात. ग्रामीण भागातील विद्यार्थ्यांना निवडण्यामागे देखील हात हेतू होता.' असे डॉ. जाधव यांनी सांगितले.

* शिवरायांवरील २२ काव्यरचना

ज्येष्ठ कवी ना. धों. महानोर यांनी छत्रपती शिवाजीमहाराजांचा काव्यातून मांडलेला 'गाथा शिवरायाची' हा जीवनपट लवकरच रंगभूमीवर येणार आहे.

महानोर यांनी शिवाजीमहाराजांचे जीवन व्यक्त करणारी २२ काव्ये लिहिली आहेत. 'श्री भगवती भगवते क्रिएशन'तर्फे महानोरांच्या काव्याचा रंगमंचीय आविष्कार सादर होईल.

शिवाजीमहाराजांनी घेतलेली शेतकऱ्यांची काळजी, त्यांची कुटुंबाविषयीची आस्था, त्यांचा मुत्सद्दीपणा, आग्र्याच्या दौऱ्यादरम्यानची राज्यातील परिस्थिती

अशा विविध गोष्टींवर महानोरांनी काव्ये तयार केली आहेत.

पोवाडा, पाळणा, जात्यावरच्या ओव्या, वासुदेवाची गाणी अशा स्वरूपात ही काव्ये रंगमंचावर सादर केली जाणार आहेत. स्वागत थोरात त्याचे दिग्दर्शक आहेत.

शिवाजीमहाराजांच्या जीवनावर आजवर अनेक नाट्यप्रयोग सादर झाले; पण काव्यरूपातून त्यांचे जीवन उलगडण्याचा पहिलाच प्रयत्न असल्याचा दावा त्यांनी केला.

* डॉ. गो. मा. पवार यांचा सत्कार

‘भारतीय भाषा’ भारतीय संस्कृतीची ओळख असून, या भाषांना जपण्यासाठी परस्परांमध्ये भाषांतरे झाली पाहिजेत, असे मत कर्नाटकातील ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेते साहित्यिक डॉ. यू. आर. अनंतमूर्ती यांनी व्यक्त केले.

येथील हुतात्मा स्मृतिमंदिरात मराठीतील ज्येष्ठ साहित्यिक आणि समीक्षक डॉ. गो. मा. पवार यांच्या अमृतमहोत्सवानिमित्त त्यांचा चांदीचा रथ, शाल, श्रीफल देऊन डॉ. अनंतमूर्ती यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. अध्यक्षस्थानी ज्येष्ठ विचारवंत डॉ. एन. डी. पाटील होते. पवार अमृतमहोत्सवी सत्कार समितीचे अध्यक्ष तथा डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नागनाथ कोतापल्ले यांनी स्वागत केले.

डॉ. अनंतमूर्ती पुढे म्हणाले की, सध्या आपल्या मातृभाषेचा आपणास विसर पडत चालला आहे. कन्नड आणि मराठी भाषा एकमेकांच्या शत्रू नाहीत. जागतिकीकरणाचा खरा धोका या भाषांना आहे. त्यामुळे भारतीय भाषांनी परस्परांना समृद्ध केले पाहिजे. विविध उत्तम साहित्यकृतींची भाषांतरे झाली पाहिजेत. डॉ. गो. मा. पवार यांनी महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे यांच्याबद्दल लिहिलेले चरित्र कन्नडमध्ये वाचले. त्यामुळेच त्यांचे मौलिक कार्य लक्षात आले. मराठी-कन्नड भाषांमध्ये सीमावादावरून संघर्ष असल्याबद्दल खंत व्यक्त करून डॉ. अनंतमूर्ती म्हणाले, डॉ. पवार यांनी राजकीय, सामाजिक आणि धार्मिक विषयांवर परखड आणि वास्तववादी लेखन केले आहे. आपल्या संस्कृतीची ओळख असणाऱ्या आपल्या भाषा जपण्याची गरज असून, त्यांची भाषांतरे झाल्यास या भाषा अधिक समृद्ध होतील.

मराठी आणि कन्नड या भाषा भगिनींच्या साहित्यिकांचे संमेलन डॉ. पवार यांच्या अध्यक्षतेखाली सोलापुरात भरविण्यात यावे, आपण निश्चित संमेलनाला हजर राहू, असेही ते म्हणाले.

डॉ. पवार सत्काराबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करताना म्हणाले की, सोलापूरकरांचे अंतःकरण विशाल आहे. त्यांच्यात मोठी आत्मीयता आहे. आपल्या उणिवा आपणास माहीत असूनही माझे अमाप कौतुक करण्यात आले. त्यांच्यात प्रेम, आत्मीयता आणि सहनशीलता आहे.

या समारंभात बोलताना डॉ. कोतापल्ले म्हणाले की, विद्यार्थ्यांचे भावविश्व

संपन्न करण्याचे काम डॉ. पवार यांनी केले. साहित्याशिवाय समाजाला अस्तित्व नाही हा नवा दृष्टिकोन त्यांनी दिला. साहित्याचा अभ्यास सामाजिक संदर्भात केला पाहिजे, याचे व्यापक भान डॉ. पवार यांनी आपल्या चिंतनशील लेखनातून प्रकट केल्याचेही त्यांनी सांगितले.

या वेळी ‘साहित्य आणि समाज’ या गौरवग्रंथाचे प्रकाशन ज्येष्ठ साहित्यिक प्रा. म. द. हातकणंगलेकर यांच्या हस्ते करण्यात आले.

* ‘बौद्धिक संपदा अध्यासन अधिक कार्यक्षम करणार’

बौद्धिक संपदा व स्वामित्व हक्कांसंदर्भात स्थापन करण्यात आलेले अध्यासन अधिक कार्यक्षम करण्याचा निर्णय पुणे विद्यापीठाने घेतला आहे.

सुमारे तीन वर्षांपूर्वी मोठा गाजावाजा करून हे अध्यासन स्थापन करण्यात आले होते. महाविद्यालय व विद्यापीठ पातळीवर अशा प्रकारचा हा पहिलाच प्रयोग असल्याचे त्या वेळी सांगितले गेले. त्यानंतर मात्र या अध्यासनाचा कारभार केवळ काही जनजागृतीपर कार्यशाळांचे आयोजन आणि काही मार्गदर्शनपर पुस्तकांची निर्मिती करण्यापुरता मर्यादित राहिला होता.

विद्यापीठातील पदार्थविज्ञान विभागात एक जागतिक संशोधन करण्यात आले आहे. त्या अनुषंगाने या अध्यासनाच्या भूमिकांचा मुद्दा पुन्हा ऐरणीवर आला. ‘विद्यापीठातील बौद्धिक संपदेचे जतन करून तिचा स्वामित्व हक्क जपण्याबद्दल आग्रही भूमिका घेणारे आणि स्वामित्व हक्क मिळवून देण्यासाठी साहाय्यभूत ठरेल अशी कामगिरी करणारे अध्यासन असावे,’ अशी अपेक्षा व्यक्त करण्यात आले.

संबंधित उत्पादन, संशोधन हे स्वामित्व हक्क प्राप्त करण्याच्या दर्जाचे आहे की नाही, हे सांगणे या अध्यासनाचे काम राहणार नाही, तर संबंधित संशोधकाला स्वामित्व हक्क मिळवून देण्यासाठी सर्वतोपरीने मदत करण्याची सक्रिय भूमिका हे अध्यासन घेईल, असा विचार व्यक्त करण्यात आला.

* महर्षींच्या आवाजाची मर्मबंधातली ठेव...

‘पारतंत्र्यात जन्मलेली आमची पिढी स्वातंत्र्य मिळाल्याने सर्वाधिक आनंदी झाली. पण देशाची भरभराट करायची असेल तर शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या मुलींना आणि स्त्रियांना ते मिळाले पाहिजे.’ १०५ वर्षांचे आयुष्य लाभलेले स्त्री शिक्षणाचे पुरस्कर्ते महर्षी धोंडो केशव कर्वे उर्फ अण्णांचा हा खणखणीत आवाज त्यांच्या मानसकन्या विद्यार्थिनी कुसुम शेंडे यांनी मर्मबंधातली ठेव असल्यासारखा रेकॉर्ड करून जपून ठेवला आहे!

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या कर्वेनगर महिलाश्रम हायस्कूलचे सध्या शतकमहोत्सवी वर्ष चालू आहे. त्यानिमित्त पितृतुल्य अण्णांचा आवाज रेकॉर्ड करून ठेवलेल्या शेंडे या बहुधा एकमेव आहेत. १९६० ते १९६२ या काळात

अण्णांच्याच घरी राहिलेल्या शेंडे यांच्याकडे अण्णांच्या आवाजाबरोबर काही दृकश्राव्य चित्रणही उपलब्ध आहे. या तीन वर्षांतील कर्वे कुटुंबाच्या सोबतच्या अनेक आठवणीचा खजिनाच त्यांच्याकडे आहे. त्या आठवणी पुस्तकरूपात लिहून काढण्याचीही त्यांची इच्छा आहे.

मुलींच्या शिक्षणासाठी आर्थिक मदत करणाऱ्या शेंडे म्हणाल्या की, देशाला स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर १६ ऑगस्ट १९४७ रोजी अण्णांनी एक संदेश आकाशवाणीवरून दिला. पण दुर्दैवाची गोष्ट म्हणजे ते भाषण आज आकाशवाणीकडेच उपलब्ध नाही. अण्णांच्या इतर भाषणांमधील काही भागही माझ्या संग्रही असून ते सर्व मिळून १५ मिनिटांचे रेकॉर्डिंग आहे. याशिवाय अण्णांचे चिरंजीव भास्कर कर्वे यांच्यासह संस्थेत चित्रित केलेली १५ मिनिटांची फिल्मही संग्रही आहे.

* 'योगासनांचे' पेटंट अमेरिकेला

पतंजली योग ही भारताने जगाला दिलेली देणगी असल्याचे आपण अभिमानाने सांगत असलो आणि जगभरातून आपल्या देशात योगशिक्षणासाठी जिज्ञासूंची गर्दी होत असली, तरी आता तब्बल १३४ योगासनांचे पेटंटच अमेरिकेत मिळविले असल्याची धक्कादायक बाब उघडकीस आली आहे. त्यामुळे भारतात खडबडून जाग आली असून आपला समृद्ध ठेवा परत मिळविण्यासाठी लढा सुरू केला आहे.

योगशास्त्र हे भारतीयांच्या पारंपरिक ज्ञानाचा खजिना आहे. हे ज्ञान घेण्यासाठी परदेशातील लोक भारताकडे धावत घेतात. याच भारतीय ज्ञानाच्या हक्कासाठी भारताला झगडण्याची वेळ आली आहे. योगासनांच्या १३४ प्रकारांचे हक्क (पेटंट), योगाशी संबंधित अन्य दीडशे हक्क आणि दोन हजार ३१५ व्यापारचिन्हे ही अमेरिकेच्या पेटंट आणि ट्रेडमार्क्स या संस्थेने देऊ केली आहेत. त्यातून एकट्या अमेरिकेत वर्षाला तीन अब्ज डॉलर्सची आर्थिक उलाढाल होत असल्याची माहितीही प्राप्त झाली आहे. मात्र आपलेच ज्ञान असणारे योग शिकविण्यासाठी त्याचे मानधन देण्याची वेळ भारतीयांवर आली आहे. योग भारतीय ज्ञानसंपत्ती असल्याने भारताने खडबडून जागे होऊन त्याबाबत हालचाली सुरू केल्या आहेत. भारताने एका कृतीदलाची स्थापना केली आहे. त्या कृती दलामार्फत संस्कृत आणि तामिळ भाषेतील योगाच्या ज्ञानाचे पाच आंतरराष्ट्रीय भाषेत त्याचे रूपांतर करण्यात येत आहे. तसेच डिजिटलद्वारे या माहितीचा प्रसार केला जाणार असल्याने जगातील अन्य देशांतील पेटंट कार्यालयांना योगाचा उगम सॅनफ्रान्सिस्कोमधून झालेला नाही, तर भारतात झाला आहे, हे उमगणार आहे.

योग या पारंपरिक ज्ञानावर अमेरिकेत हक्क प्रस्थापित केल्याने आपल्याच ज्ञानाच्या पेटंटसाठी हळदीप्रमाणे आता भारताला झगडावे लागत आहे. याबाबत

योग अभ्यासकांमध्ये खळबळ उडाली आहे. त्याबाबत विविध प्रतिक्रिया व्यक्त करण्यात येत आहेत.

* 'अमेरिकन बायोग्राफिकल'च्या सल्लागार मंडळावर डॉ. अयाचित

'अमेरिकन बायोग्राफिकल इन्स्टिट्यूट' या चरित्रकोश निर्मिती करणाऱ्या संस्थेच्या संशोधन सल्लागार मंडळावर पुण्याचे ज्येष्ठ विचारवंत डॉ. स. मो. अयाचित यांची नियुक्ती करण्यात आली आहे. समाजोपयोगी आणि व्यावसायिक क्षेत्रात यशस्वी कार्य करणाऱ्यांची माहिती गुणवत्तेच्या निकषांवर तयार करून ती जागतिक स्तरावर प्रकाशित करण्याचे काम 'अमेरिकन बायोग्राफिकल इन्स्टिट्यूट' करते. 'लीडिंग इंटेलेक्चुअल्स ऑफ द वर्ल्ड', 'ग्रेट माईंड्स ऑफ द ट्वेंटी फर्स्ट सेंच्युरी' आदी ग्रंथ त्यांनी प्रकाशित केले आहेत. डॉ. अयाचित डेक्कन कॉलेज, तसेच नागपूर विद्यापीठात मूलभूत संशोधनाच्या क्षेत्रात दीर्घकाळ कार्यरत होते. नागपूर विद्यापीठात ते हस्तलिखित विभागाचे प्रमुख होते.

* 'बुधभूषणम्'चा मराठीत अनुवाद

पराक्रमी संभाजी महाराजांच्या 'बुधभूषणम्' या संस्कृतमधील काव्याचा मराठीत अनुवाद करण्याचा संकल्प ज्येष्ठ संस्कृततज्ज्ञ आणि भांडारकर प्राच्यविद्या संस्थेचे खजिनदार पं. वसंत गाडगीळ यांनी सोडला आहे.

भांडारकर संस्थेने 'बुधभूषणम्' हे पुस्तक १९२६ मध्ये छापले असून त्याचे इंग्रजी नाव 'द बुधभूषणम् ऑफ किंग संभाजी' असे आहे. संस्कृतचे गाढे अभ्यासक ह. दा. वेलणकर यांनी त्याची प्रस्तावना लिहिली आहे. वेलणकरांना संभाजी महाराजांचे हे मूळ लेखन जर्नल ऑफ बॉम्बे ब्रांच ऑफ रॉयल एशियाटिक सोसायटीच्या १९२५ मधील एका नियतकालिकात पाहावयास मिळाले होते. त्याचा अभ्यास करताना वेलणकरांना संभाजीराजे यांनी लिहिलेल्या हिंदीतल्या तीन कविता पुरुषोत्तम विश्राम मावजी यांच्याकडून मिळाल्या होत्या, असे गाडगीळांनी सांगितले.

तीन भागांतील या महाकाव्यात पहिल्या भागात १९४ श्लोक असून त्यामध्ये सुभाषितांचा समावेश आहे. त्यातील पहिल्या १४ श्लोकांमध्ये संभाजीराजे यांनी आपल्या कुटुंबाची पार्श्वभूमी सांगितली आहे. त्यापुढचे ११ श्लोक भवानीमातेला उद्देशून आहेत. दुसऱ्या भागात ६३२ श्लोक असून तिसऱ्या भागात ५७ श्लोकांचा समावेश आहे.

संभाजी राजे यांना संस्कृतचे ज्ञान बनारसच्या काशीपंतांकडून तसेच शृंगारपूरच्या उमाजी पंडितांकडून किशोरावस्थेतच मिळाले. संस्कृत वाचनाची गोडी निर्माण झाल्यानंतर त्यांनी हे काव्य रचले. हिंदीतल्या कविता लिहिण्याची प्रेरणा संभाजीराजे यांनी कवी कलश यांच्या काव्यातून मिळाली असावी, असे मत वेलणकरांनी प्रस्तावनेत नोंदवले आहे.

* 'सन अठराशे सत्तावन'चे प्रकाशन

'आपल्याकडे कागदपत्रे नाहीत आणि इतिहास लिहून ठेवायची पद्धत नाही, ती असती तर १८५७ च्या स्वातंत्र्यसमराला शिपायाचे बंड, रिव्होल्ट वा शिपाई गर्दी असे म्हणण्याचे धाडस कुणी करू शकले नसते. १८५७ चा उठाव हा स्वातंत्र्यलढाच होता. त्याने इंग्रजांच्या मनात भय निर्माण केले आणि त्यामुळेच नंतर त्यांनी आपल्याला स्वातंत्र्य देऊ केले, असे प्रतिपादन इतिहासाचे अभ्यासक निनाद बेडेकर यांनी केले.

कै. ना. के. बेहेरे यांच्या 'सन अठराशे सत्तावन' या पुस्तकाच्या तिसऱ्या आवृत्तीचे प्रकाशन बेडेकर यांच्या हस्ते झाले. त्यावेळी ते बोलत होते. अध्यक्षस्थानी बिंदुमाधव जोशी होते. 'लोकसत्ता'चे सहायक संपादक अरविंद व्यं. गोखले, निवृत्त न्यायाधीश प्रतापराव बेहेरे, श्रीविद्या प्रकाशनचे उपेंद्र कुलकर्णी व्यासपीठावर उपस्थित होते.

१८५७ चा उठाव केवळ उत्तर हिंदुस्थानपुरताच मर्यादित नव्हता. तर, त्याचे लोण दक्षिण हिंदुस्थानातही पसरले होते. सातारा, कोल्हापूर, कितूर, मद्रास, वेल्लोर, मुंबई, पुणे, इंदुर आणि महू इत्यादी ठिकाणीही उठावाची तयारी झाली होती. एकाच वेळी देशभर इतक्या मोठ्या प्रमाणात लोक उठाव करित असतील तर, त्याला केवळ शिपायाचे बंड, शिपाई गर्दी वा रिव्होल्ट म्हणून चालणार नाही. त्याला स्वातंत्र्यसमरच म्हटले पाहिजे, असेही बेडेकर यांनी यावेळी स्पष्ट केले.

एखाद्या घटनेकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन काय आहे, त्यानुसारच त्याचे संबोधन केले जाते. मुसलमानांच्या दृष्टीने तो जिहाद होता. कारण इंग्रजांपूर्वी ७०० वर्षे मुसलमानांचे म्हणजे दार-उल-इस्लामचे राज्य होते. त्यामुळे दार-उल-हर (इंग्रजांना सत्तेवरून दूर करणे) हे त्यांचे कर्तव्यच होते. त्यामुळे ते या घटनेकडे जिहाद म्हणूनच पाहत असले तरी आपल्या दृष्टिकोनातून ते स्वातंत्र्यसमरच होते, असेही ते म्हणाले.

देशाला पुन्हा उभं करायचं असेल तर प्रेरणा व शक्ती हवी असून ते काम 'सन अठराशे सत्तावन' हे पुस्तक करते. देशात रक्ताविना क्रांतीची गरज असल्याने व लोकशाही मार्गाने बदल घडवून आणण्याच्या हेतूनेच या पुस्तकाचे पुनःप्रकाशन करण्यात आले असून समाजाला हिंमत देण्याचे, समाजाचा भाष्यकार होण्याचे काम ते करू शकेल, असा विश्वास बिंदुमाधव जोशी यांनी अध्यक्षपदावरून बोलताना व्यक्त केला.

□

'असे गुरू, असे शिष्य'

आगामी दिवाळीअंकासाठी वाचकांसाठी लेख स्पर्धा

आगामी दिवाळी अंकानिमित्त आम्ही आमच्या वाचकांसाठी एक स्पर्धा जाहीर करित आहोत.

आपल्या जीवनावर शिक्षकांचा आणि विशिष्ट टप्प्यावर भेटलेला गुरूजनांचा फार प्रभाव पडत असतो.

त्याचप्रमाणे आपण कुठलाही क्षेत्रात असलो तरी, शाळाकॉलेजात शिकवत नसलो तरी काही आपले चाहते, शिष्य आपल्याला भेटतातच. त्यांच्या जीवनावरही आपला प्रभाव पडतो.

'असे गुरू, असे शिष्य' या विषयावरील लेख स्पर्धा त्यासाठी आयोजित करण्यात आली आहे.

आपल्या एखाद्या शिक्षकाबद्दल वा गुरूबद्दल किंवा एखाद्या आवडत्या शिष्याबद्दल, चाहत्याबद्दल आपण लेखरूपाने माहिती द्यावी. त्याचा प्रभाव आपल्यावर किंवा त्याच्यावर आपला प्रभाव कसा पडला, एकमेकांच्या साहचर्याने दोघांनाही कसा संपन्नतेचा, सार्थकतेचा अनुभव आला त्याबद्दल आपण लिहावे.

शब्द मर्यादा - १००० शब्द

मुदत - ३० जुलै २००७

पाठवण्याचा पत्ता - संपादक, मेहता मराठी ग्रंथ जगत, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १९४१ सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, पुणे टेलिफोन भवन समोर, पुणे ४११ ०३०.

सर्वोत्तम ठरणाऱ्या तीन लेखांना

प्रत्येकी ५०० रूपयांची

पुस्तकरूपाने पारितोषिक

निवडक इतर लेखांना दिवाळी

अंकात प्रसिध्दी.

* यशोधरा काटकर यांनी कादंबरी लिहावी- विश्वास पाटील

‘बंजान्याचे घर’, ‘अपूर्व’, ‘अलौकिक’, ‘एकमेव’ सारख्या लेखसंग्रहांतून आपला वेगळेपणा दाखवून देणाऱ्या यशोधरा काटकर यांनी यापुढे कादंबरी लेखनातून साहित्यरसिकांना भेटावे, अशी सूचना ‘संभाजी’कार विश्वास पाटील यांनी केली.

‘मेहता पब्लिशिंग हाऊस’तर्फे प्रकाशित ‘थर्ड पर्सन’ या यशोधरा काटकर यांच्या कादंबरीचा छोट्याखानी प्रकाशनसोहळा नुकताच मुंबईत पार पडला. त्यानिमित्ताने श्री. विश्वास पाटील बोलत होते. महानगरीय तरुण स्त्रीमनाचे भावविश्व रेखाटणाऱ्या या नव्या कथासंग्रहाचे कौतुक श्री. पाटील यांनी केले.

‘हातकणंगलेकरांसारखा समीक्षक या कथा वाचाव्यात, असा आग्रह धरतो तेव्हा ते लेखन नक्कीच पटडीबाहेरचे असले पाहिजे, या विश्वासानेच मी यशोधरा काटकर यांचे लेखन वाचले. तेव्हा यातील भाषासौंदर्य जाणवले. फाटक्यातुटक्या मराठीची चलती असलेल्या काळात काटकर यांची भाषाशैली आपल्याला खिळवून ठेवते, असेही पाटील म्हणाले.

‘बंजान्याचे घर’ प्रमाणेच या पुस्तकातूनही आजोळच्या दिवसांपासून सान्निध्यात आलेल्या माणसांचे शब्दचित्र साकारले. त्याच साच्यात अडकून न राहता वेगळी वाट शोधण्याचा मी प्रयत्न केला, असे लेखिकेने या वेळी नमूद केले. या प्रकाशन सोहळ्यास ‘मेहता पब्लिशिंग हाऊस’चे अनिल मेहता उपस्थित होते.

कथासंग्रहाचे प्रकाशन करताना श्री.विश्वास पाटील.

मेहता पब्लिशिंग हाऊसची दर्जेदार ग्रंथसंपदा ‘ऐका’ आता थेट नभोवाणीवर...

वाचकमित्रहो...

महाराष्ट्रातील तसेच महाराष्ट्राच्या बाहेर जगभरातील कोट्यावधी मराठी वाचकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी ‘मेहता पब्लिशिंग हाऊस’ विविध माध्यमांद्वारे सतत प्रयत्नशील असते. www.mehtapublishinghouse.com या आमच्या वेबसाईटची जगभरातील मराठी वाचकांनी आवर्जून दखल घेतली आहे. ‘मेहता मराठी ग्रंथजगत’ सोबतच विविध वृत्तपत्रे, प्रसारमाध्यमांद्वारे आमच्या साहित्यसंपदेची ओळख मराठी वाचकाला आहेच...

आता पुणे नभोवाणीच्या सहकार्याने सकाळच्या प्रहरी, दर गुरुवारी, ठीक सात वाजून पन्नास मिनीटांनी (बातम्यांनंतर) आपण मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या पुस्तकांची ओळख ‘ऐकू’ शकाल. ‘इथे पुस्तके भेटतात’ मध्ये.

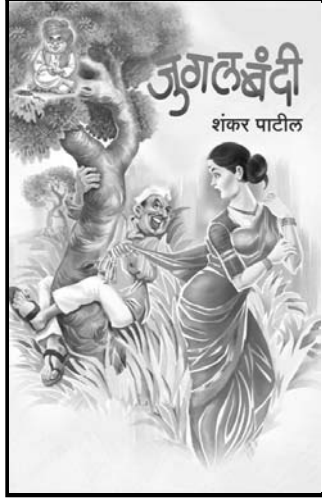
या कार्यक्रमांमध्ये वाचक-श्रोत्यांना एक प्रश्न विचारला जाईल. प्रश्नाचे उत्तर ‘पोस्टकार्ड’द्वारे मेहता पब्लिशिंग हाऊसच्या ‘पुणे’ येथील पत्त्यावर पाठवावे. सहभागी स्पर्धकांमधून भाग्यवान विजेत्याची निवड केली जाईल व त्याला मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे दर्जेदार पुस्तक भेट मिळेल.

चला तर मग... भेटूया दर गुरुवारी सकाळी ठीक ७:५० वाजता ‘पुणे नभोवाणीवर’.

प्रिय वाचकमित्रहो.....

आपल्या सोयीसाठी ‘मेहता पब्लिशिंग हाऊस’चे ग्रंथदालन आता दर रविवारी नियमित सुरु राहिल. वेळ - सकाळी १० ते दुपारी ४

सभासदांनी पुस्तकखरेदीस येताना मॅम्बरकार्ड जरूर आणावे.

जुगलबंदी

शंकर पाटील

१० रु. पोस्टेज २० रु.

शंकर पाटीलांच्या कथालेखनामागे समाजव्यवस्थेच्या बदलाची तळमळ आहे. ग्रामीण मन ज्या समाजव्यवस्थेत वाढते आहे. त्यात स्वातंत्र्य, समतादी मूल्यांची रूजवण झालेली नाही याचे दुःख शंकर पाटीलांना आहे. परंपरेपेक्षा परिवर्तनावर ते श्रद्धा ठेवतात. याचे भान ठेवूनच त्यांनी जुगलबंदीची निर्मिती केली आहे. ह्या कथा रंजनार्थ नसून त्यांच्या लेखनामागे सामाजिक जाणीव आहे. जुगलबंदीमधून बेगडी परिवर्तनाचे व्यंगचित्रण केलेले आहे.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

३६ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

नवे कोरे

तंत्रज्ञानाची मुळाक्षरे

कविता भालेराव

२३० रु. पोस्टेज २५ रु.

वैज्ञानिक शोधांमुळे मानवी जीवन अधिक सुखकर, समृद्ध झालं आहे. विज्ञान-तंत्रज्ञानाचा वापर मानव कसा करतो यावर त्याचे भविष्य अवलंबून असलं तरी यामुळे मानवी जीवनात क्रांती झाली हे नाकारता येत नाही. विज्ञानविषयाची ही जाणीव मनुष्याला कशी झाली, यामागे काय प्रेरणा होती, वैज्ञानिक शोध कसे लागत गेले, या शोधामुळे नक्की काय बदल झाला - या बदलाची नेमकी नोंद या पुस्तकातून घेण्यात आली आहे.

निवडक ९० शोधांची माहिती या पुस्तकात आहे. विद्यार्थ्यांना, शिक्षकांना, जिज्ञासू व्यक्तींना हे पुस्तक 'संदर्भग्रंथ' ठरेल यात शंका नाही.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / ३७

दखल

‘मोबाईल’ ग्रंथालय

श्री.दीपक जाधव यांचा अभिनव उपक्रम

हवं ते पुस्तक घरात बसून मिळेल... विलंबशुल्क भरावं लागत नाही... पुस्तक बाहेरगावी देखील घेऊन जाता येईल... आठवड्यासाठी एकच काय, अगदी चारपाच पुस्तकंही वाचावयास मिळतील!

हे नियम (?) आहेत सायकलवरच्या एका फिरत्या ग्रंथालयाचे.

‘ग्रंथजगत’चे सभासद-वाचक दीपक जाधव यांनी आपल्या या अभिनव उपक्रमाद्वारे पुण्याच्या पिंपरी-चिंचवड परिसरातील समस्त वाचनप्रेमींना आपलंसं केलं आहे.

श्री. दीपक जाधव

धावपळीच्या या काळात मिळालेल्या वेळात ग्रंथालय गाठणं, संदर्भास आवश्यक पुस्तकं तासनतास चाळत बसणं, आवडत्या, गाजणाऱ्या पुस्तकासाठी वाट पाहणं, त्यासाठी नंबर लावणं, शिवाय भरमसाठ ग्रंथालयशुल्क आणि अवाजवी विलंबशुल्काचा फटका.

वाचकांच्या या सगळ्या अडचणी लक्षात घेऊन दीपक जाधव यांनी गेल्या वर्षभरापासून ‘राजाई’ या नावाने फिरते ग्रंथालय सुरू केले आणि वाचकांचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद लाभला.

शंभर रुपये अनामत रक्कम भरून या ग्रंथालयाचे सभासद होता येते. मासिक २० रु.

शुल्क आकारून दीपक जाधव सभासदांना हवी ती सर्व पुस्तके पुरवतात. आठवड्यासाठी किमान एक तसेच चार ते पाच पुस्तकेही एकाच वेळी वाचावयास मिळू शकतात. पुस्तक वापस करण्यासाठी विलंब झालाच तरी विलंबशुल्क आकारले जात नाही. त्यामुळे बाहेरगावी जायचे असल्यास सभासद, ग्रंथालयातील भरपूर पुस्तके सोबत घेऊन निखळ वाचनाचा आनंद लुटतात.

‘या फिरत्या ग्रंथालयाची कल्पना कशी सुचली, असे विचारले असता श्री. जाधव म्हणाले, ‘मी मूळचा नगरचा. नोकरीनिमित्त पिंपरी-चिंचवड शहरात आलो. अल्पशिक्षणामुळे नोकरी मिळाली नाही. पण निराश न होता काहीतरी वेगळे करण्याचे ठरवले. अवांतर वाचनाची आवड होतीच. त्यामुळे असे फिरते ग्रंथालय

सुरू करण्याची कल्पना सुचली. सुरुवातीला ‘स्वामी’, ‘श्रीमानयोगी’, ‘ययाती’, ‘मृत्युंजय’, ‘पानिपत’ अशी नावाजलेली निवडक पुस्तके नाममात्र गुंतवणूकीत खरेदी केली. भोसरी परिसराचे सर्वेक्षण करून वीस चोखंदळ वाचकांची यादी तयार केली. त्यांना सभासद होण्यास आग्रह केला. याला प्रतिसाद मिळताच शहरातील विविध भागांचे सर्वेक्षण करून ग्रंथालयांची संकल्पना मांडत गेलो. सध्या साडेपाचशे सभासद व शोकडो पुस्तके आहेत” असे जाधव यांनी सांगितले.

शहरातील प्रत्येक भागासाठी त्यांनी ठराविक वार ठरवला आहे. सकाळी सात ते दुपारी एक आणि सायंकाळी सात ते पाच या वेळेस सायकलवरून पुस्तकांचे वाटप केले जाते. नवीन पुस्तकखरेदीचा खर्च वगळून सात ते आठ हजार रुपयांचा नफा मिळतो अशी माहितीही त्यांनी दिली.

ग्रंथालयासाठी कोणताही जाचक नियम न लादता ‘विश्वास द्या व विश्वास घ्या’ हे तत्त्व बाळगल्यामुळे प्रामाणिक सभासद मिळाले. रोजगार उपलब्ध होण्याबरोबरच सभासदांबरोबरचे आपले नाते जिव्हाळ्याचे होत गेले, हे माझ्यासाठी लाखमोलाचे आहे, अशी भावना श्री. जाधव व्यक्त करतात.

संपर्क - श्री. दीपक जाधव. दूरध्वनी - (०२०) २७४८९७५

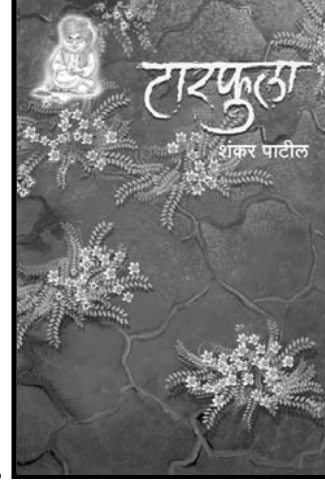
- अनिरुद्ध पाटील □

टारफुला

शंकर पाटील

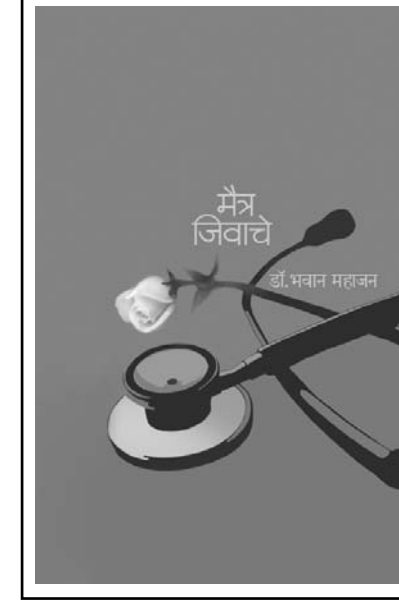
२४० रु. पोस्टेज २५ रु.

बेबंदशाहीकडे वाटचाल करणारा समाज एका जबर शासनाच्या अस्तित्वाशिवाय नीट चालत नाही. गावातील पाटलाच्या मृत्यूनंतर अराजकतेकडे वाटचाल करणारा समाज आबा कुळकर्ण्याला नियंत्रित करता येत नाही. परिणामी गावगुंडांचे दबावात्मक वर्चस्व, संपूर्ण गावावरील भीतीचे सावट, कणखर प्रशासकाचा अभाव, या सर्व तपशीलातून शंकर पाटीलांनी संबंध समाजाला लागू पडणारे प्रतीकात्मक चित्रण मोठ्या ताकदीनं उभं केलं आहे. संबंध गावातील व्यवहारांचा भेदरलेल्या समाजजीवनातून विशाल पट दाखवत ही कादंबरी नव्या पाटलाने जम बसवेपर्यंतचे चिरेबंद रूप मांडते. - भालचंद्र नेमाडे.

शंकर पाटील यांची सर्वाधिक गाजलेली एकमेव कादंबरी

४० / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

मैत्र जिवाचे

डॉ. भवान महाजन

१०० रु.
पोस्टेज २० रु.

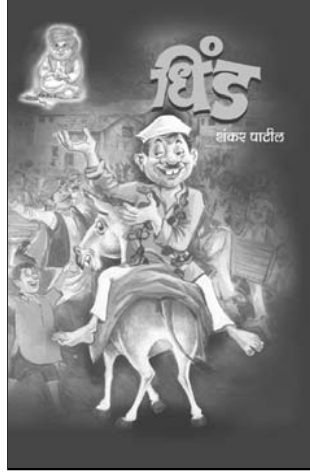
शरीर आजारग्रस्त असलं तरी मनांचं बहुरंगी दर्शन
डॉक्टरला अगदी सहजासहजी घडतं. असहाय्य, दुर्बल शरीरात,
तग धरून असलेलं मनं, अस्थिपंजर स्थितीतही जपलेल्या अदम्य
इच्छा, अशा विविध प्रत्यय देणाऱ्या घटनांचे चलत्चित्र डॉक्टरांसमोर
सदैव सुरू असते.

एका नामवंत शल्यचिकित्सकाच्या या अशाच काही आठवणी ....
संवेदनशीलतेनं रोग्यांची ही स्मरणचित्रं वास्तवाला धक्का न लावता
चितारली आहेत.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / ४१

पुस्तक परिचय

दारिद्र्य आणि अभाव
असूनही ग्रामीण जनांची
विनोदबुद्धी टवटवीत असते

धिंड

शंकर पाटील

ग्रामीण कथाकार म्हणून लोकप्रिय ठरलेल्या, गावरान बोलीचा ठसका प्रकट करणाऱ्या शंकर पाटील यांचे धिंड, पाटलांची चंची आणि खुळ्याची चावडी हे तीन कथासंग्रह नव्या देखण्या स्वरूपात मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे मराठी रसिकांच्या भेटीला आले आहेत.

शंकर पाटील यांची गाजलेली कादंबरी 'टारफुला' ही देखील अनेक वर्षे दुर्मिळ होती. तिची नवी आवृत्तीही नुकतीच निघाली आहे.

शंकर पाटील यांची कोल्हापूरकडील गावरान बोलीभाषा, चटपटीत संभाषणांचा इरसाल बेरकीपणा, ग्रामीण जीवनातला पिढीजात शहाणपणा, परंपरेचा सामूहिक अंतःस्तर आणि कथानिवेदनातील उत्कंठावर्धक अनपेक्षित बाज यांनी मराठी ग्रामीण साहित्य आणि चित्रपटांना सत्तर-ऐंशीच्या दशकात एक वेगळीच ओळख (आयडेंटिटी) मिळवून दिली. अस्सल मराठी मातीचा कणखरपणा आणि बेरकीपणा शंकर पाटील यांनी जसा पकडला तसा तो इतर लेखकांना सहजी पकडात आला नाही. कथाकथनाच्या माध्यमातून या ग्रामीण कथांना त्यांनी वाचकांच्या अनुभवविश्वात स्थानापन्न केले आणि खेड्यांपासून मनोमन दूर गेलेल्या नागरजनांनाही आपली नाळ नेमकी कुठे जोडलेली आहे हे उत्कटपणे दाखवून दिले.

शंकर पाटलांच्या कथा केवळ ग्रामीण जीवनदर्शन घडवत नाहीत, केवळ गावरान किस्से सांगून थांबत नाहीत, शहरी वाचकांचे दोन क्षण नर्मविनोदी हास्याने रंजन करावे एवढ्यापुरती ती कथा मर्यादित नाही असे डॉ. भालचंद्र फडके यांच्यासारख्या अभ्यासकाचे मत आहे. शंकर पाटील यांच्या एकूणच लेखनामागे सामाजिक जाणीव आहे, ज्या समाजव्यवस्थेत ग्रामीण मन वाढत आहे त्यात स्वातंत्र्य-समता-बंधुता अशा मूल्यांची चपखल रुजवण झालेली नाही

याची त्यांना मनोमन खंत वाटते; जे परिवर्तन घडते आहे ते बेगडी आहे; पुस्तकी आहे, फसवे आहे, हे ग्रामीण भागात पदोपदी जाणवते. त्याबद्दल ते आतून धुमसत असतात. खेड्यातील आर्थिक स्थित्यंतराचे ग्रामीण समाजमनावर उमटणारे पडसाद- सरंजामशाही मनोवृत्तीला हादरा देण्याएवढे जोरदार नाहीत याचेही शल्य त्यांना जाणवत असावे.

दारिद्र्य आणि अभाव, दुष्काळ आणि टंचाई यांच्याशी अखंड सामना देतानाही ग्रामीण जन आपली विनोदबुद्धी जपत राहतात आणि हवालदिल करणाऱ्या परिस्थितीतही हसत राहतात हे विशेष! शंकर पाटील ग्रामीण जीवनातला हा हलकाफुलका भाग आत्मीयतेने खुलवत राहतात. संभाषणातून ते आपल्या कथांचा डोलारा पत्त्यांच्या बंगल्यावर एकेक मजला कुशलतेने चढवावा तसा चढवत राहतात. पत्त्यांचा बंगला कुठल्याही क्षणी कोसळू शकतो. हा संभाषणाचा डोलारा सावधपणे उंचावत जातो, त्यामुळे तो एकेका इरसाल पण चढत्या युक्तिवादने आपल्याला चक्रावून सोडत राहतो.

शंकर पाटील यांच्या आयुष्यातील पहिली पंधरावीस वर्षे खेड्यात गेली. त्यामुळे त्या खेड्यापाड्यातील बारा बलुत्यातील शेकडो व्यक्ती आणि शेकडो घटना त्यांच्या मनात घर करून राहिलेल्या. त्या व्यक्तींना, त्या घटनांना अस्सल कोल्हापुरी बोलीत जिवंत करण्याची त्यांची हातोटी विलोभनीयच! त्यामुळे आता खेडी बदलत असली तरी शंकर पाटलांच्या या कथांतील माणसे आणि घटना अजूनही आपल्याला साद घालू शकतात.

'धिंड' ही कथा शंकर पाटील यांच्या लेखनाची सगळी वैशिष्ट्ये प्रकट करणारी आहे. सुमारे चाळीस वर्षांपूर्वी लिहिलेली ही कथा त्यांच्या गाजलेल्या कथांमध्ये गणली जाते.

जो कोणी मद्य प्राशन करील त्याची गावातून धिंड काढायची असा ठराव ग्रामपंचायतीत १५ ऑगस्टला मंजूर होतो आणि चार दिवसांनी तशी पहिलीच केस राऊ खोताची मिळते तेव्हा सगळ्या गावात एकच धमाल उडते. भातमाऱ्याचा शिरपा धापा टाकत चावडीत येतो आणि राऊ खोत दारू पिऊन हॉल्ट झालाय... घरातच बायकोसंगं धुमडी घालतोय अशी बातमी देतो. पाटील आपले बूड

दारिद्र्य आणि
अभाव, दुष्काळ आणि
टंचाई यांच्याशी
अखंड सामना
देतानाही ग्रामीण जन
आपली विनोदबुद्धी
जपत राहतात आणि
हवालदिल करणाऱ्या
परिस्थितीतही हसत
राहतात हे विशेष!

राऊ खोताला गाढवावर
उलटं बसवतात. तोंड
मागं, पाठ पुढं. खेटराची
माळ घालतात. बचकभर
गुलाल उधळतात.
लेजीम, हलगी, एकच
गदारोळ. सगळ्यात
कमाल म्हणजे स्वतः
राऊ खोतही तोंडात बोटं
घालून शिट्या मारू
लागतो.

हलवत पुढं झुकून नव्या हुरूपानं ह-
ह-ह करीत सनघांना आज्ञा देतात, “अरं
बघा बघा, त्याला घेऊन या जावा!”
तराळाला ते सांगतात, “बघत काय
ऱ्हायलाईस? खोताचा राऊ, दारू पिऊन
हाल्ट झालाय... अगुदर दवंडी घायला
भाईर पड. पाक सारं गाव गोळा ऱ्हायला
पाहिजे. सूट म्हणावं. राऊ खोताची
गाढवावरनं धिंड काढायची हाय. लगोलग
सगळे चावडीवर या. ऐका हो ऐका.”
चावडीवर लगेच ही गर्दी होते.
पंचमंडळी येतात. राऊ खोत येताच पोरं
शिड्या मारू लागतात. गाढव उधळतं.
पटांगणात आडवंतिडवं पळत सुटतं.

सरपंच रामभाऊ विभुते खोताला विचारतात, “दारू प्यालास की ऱ्हाई?
गुन्हा कबूल हाय का ऱ्हाई?”

खोत नागाच्या फडीगत झुलल्यागत म्हणतो, “म्या दारूला शिवलो ऱ्हाई...
उगा इनाकारणी माझ्यावर अदावत घेऊ नका.”

“मग माळ्यावर तिनीसांजचा काय करत होतास?”

“गडद झोपलो होतो.”

“दारू घेतली ऱ्हावतीस तर घरात बायकूसंगं वाद का घालत होतास?”

“मग कुणासंगं वाद घालायचा? तुमच्याबरोबर?”

“कबूल कर. वास घ्या की त्याच्या तोंडाचा.” संबंध चावडीत वास दरवळत
होता.

“वास याचाच की! त्यो तुमच्या नाकात बसलायगा.”

पाटील मग शेवटचा फैसला सुनावतात, “काय लागलाय त्याच्या नादाला?
संबंध चावडी घानाय लागलीय. भपकारा याय लागलाय... ते काय सुदीत
ऱ्हाय... सरळ बोलेना... उचला आणि ठेवा गाढवावर याला.”

राऊ खोताला गाढवावर उलटं बसवतात. तोंड मागं, पाठ पुढं. खेटराची
माळ घालतात. बचकभर गुलाल उधळतात. लेजीम, हलगी, एकच गदारोळ.

सगळ्यात कमाल म्हणजे स्वतः राऊ खोतही तोंडात बोटं घालून शिट्या
मारू लागतो. डांग टिकटाक टिक डांग टिकटिक.” त्याच्या त्या नादावर लोक
नाचू लागतात.

गल्लीबोळानं धिंड फिरते. रात्रीचे दोन वाजतात. राऊ तरीही गाढवावरनं

उतरायला नकार देतो. “अजून म्हारुडा
ऱ्हायलाय, मांगुडा ऱ्हायलाय... संबंध
गाव म्हंजे संबंध गाव पालथा घालाय
पायजे. अर्धी धिंड काढता का माझी?”

“लोक दमून गेल्यात. तुला हौस
असंल तर उद्या परत फिरू.” रामभाऊ
समजावू पाहतात.

“उद्याचं काय नका सांगू... ते कोण
चाललेत परत? बोलावा त्यांना...” राऊ
कुणाला जाऊ देईना. मधनं गेलं तर
त्याच्या सात पिढ्या भाईर काढीन अशी
धमकी तो देतो.

अखेर चांदणी उगवेपर्यंत ही धिंड
चालू राहते. रात्रीच्या जागरणानं आणि
दमणुकीनं लोक घरोघर निवांत घोरत पडतात.

तिसऱ्या प्रहरी राऊ खोत चावडीवर येतो. सगळे सनदी ‘गोळी लागून’
गडद झोपलेले. राऊ तराळाला सांगतो, “दवंडी घायला भाईर पड... येळ घालवू
नको. वाजापाची जोडणी करा. पाटील, सरपंच, पंच सारा लवाजमा गोळा
करा.”

नव्या धिंडीची तयारी चालू होते. गावात पिणाऱ्यांचा काय तोटा? ग्रामपंचायतीने
ठराव केला म्हणून काय झाले? ठरावाने पिणारे थांबतात थोडेच?... पकडले
जायची भीती... पण तीही किती दिवस वाटणार?

ग्रामीण भागातली ही वास्तवता... नाट्यपूर्ण शैलीत ‘धिंड’ द्वारे समोर येते.
समाजातले वेगवेगळे घटक, त्यांची स्वभाववैशिष्ट्ये, त्यांची विशिष्ट कामे वा
व्यवसाय... या सर्वांचा कोलाज त्यातून उभा राहतो.

‘तक्रार’ या कथेत आठवीत दोनदा नापास झालेल्या बंडा कोळी याचा बाप
सुबराव मास्तरांकडे येऊन सांगतो, “पोराला वर ढकला म्हंजे झालं... जसा
नापास केला तसा पास करायचा... त्यात हाय काय ऱ्हाय काय?”

मास्तर वेगवेगळे मुद्दे उपस्थित करून सुबरावची समजूत काढू पाहतात;
पण सुबराव ते मुद्दे खोडून काढतो.

मास्तर- अहो, चार विषयांत तो नापास झालाय.

सुबराव- तो किती का विषयात घसरंता... त्याला पास कराय पायजे बघा.

मास्तर- अभ्यासच केला नाही तर पास कसा होणार?

सुबराव- ह्या बोलण्याला काय अर्थ हाय? अहो, तुम्ही त्याला पास केला

ग्रामीण भागातली ही
वास्तवता... नाट्यपूर्ण
शैलीत ‘धिंड’ द्वारे समोर
येते. समाजातले वेगवेगळे
घटक, त्यांची
स्वभाववैशिष्ट्ये, त्यांची
विशिष्ट कामे वा
व्यवसाय... या सर्वांचा
कोलाज त्यातून उभा
राहतो.

सुबराव- चार पंचास्नी
साक्षी ठेवून परीक्षा
घ्या. मोट हानायला
सांगा. कुळव मारायला
सांगा. माझा बंडा कुठं
कमी पडला तर
पुन्यांडाव तोंडातनं
चकार शबूद काढणार
न्हाई मी!

असता म्हंजे तो कशाला नापास झाला असता? तुम्हीच पास करणार, तुम्हीच नापास करणार. दोन्ही गोष्टी तुमच्याच हातात हैत का न्हाइत सांगा.

मास्तर- कोण कुणाला मुद्दाम नापास करतो का?

सुबराव- हे उघडच हाय. मुद्दाम नापास केला असंच म्हणायला पायजे की!

मास्तर- का बरं? का आमचं वैर आहे होय?

सुबराव- वैराचा प्रश्न कुठं येतो?

मास्तर- तर मग?

सुबराव- अहो, गरिबाचा वालीच

न्हाई हो! त्याला तुम्ही तरी काय करणार?

मास्तर- परीक्षेचा आणि ह्याचा काय संबंध?

सुबराव- मग नापास व्हायचा काय संबंध हाय? म्हाइतच हाय तुम्हाला की ह्याला नापास केलं तर कोण इचारणार हाय?

मास्तर- मग अस्पृश्याचा ईश्वर पास झाला. त्याचा बाप तर जिवंत नाही ना?

सुबराव- त्याला बा न्हाई ही गोष्ट कबूल. पण त्याची आई हाय की खंबीर! तिनं किल्ली फिरवली असंल. आम्ही गरीब म्हणून आमचा पोरगा नापास करता व्हय? मग काय न्हायलीया काय खऱ्याच दुनिया?

मास्तर- तुमचा मुलगा मुळातच बुद्धीनं कमी आहे. तो दोनदा नापास झाला यात विशेष काय आहे?

सुबराव- वर्गातली ३२ पोरं एका सालात अब्यास करून पास झाली म्हणता अन् माझंच पोरगं दोन साल अब्यास करून नापास झालं व्हय? हे गणित कसं सोडवायचं? सोडवा की माझं गणित.

मास्तर- तो पास व्हायच्या लायकीचा आहे की नाही? सगळ्यांबरोबर परीक्षा घेतली की त्याची.

सुबराव- चार पंचास्नी साक्षी ठेवून परीक्षा घ्या. मोट हानायला सांगा. कुळव मारायला सांगा. माझा बंडा कुठं कमी पडला तर पुन्यांडाव तोंडातनं चकार शबूद काढणार न्हाई मी!

मास्तर- अशी तुलना होऊ शकते का? प्रश्न आहे शाळेतल्या अभ्यासाचा

अन् तुम्ही म्हणता त्या शेतकामांचा संबंध जोडता कसा तुम्ही?

सुबराव- अहो, इद्या ती एकच! कामं कोंची का असेनात? त्यात गड्याची चलाकी दिसाय पायजे. जो गडी एका कामात हुशार असतो तो सगळ्याच कामात हुशार असतो का न्हाई? आपुन बघायचं ते डोस्के.

मास्तर- तुम्ही म्हणता इतकी सोपी गोष्ट नाही ही!

सुबराव- काय सोपी न्हाई? तुमच्या जागी मी असतो तर भरारा नापासची पास अन् पासाची नापास केली असती! नुसत्या लेखणीचा खेळ! एक सबूद लिहायला काय येळ लावताय?

मास्तर- माझ्या हातून हे कदापि घडणार न्हाय.

सुबराव- खऱ्याची दुनियाच न्हाय. गरिबाला वालीच न्हाय!

मास्तर- असं वाटतं ना, मग खुशाल घरी जा कसे!

सुबराव- घर हैच की हो! ते कुठं जातंय का? आम्ही आलोय म्हंजे काय तुमच्या हितं न्हायला आलोय व्हय?

मास्तर- काहीही आरोप करताय... मग काय म्हणायचं तुम्हाला?

सुबराव- आम्हाला काय पायजे ते म्हणा हो! काय बिघडत न्हाई. अंगाला भोकं पडनार हैत का?

मास्तर- भलतंच काय बोलता हे?

सुबराव- मी कशाला जाऊ हो बोलायला? बोलायची काय सोय हाय व्हय? लुगडं नेसणाऱ्या पोरी पास अन् माझं गंड पोरगं नापास करता. मग न्याय न्हायला कुठं?

मास्तर- मग कुठे तुम्हाला न्याय मिळवून घ्यायचा असेल तिकडे जा.

सुबराव- कुठं जाणार? जग बदललंय हो... जगात न्याय कुठं न्हायलाय?

मास्तर- ते काही जमायचं नाही.

सुबराव- बरं, तुमची मर्जी. पर मी गप बसनारा माणूस न्हाई.

मास्तर- काय करणार?

सुबराव- ह्याची शहानिशाच करणार. थेट ग्रामपंचायतीकडं जाऊन तक्रार करणार.

सुबराव- काय सोपी
न्हाई? तुमच्या जागी
मी असतो तर भरारा
नापासची पास अन्
पासाची नापास केली
असती! नुसत्या
लेखणीचा खेळ! एक
सबूद लिहायला काय
येळ लावताय?

सुबराव- मी बी काय कच्च्या गुरुचा चेला न्हाय. पाची पंच जमवून त्यास्नी पोराचा पेपर वाचायला लावनार. मग बघतो, पोरगं कसं पास होत न्हाय ते!
सुबराव कोळी या 'अशिक्षित' खेडवळाच्या तोंडचे हे तोडीस तोड सवाल-जवाब ऐकताना आपण थक्क होतो.

मास्तर- शाळेच्या परीक्षेचा आणि गावच्या न्यायपंचायतीचा काय संबंध येतो बरं?

सुबराव- का संबंध येऊ नये? पाणवठ्यावर एखाद्यानं म्हस धुतली तर न्यायपंचाईती बसून त्याचा विचार होतोच ना!

मास्तर- बरं, बघा बाबा.

सुबराव- मी बी काय कच्च्या गुरुचा चेला न्हाय. पाची पंच जमवून त्यास्नी पोराचा पेपर वाचायला लावनार. मग बघतो, पोरगं कसं पास होत न्हाय ते!

सुबराव कोळी या 'अशिक्षित'

खेडवळाच्या तोंडचे हे तोडीस तोड सवाल-जवाब ऐकताना आपण थक्क होतो.

या कथेच्या शेवटी काय होते? सुबराव निघून जातो आणि पाच-दहा मिनिटांतच ग्रामपंचायतीचा शिपाई मास्तरांकडे येऊन म्हणतो, "सरपंचांनी इचारलंय-तुम्ही हिकडं येता की आम्ही तिकडं येऊ?"

ग्रामीण भागातली माणसं 'सुशिक्षित' नसतील, शिकलेली नसतील पण ती अडाणी असतात असं नाही, हेही यासारख्या कथांतून मनावर बिंबत राहतात.

...शंकर पाटील यांची कुठलीही कथा घ्या. संभाषणातून ती फुलत जाते- खुलत जाते- उलगडत जाते. तिच्यातला विनोद नकळत होत असतो. बोलणाऱ्याला आपण विनोदी काही बोलतोय याची कल्पनाही बहुतांशी नसते.

'तमाशा' या कथेत देसायांचे तीन गडी खळ्याजवळ रात्री राखणीला बसलेले असतात. जवळच जत्रेत तमाशा चालू असतो. त्या तमाशाला जाण्याची तिघांनाही अनावर इच्छा असते.

आता तमाशाला जायचे तरी कसे? ते वेगवेगळे पर्याय विचारात घेतात. एका वेळी दोघांनी जायचे- एकाने राखण करायची.

पण मग तू बघायला जाणार- आम्ही काय मांजर मारलंय व्हय?

मी काय घोडं मारलंय व्हय?

म्हणजे एक आंबा आणि खाणार तिघं. त्यो कापायचा न्हाई, सोलायचा न्हाई, पिळायचा नाही अन् वर- तूबी खा आणि आम्हालाही दे- असंच बोलणं आहे तुमचं. आंबा एक- त्याला अडवणूक अशी!

...मग आपण सगळेच गेलो तर?

...आणि चोर आले तर?

तीन गडी खळ्याभोवतीनं पडलेत असा सगळा सीन करायचा- लवकरच माघारी यायचं.

विरूबाच्या नावानं चांगभलं करू अन् फेडा धोतरं... बांधा एकमेकाला. तेवढ्यात मालक येताना दिसतो- आणि सगळ्यांना घाम फुटतो.

अशा वेगवेगळ्या घटनांची मालिका उभी करतानाही शंकर पाटील शक्य तेवढे पर्याय पेश करतात. कथेची लांबण त्यामुळे कधीकधी वाढत जाते... परंतु कुठलाही पर्याय डावलला गेला असे वाटू नये यावर त्यांचा कटाक्ष असतो.

त्यामुळे आज या कथा वाचताना ग्रामीण मानसिकतेबरोबरच कथाकार म्हणून तपशीलातील बारकाव्यांवर भरपूर मेहनत घेणारे शंकर पाटील यांचे निवेदन कौशल्यही आपल्याला खिळवून ठेवते.

पृष्ठे: १३६ • किंमत: १०० रु. • सभासदांना: ७० रु. • पोस्टेज: २० रु.

या लेखसंग्रहात खुशवंतसिंग यांनी मृत्यूविषयक आपले विचार खुसखुशीत शैलीत आणि रोखठोक बाण्यात प्रकट केले आहेत. तसेच काही प्रसिद्ध व्यक्तिमत्त्वांवर त्यांनी लिहिलेल्या मृत्यूलेखांतून त्या त्या व्यक्तिमत्त्वांचे विविधरंगी पदर वाचकाला अस्वस्थ करतात, हसवतात तर कधी अंतर्मुख करतात.

मृत्यू...
माझ्या
उंबरठ्याशी

खुशवंत सिंग अनु. सुप्रिया वकील

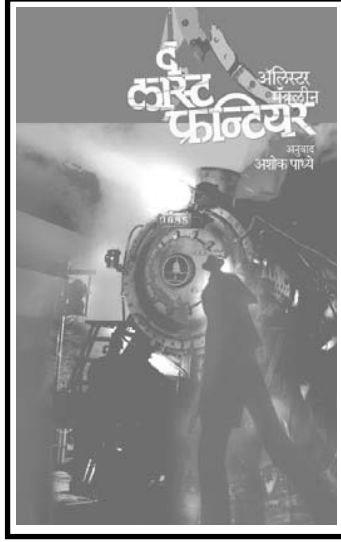
१४० रु. पोस्टेज २५ रु.

टी बुक क्लब १५ मधील शेवटचे पुस्तक

द लास्ट फ्रन्टियर

अलिस्टर मॅक्लीन
अनु. अशोक पाध्ये

किंमत २८० रु.
पोस्टेज २५ रु.

‘द लास्ट फ्रन्टियर’ या कादंबरीला दुसऱ्या महायुद्धानंतर हंगेरीत चाललेल्या कम्युनिस्ट राजवटीविरुद्धच्या क्रांतीची पार्श्वभूमी आहे.

एका ब्रिटिश संशोधकाला रशियाने आपल्याकडे वळवलेले असते.

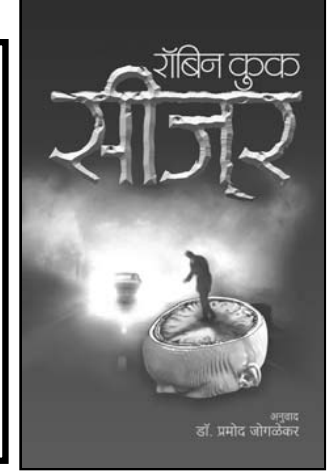
त्याची बायका-मुले हंगेरीत पळवून नेलेली असतात. या संशोधकाला आणि त्याच्या कुटुंबाला सोडवून आणण्याची मोहीम आखली जाते.

कठीण प्रसंग, समस्या, अतुलनीय साहस, नाट्य आणि सर्व संकटातून तरून जाण्याची जबर महत्वाकांक्षा याचा थरारून टाकणारा अनुभव ही कादंबरी देते.

पार्किन्सन विकारावर पेशीबदलाद्वारे उपचार करण्याचा अफलातून प्रयोग

सीजर

रॉबिन कूक
अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर

डॉ. रॉबिन कूक यांच्या ‘क्रोमोसोम-६’, ‘कोमा’ आणि ‘टॉक्सिन’ या कादंबऱ्या मराठीत आलेल्या आहेत. त्यानंतर आता ‘सीजर’ या नवीन कादंबरीची भर पडत आहे. डॉ. प्रमोद जोगळेकर यांनीच हाही अनुवाद केला आहे.

ड. रॉबिन कूक यांच्या कादंबऱ्यांचे सर्वात मोठे वेगळेपण म्हणजे कथानकाची उभारणी करताना वापरण्यात आलेली वैद्यकीय पार्श्वभूमी. वैद्यकीय क्षेत्रातील एखादे नवे संशोधन, त्या संशोधनाशी निगडित असलेले आंतरराष्ट्रीय औषध उत्पादक संस्थांचे आर्थिक बळ, त्या संशोधनात आघाडी मिळवण्यासाठी चाललेली प्रचंड स्पर्धा, त्यासाठी रचण्यात येणारी कटकारस्थाने, साखळी हॉस्पिटल्स व आरोग्य विमा योजना राबवणाऱ्या संस्थांचे यात गुंतलेले हितसंबंध, डॉक्टर्स आणि हॉस्पिटल्स यांची पेशंटकडे पाहण्याची आपमतलबी दृष्टी, नव्या औषधांचे प्रयोग करण्याबाबतचे संकेत आणि त्याबाबत चालणारे गैरप्रकार, हॉस्पिटलमध्ये पेशंटची होणारी हेळसांड आणि प्रसारमाध्यमांना त्याबद्दल पत्ता लागला तर त्यांना मिळणारी प्रतिकूल प्रसिद्धी- आणि या सर्वांशी निगडित असणारी सामाजिक तसेच नैतिक मूल्ये यांचा एक विस्तृत पट समोर ठेवून डॉ. रॉबिन कूक आपल्या कादंबरीच्या कथावस्तूत समर्पक अशा घटना आणि व्यक्ती यांची योजना करतात; त्यात उत्कंठावर्धक नाट्यपूर्ण खळबळजनक प्रसंगांची गतिमान मालिका यांची काळाशी शर्यत लावून ‘पुढे काय’ याबद्दलची वाचकाची जिज्ञासा सारखी वाढत राहावी अशा प्रकारे निवेदनाचे टप्पे पाडण्यातही डॉ. रॉबिन कूकचा हातखंडा आहे. एकूणच, डॉ. कूक यांच्या कादंबऱ्या वैद्यकीय व्यवसायातील बारकावे प्रकट करतानाच मानवी संबंधाचाही एक खूप चढउतार असलेला भावनापट उभा करतात. वाचक त्यात गुंतून राहतो.

**विशिष्ट विकाराला
कारणीभूत असणारा
डीएनएचा नेमका भाग
काढून त्या जागी
जोडीदार म्हणजे
होमोलोगस गुणसूत्रावरील
डीएनए रेणूचा निरोगी
चांगला भाग
रुग्णाच्या शरीरातील
पेशीवर बसवणे**

‘सीजर’ ही कादंबरीही त्यांच्या ह्या परंपरेला साजेशी आहे.

या कादंबरीचे कथानक २० फेब्रुवारी २००२ ते २५ मार्च २००२ या पस्तीस दिवसांत घडते; वॉशिंग्टन डीसी; न्यूयॉर्क, बोस्टन, इटलीतील ट्युरीन श्राउड (येशूचे कफन, त्या कफनावरच्या एका वस्त्रावर येशूच्या रक्ताचे डाग असल्याची लोकांची श्रद्धा आहे), पॅरिस, नसाऊ बेटावरील वंध्यत्वावर उपचार करण्याबाबत नावाजलेले क्लिनिक अशा वेगवेगळ्या ठिकाणी या कादंबरीतील घटना घडतात.

हॉर्वर्ड विद्यापीठातील डॉ. डॅनिएल

लोवेल हा जीवरेणूशास्त्र मूलपेशीचे क्लोनिंग करून पार्किन्सन विकारावर उपचार करण्याबाबत संशोधन करित असतो. आता त्या संशोधनाचे व्यापारी तत्वावर उत्पादन करण्यासाठी क्युअर ही कंपनी त्याने काढली आहे. त्याची मदतनीस म्हणून डॉ. स्टेफनी डी’अॅगोस्टिनो ही काम करित असते.

डॉ. डॅनिएल लोवेल याने एचटीएसआर- होमोलोगस ट्रान्सजेनिक सेगमेंटल रि कॉम्बिनेशन) या पद्धतीचा शोध लावलेला आहे. विशिष्ट विकाराला कारणीभूत असणारा डीएनए रेणूचा नेमका भाग काढून त्या जागी जोडीदार म्हणजे होमोलोगस गुणसूत्रावरील डीएनए रेणूचा निरोगी चांगला भाग रुग्णाच्या शरीरातील पेशीवर बसवणे आणि त्या पेशीचा क्लोनिंगसाठी वापर करणे हे या पद्धतीचे स्वरूप... रुग्णाच्या शरीरातून एक पेशी घेऊन तिच्यातील डीएनए रेणूचा सदोष भाग काढून त्या जागी निरोगी डीएनएचा रेणू बसवणे आणि त्या पेशीचे क्लोनिंग करणे; त्या पेशीच्या वाढीसाठी आवश्यक हार्मोन्स पुरवणे आणि पूर्ण विकसित निरोगी पेशी रुग्णाच्या शरीरात स्थापित करणे या प्रक्रियेमुळे रुग्णाचा तो विकार नाहीसा होतोच, शिवाय पुन्हा तो विकार होण्याची आनुवंशिक प्रवृत्तीही नष्ट होते.

आता या पद्धतीचे प्रयोग उंदरांवर चाललेले असतात आणि ते यशस्वी झाल्यावर माणसावरही ते प्रयोग करून त्याचा फायदा होतो की नाही याच्या चाचण्या घेण्याची प्रक्रिया हा पुढचा भाग.

परंतु पेशींचे हे क्लोनिंग करणे कितपत नैतिक आहे याबाबत अमेरिकेतील

सिनेटने एक समिती नेमलेली असून तिच्यापुढे डॉ. डॅनिएल लोवेल यांना सुनावणीसाठी बोलावण्यात येते.

या समितीचे मुख्य असतात सिनेटर अॅशले बटलर.

ते डॉ. डॅनिएलला वरचेवर शब्दांत पकडू पाहतात.

एका माणसाच्या शरीरातील पेशी घेऊन दुसऱ्या माणसाच्या शरीरात घालणे हा प्रकार फ्रँकॅनस्टाइनसारखा रानटी प्रकार आहे, फ्रँकॅनस्टाइनने अनेक प्रेतांमधून तुकडे घेऊन ते एकत्र शिवले आणि त्यातून महाभयंकर राक्षसी मानव तयार केला- तशातला हा प्रकार आहे असे

म्हणून सिनेटर अॅशले बटलर या प्रयोगावर बंदी घालावी असा मुद्दा मांडतात. डॉ. डॅनिएल ही तुलनाच अप्रस्तुत आहे आणि या प्रयोगात फक्त डीएनएच्या रेणूच्या पातळीवर काम चालते, असे सांगण्याचा प्रयत्न करतो. परंतु या प्रयोगाचा नैतिक पैलू महत्त्वाचा आहे असा सिनेटर अॅशले बटलर यांचा युक्तिवाद असतो.

डॉ. डॅनिएल लोवेलने आपल्या शोधाच्या वैद्यकीय प्रयोगासाठी स्वतः क्युअर नावाची एक कंपनी काढलेली असते, या कंपनीला त्याची सहकारी डॉ. स्टेफनी डी’अॅगोस्टिनो हिच्या भावाने दोन लाख डॉलर्स भांडवल पुरवलेले असते. या भावाला गुन्हेगारी पार्श्वभूमी असते, त्याच्यावर अफरातफरीचा आरोप असतो असाही गौप्यस्फोट सिनेटर अॅशले बटलर करतो तेव्हा या एकूणच प्रकरणाला आणखी एक परिमाण लाभते... बिल क्र. ११०३ मांडून सिनेटर लोवेलची क्युअर ही कंपनी बंद करू शकतो हेही या समितीच्या सुनावणीवरून लक्षात येते.

-पण याच वेळी या कथानकाला वेगळे वळण लागते.

सुनावणीच्यानंतर काही वेळाने सिनेटर अॅशले बटलर याला स्वतःलाच पार्किन्सन विकार असल्याचे निदान त्यांचे डॉक्टर करतात. या विकारावर कोणतेही औषध नाही हेही स्पष्ट करतात. तेव्हा सिनेटरना एकदम डॉ. डॅनिएल लोवेलच्या या नव्या संशोधनाने आपला पार्किन्सन विकार बरा होऊ शकेल अशी आशा वाटते. त्या प्रयोगावर बंदी घालणारे विधेयक सिनेटमध्ये मांडण्याचा विचार रद्द करून डॉ. डॅनिएलला ते भेटायला बोलावतात.

एका कारमध्ये ही भेट होते. त्या भेटीत सिनेटर डॉ. डॅनिएलला आधी

**एका माणसाच्या
शरीरातील पेशी घेऊन
दुसऱ्या माणसाच्या
शरीरात घालणे हा प्रकार
फ्रँकॅनस्टाइनसारखा रानटी
प्रकार आहे, फ्रँकॅनस्टाइनने
अनेक प्रेतांमधून तुकडे
घेऊन ते एकत्र शिवले
आणि त्यातून महाभयंकर
राक्षसी मानव
तयार केला**

पण मी स्वतः गिनीपिग व्हायला तयार आहे. तुमची एचटीएसआर पद्धत वापरून मला गुप्तपणे बरं केलंत तर मी माझं एस ११०३ हे बिल उपसमितीकडून पुढं सरकणार नाही अशी व्यवस्था करीन. तुम्हाला त्यामुळे तुमची कंपनी चालू ठेवून आर्थिकदृष्ट्या स्थैर्य येऊ शकेल.

सकाळच्या सुनावणीतील उद्धटपणाबद्दल पैल्लावर घेतो. आपण तुझी एफबीआयमार्फत चौकशी करून सर्व माहिती मिळवली आहे असे सांगतो. त्याचे पूर्ववृत्त त्याला ऐकवतो. फूड अँड ड्रग्स अँथॉरिटी त्याच्या संशोधनाला कधीच मान्यता देणार नाही असा इशारा देतो. परंतु शेवटी मात्र तो डॉ. डॉनिएलला ऑफर देतो, “मी हे विधायक आणण्याचा निर्णय रद्द करतो. मात्र तू माझ्या पार्किन्सनला जबाबदार असणाऱ्या दूषित पेशींच्या जागी तुझ्या तंत्राने नव्या निरोगी पेशी स्थापित कर. हे काम अत्यंत गुप्तपणे व्हायला हवे. त्यासाठी कितीही

खर्च आला तरी चालेल. ही उपाययोजना करायला अमेरिकेत कायदाने बंदी आहे. तेव्हा ती आपण बहामा देशातील नसाऊ येथील एका अत्यंत अद्ययावत क्लिनिकमध्ये करू. तेथील सर्व व्यवस्था मी करीन. हे काम करायला, माझ्या मेंदूत टाकण्यासाठी नवीन पेशींचे क्लोनिंग करायला तुला किती दिवस लागतील? ह्या पेशींसाठी लागणारा डीएनएचा रेणू पार्किन्सन विकार नसलेल्या माणसाचा लागणार... तो कोण असावा याबद्दल माझा थोडा आग्रह आहे...”

डॉ. डॉनिएलला सिनेटरच्या या सगळ्या उतावीळ योजनेबद्दल साशंकता वाटते. तो त्याला म्हणतो, “हे सर्व हास्यास्पद आहे. एकतर प्रत्यक्ष प्राण्यांवर आमचे प्रयोग अजून चालू आहेत. माणसावर प्रयोग करायचा टप्पा अजून आले नाही.”

“पण मी स्वतः गिनीपिग व्हायला तयार आहे. तुमची एचटीएसआर पद्धत वापरून मला गुप्तपणे बरं केलंत तर मी माझं एस ११०३ हे बिल उपसमितीकडून पुढं सरकणार नाही अशी व्यवस्था करीन. तुम्हाला त्यामुळे तुमची कंपनी चालू ठेवून आर्थिकदृष्ट्या स्थैर्य येऊ शकेल. माझ्यावरचं हे संकट टळलं तर माझी राजकीय ताकद वाढेल. म्हणजे आपणा दोघांचाही यात फायदाच आहे.”

पुढे अॅशले बटलर आणखी एक सूचना करतो, “माझे वडील बॅप्टिस्ट धर्मगुरू होते. आई आयरिश कॅथॉलिक... तिची येशू ख्रिस्तावर भयंकर श्रद्धा होती... ट्युरीनच्या चर्चमधील कफनाबद्दलची आख्यायिका ती मला नेहमी सांगायची. हे जे कफन आहे ते प्रत्यक्ष येशूच्या शरीराभोवती गुंडाळलेले होते... रेडिओकार्बन कालमापन पद्धतीनुसार ते कफन तेराव्या शतकातलं असल्याचं संशोधन झालेलं

असलं तरी माझ्या आईच्या हृदयात त्या कफनाला मोठं स्थान होतं. तिनं मला लहानपणी ते कफन दाखवायला मुद्दाम नेलं होतं. त्या कफनाच्या कापडावर रक्ताचे डाग आहेत. ते रक्त प्रत्यक्ष येशूचे आहे अशी तिचीही श्रद्धा होती. माझ्या उपचारासाठी वापरात जाणारा डीएनएचा रेणू त्या कफनावरच्या रक्तातून घ्यावा अशी माझी इच्छा आहे.”

“हे तर हसण्यापलीकडचं आहे. हा निव्वळ मूर्खपणाचा कळस आहे. मी त्या कफनावरून रक्ताचा नमुना कसा मिळवणार?” डॉ. डॉनिएल प्रश्न करतो.

“काही आर्चबिशप माझ्या ओळखीचे

आहेत. काही विशेष राजकीय सवलतीसाठी ते माझ्यावर कृपा करायला तयार होतील... तुम्हाला त्यांच्यापर्यंत पोहोचता येईल, रक्ताचा नमुना घेण्याएवढा कापडाचा नमुना मिळू शकेल ही व्यवस्था मी करीन. पण प्रत्यक्षात तुम्ही ट्युरीनला जाऊन तो तुकडा ताब्यात घ्यावा म्हणजे कुठेही संशयाला वा शंकेला जागा राहणार नाही.” सिनेटर आपला बेत स्पष्ट करतो.

या कादंबरीचे मुख्य सूत्र आता वाचकांच्या लक्षात आलेच असेल.

सिनेटर बटलरला आपल्या पार्किन्सन विकारावर डॉ. डॉनिएलने एसटीएसआर तंत्राने गुप्तपणे उपचार करावा असे वाटते. त्यासाठी तो त्याला प्रस्तावित विधेयक जाणार नाही असे आमिष दाखवतो. हॉस्पिटलची व खर्चाची व्यवस्था करायची तयारी दाखवतो. आवश्यक ते डीएनएरेणू मात्र येशू ख्रिस्ताच्या कफनावरील रक्ताच्या डागातून घ्यावेत अशी भावनात्मक इच्छा व्यक्त करतो.

यापुढच्या कथावस्तूत मग रहस्य वा रोमांचकारक असे काय राहिले असे वाचक म्हणून आपल्याला वाटेल.

परंतु डॉ. रॉबिन कूक कथावस्तूच्या प्रत्येक टप्प्यावर नवे रहस्य आणि नवी गुंतागुंत निर्माण करून या कथावस्तूतील नाट्य व संघर्ष यांचा आलेख उंचावत नेतो. त्यामुळे आपली या कादंबरीतील गुंतवणूक वाढतच जाते.

डॉ. डॉनिएलची सहकारी डॉ. स्टेफनी डी'अगोस्टिनो हिच्या भावाने दोन लाख डॉलर्स डॉ. डॉनिएलच्या 'क्युअर' या औषधनिर्मिती संस्थेत गुंतवलेले असतात. ते पैसे लवकर परत मिळावे म्हणून त्यांचा तगादा असतो. “पैसे

सिनेटर बटलरला आपल्या पार्किन्सन विकारावर डॉ. डॉनिएलने एसटीएसआर तंत्राने गुप्तपणे उपचार करावा असे वाटते. त्यासाठी तो त्याला प्रस्तावित विधेयक जाणार नाही असे आमिष दाखवतो. हॉस्पिटलची व खर्चाची व्यवस्था करायची तयारी दाखवतो.

नसाऊमधील ज्या विनगेट क्लिनिकमध्ये पेशीबदलाची शस्त्रक्रिया होणार असते, तेथेही डॉक्टर्समध्ये या नव्या उपक्रमाबद्दल औत्सुक्य असते. डॉ. डॅनिएलच्या हालचालींवर पाळत ठेवण्यात येते. त्या प्रयोगशाळेत काय चालते हे जाणून घेण्यासाठी डॉ. स्टेफनी थोडी हेरगिरी करते.

लवकर दे, नाहीतर त्या डॉ. डॅनिएलला माफियाचा बडगा दाखवू” असे हे भाऊ आपल्या बहिणीला धमकावत असतात... डॅनिएलच्या घरी ते आपले गुंडही पाठवतात... डॉ. डॅनिएलने परदेशी न जाता जे काय संशोधन करायचे ते बॉस्टनला राहूनच करावे असा त्यांचा आग्रह असतो.

ट्युरीनमधील खिस्ताच्या कफनवरील कापडाचे रक्तलांछित धागे यापुढे कोणत्याही शास्त्रीय संशोधनासाठी घायचे नाहीत असा आदेश निघालेला असतो. आर्चबिशपमध्येही यावर मवाळ व जहाल असे गट असतात. त्यांचीही गुप्तहेर

यंत्रणा असते. हॉर्वर्डचे दोन रेणूशास्त्रज्ञ हे कफनावरचे धागे आणण्यासाठी येत आहेत हे गुप्तहेरयंत्रणा शोधून काढते. ते धागे असणारी सोन्याची डबी व इटलीबाहेर जाऊ नये म्हणून ते पोलिसांना कळवतात. विमानतळ व इतर ठिकाणी या रेणूशास्त्रज्ञांना अडवण्यासाठी यंत्रणा सज्ज होते.

त्या आधी ट्युरीनमधील ज्या हॉटेलमध्ये रेणूशास्त्रज्ञ उतरलेले असतात तेथून सोन्याची डबी पळवली जाते. पण त्या डबीतील ते धागे आधीच डॉ. डॅनिएलने काढून सुरक्षित स्थळी ठेवलेले असतात.

पण त्याच वेळी ज्या न्यूयॉर्कच्या आर्च बिशपने हे कफनावरील धागे देण्याची व्यवस्था केलेली असते, त्याने या दोघा रेणूशास्त्रज्ञांना कुठलाही त्रास देऊ नका, त्यांना सुरक्षितपणे त्या धाग्यांसह परदेशी जाऊ घावे अशी आज्ञा देतो... सर्व विमानतळावर आधीच सुरक्षायंत्रणेला अॅलर्ट केलेले. तिला थोपवणे अशक्य.

मग ज्या गुप्तहेरांनी या यंत्रणांना अॅलर्ट केले, तेच या दोघांना ट्युरीनपासून पॅरिसपर्यंत गुप्तपणे नेतात व बहामाच्या विमानात बसवून देतात... त्यातही खूप नाट्यपूर्ण पाठलाग वगैरे असणारच!

नसाऊमधील ज्या विनगेट क्लिनिकमध्ये पेशीबदलाची शस्त्रक्रिया होणार असते, तेथेही डॉक्टर्समध्ये या नव्या उपक्रमाबद्दल औत्सुक्य असते. डॉ. डॅनिएलच्या हालचालींवर पाळत ठेवण्यात येते. त्या प्रयोगशाळेत काय चालते हे जाणून घेण्यासाठी डॉ. स्टेफनी थोडी हेरगिरी करते. तेथे मानवी अंडपेशींवर प्रयोग चालू असतात. त्या अंडपेशी कुटून मिळवण्यात येतात याचे तिला कुतूहल असते.

विनगेट क्लिनिकने डॉ. डॅनिएलला पुरविलेल्या अंडपेशीत केंद्रक हस्तांतरण करून, सिनेटर बटलरच्या फायब्रोब्लास्टशी संमिलन घडवण्यात यायचे होते. एगरूममध्ये शिरलेल्या डॉ. स्टेफनीला तेथील सुरक्षा प्रमुख कुर्ट हेरमान पकडून तिच्या मानेवर पिस्तूल रोखतो. तिला बेड्या घालतो, पण डॉ. पॉलला तिच्या संशोधनाच्या अस्सलपणाबद्दल खात्री असते. तो तिला सोडवतो. एगरूममध्ये तिच्यासाठी प्रवेश निषिद्ध आहे याची कल्पना तिला देण्यात आलेली नसल्याने हा प्रकार घडला- म्हणून त्याबद्दल तो जबाबदारी घेतो.

विनगेट क्लिनिकला पेशंट कोण याची कल्पना देण्यात आलेली नसते. पेशंटचे नाव जाणून घेण्याची उत्सुकता तेथील डॉक्टर्सना असते. दरम्यान डॉ. स्टेफनीच्या माफिया भावांनी डॉ. डॅनिएल आपला आदेश न मानता बॉस्टन सोडून गेला म्हणून गेटानो या मारेकऱ्याला त्याच्या मागावर पाठवलेले असते. तोही नसाऊला येऊन त्याला धमकावून जातो... पण डॉ. डॅनिएल बहामा सोडत नाही म्हणून ‘मागच्या भेटीत अर्धवट राहिलेले काम पुरे करण्यासाठी’ पुन्हा नसाऊला येतो. त्यासाठी स्थानिक माफियाकडून पिस्तूल मिळवण्याची योजनाही तो आखतो.

...अशी अनेक रहस्यपूर्ण वळणे घेत कथानक पुढे जाते.

प्रयोगशाळेत सिनेटरला शस्त्रक्रियेसाठी नेण्यात येते. तेथे क्षकिरणयंत्र नसते... त्यामुळे गोंधळ उडतो... पेशंटला क्षकिरण यंत्र असणाऱ्या खोलीत नेतात... परत आणतात... त्यावेळी शरीर थोडे हलते... ऑपरेशन होते.

...आणि सिनेटर अनावर होतो...काहीतरी असंबद्ध बोलू लागतो.

त्याला कॉम्प्लेक्स पार्शल सीजरचा, टेम्पोरल लोब सीजरचा अॅटॅक येतो... मेंदूमध्ये सुई घुसल्याने ही सीजर आली असावी असा अंदाज डॉ. नवाझ व्यक्त करतो.

पेशंटला दिलेले डायझिपाम आणि फेन्टानिल यांचे मिश्रण आणि पेशंटच्या मनातली ट्युरीनच्या कफनाविषयीची तीव्र ओढ यामुळे त्याला चित्रविचित्र भास होत असावेत असे डॉ. डॅनिएलला वाटते.

मेंदूमध्ये सुई घुसल्याने ही सीजर आली असावी असा अंदाज डॉ. नवाझ व्यक्त करतो. पेशंटला दिलेले डायझिपाम आणि फेन्टानिल यांचे मिश्रण आणि पेशंटच्या मनातली ट्युरीनच्या कफनाविषयीची तीव्र ओढ

डॉ. स्टेफनी म्हणते,
“डॉ. लोवेलने
शोधलेल्या पद्धतीबद्दल
आणि उपचारासाठी
क्लोनिंग करणे याबद्दल
मला विश्वास वाटू
लागलाय... या वेळी
काहीतरी तांत्रिक गडबड
झाली पण त्याचा
पार्किन्सन विकार बरा
झाला हेही खरं आहे.

“आता काय करायचं?” डॉनिएल
विचारतो.

“ही घटना एकदाच घडणारी होती
अशी आपण प्रार्थना करू या.” डॉ.
नवाझ म्हणतो.

“याला प्रतिबंध करण्यासाठी काही
उपाय?”

“आपण डोपामाइन बनवणाऱ्या
रासवट पेशी एका माणसाच्या अॅम्पोरल
लोबमध्ये चुकीने सोडल्या आहेत... त्या
काही परत काढता येणार नाहीत... पण
तसंच काहीतरी करावं लागणार आहे...
त्यासाठी मेंदूचा मोठा भाग कापून काढावा

लागेल.”

अंशले शुद्धीवर येतो.

“तुम्ही केलेल्या कामाबद्दल मला अजिबात अनादर व्यक्त करायचा नाही...
माझ्या या बोलण्यामुळे तुम्हाला वाईट वाटत असेल तर मी क्षमायाचना करतो.”

डॉनिएल त्याला इंजेक्शन देण्यासाठी पुढे होतो. त्याच वेळी अंशले त्याच्याकडे
झेप घेतो. अंशलेच्या धडकेने डॉनिएलचे पाय सटकतात. पुढच्या क्षणी ते दोघे
खोलीच्या गॅलरीच्या कठड्याला धडकून खाली पडतात... बत्तीसाव्या मजल्यावरून
थेट तळमजल्यावर...

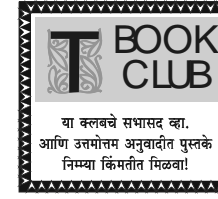
डॉ. स्टेफनी म्हणते, “डॉ. लोवेलने शोधलेल्या पद्धतीबद्दल आणि उपचारासाठी
क्लोनिंग करणे याबद्दल मला विश्वास वाटू लागलाय... या वेळी काहीतरी
तांत्रिक गडबड झाली पण त्याचा पार्किन्सन विकार बरा झाला हेही खरं आहे.
यावर अधिक संशोधन आपण पुढे चालू ठेवायला हवे. भविष्यकाळात अनेक
रोगांवर उपाय करण्याचे सामर्थ्य त्यात आहे.”

बटलरची सहकारी कॅरोल म्हणते, “मला बटलरची जागा मिळाली तर मी
त्यासाठी सर्व मदत करीन.”

एखाद्या वैद्यकीय तंत्राचे वा नव्या शोधाचे अमेरिकन शैलीतले संशोधन,
त्याचे व्यापारी तत्वावरचे उत्पादन, त्याचे हॉस्पिटल्समधील प्रात्यक्षिक यावर
प्रकाश टाकणारी ही कथा थरारकथेच्या अंगाने विकसित करताना कसकशी
नाट्यपूर्ण वळणे घेते याचा एक रोमांचकारक नमुनाच येथे पहायला मिळतो.

पृष्ठे: ४०८ • किंमत: ३०० रु. • सभासदांना: २१० रु. • पोस्टेज: २५ रु.

५८ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

सभासद फी ५० रु.

क्लबचे सभासद व्हा
आणि क्लबची पुस्तके निम्त्या किंमतीत मिळवा!
या योजनेतील सहाही पुस्तके घेणे आवश्यक!

टी बुक क्लब म्हणजे दर्जेदार अनुवादाची हमी

चालू बुक क्लबचे सभासद ५० रु. भरून होता येते. या क्लबअंतर्गत दरवर्षी
गाजलेल्या सहा इंग्रजी पुस्तकांचे अनुवाद प्रकाशित केले जातात. सभासदांना ही
पुस्तके निम्त्या किंमतीत मिळतात. पुस्तके प्रकाशित होताच आपणांस त्यासंबंधीची
माहिती कळवली जाते. ही सर्व सहाही पुस्तके घेणे आपल्यावर बंधनकारक
राहील. या सहा पुस्तकांपुरती ही सभासद फी मर्यादित राहील. या क्लबच्या
सभासदांना आमच्या प्रकाशनाची इतर पुस्तके ३०% सवलतीत मिळतात.

टी बुक क्लब योजनेतील 'क्लासिक्स' साठी खास सवलत!

५० रु. भरून खालीलपैकी कोणतीही ६ किंवा सर्व पुस्तके
एकाचवेळी निम्त्या किंमतीत मिळवा.

अजून ७५ रु. भरून मेहता मराठी ग्रंथजगतचे सहा महिन्याचे सभासदत्व
मिळवा. व सहा महिने इतर पुस्तकांवर ३०% सवलत मिळवा.

पुस्तकाचे नाव	मूळ लेखक	अनुवाद	किंमत सभासदांना
नॉट विदाऊट			
माय डॉटर	बेटी महमूदी	लीना सोहोनी	२०० रु. १०० रु.
डिस्कलोजर	मायकेल क्रायटन	माधव कर्वे	२२० रु. ११० रु.
काँगो	मायकेल क्रायटन	अरुण मांडे	१६० रु. ८० रु.
ज्युरीसिक पार्क	मायकेल क्रायटन	प्रमोद जोगळेकर	२५० रु. १२५ रु.
नॉट अ पेनी मोअर,			
नॉट अ पेनी लेस	जेफ्री आर्चर	अंजनी नरवणे	१२० रु. ६० रु.
द फोर्थ के	मारिओ पुझो	वनिता सावंत	२०० रु. १०० रु.
द लास्ट डॉन	मारिओ पुझो	अनिल काळे	३५० रु. १७५ रु.
द हॉट झोन	रिचर्ड प्रेस्टन	प्रमोद जोगळेकर	२०० रु. १०० रु.
कन्टेजन	रॉबिन कुक	प्रमोद जोगळेकर	२४० रु. १२० रु.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / ५९

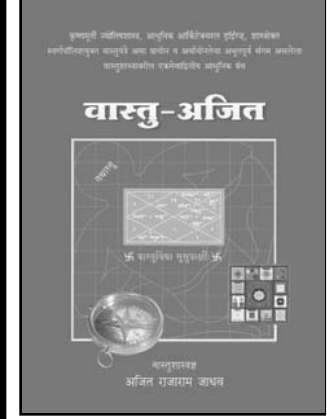
द फिस्ट ऑफ गॉड	फ्रेडरिक फोरसीथ	अनिल काळे	३०० रु.	१५० रु.
क्रोमोज़ोम - ६	रॉबिन कुक	वैशाली जोशी	३५० रु.	१७५ रु.
डॉक्टर झिवागो	बोरिस पास्तरनाक	आशा कर्दळे	२५० रु.	१२५ रु.
फिअर इज द की	ऑलिस्टर मॅक्लीन	अशोक पाध्ये	१६० रु.	८० रु.
द पेलिकन ब्रीफ	जॉन ग्रिशॉम	रवींद्र गुर्जर	२८० रु.	१४० रु.
द गोल्डन गेट	ऑलिस्टर मॅक्लीन	अशोक पाध्ये	२२० रु.	११० रु.
सेव्हिंग फेथ	डेव्हिड बेल्डासी	माधव कर्वे	२०० रु.	१०० रु.
द क्लायंट	जॉन ग्रिशॉम	माधव कर्वे	३०० रु.	१५० रु.
टाइमलाइन	मायकेल क्रायटन	प्रमोद जोगळेकर	३६० रु.	१८० रु.
द रेनमेकर	जॉन ग्रिशॉम	अनिल काळे	३८० रु.	१९० रु.
फर्स्ट टु डाय	जेम्स पॅटरसन	रवींद्र गुर्जर	२०० रु.	१०० रु.
द ब्लाइन्ड असेसिन	मार्गरेट अँटवूड	चारुता नानिवडेकर	२५० रु.	१२५ रु.
द गोल्डन रॉन्डेव्हू	ऑलिस्टर मॅक्लीन	अशोक पाध्ये	२०० रु.	१०० रु.
फ्रॉम रशिया विथ लव्ह	इयान फ्लेमिंग	विजय देवधर	२५० रु.	१२५ रु.
ऑन द विंगज				
ऑफ ईगल्स	केन फोलेट	ज्योत्सना लेले	२५० रु.	१२५ रु.
सिटी ऑफ बोन्स	मायकेल कॉनेली	अजित ठाकूर	२४० रु.	१२० रु.
ओमेर्ता	मारिओ पुझो	अनिल काळे	२२० रु.	११० रु.
द डार्क क्रुसेडर	ऑलिस्टर मॅक्लीन	अशोक पाध्ये	२४० रु.	१२० रु.
सन्स ऑफ फॉर्च्यून	जेफ्री आर्चर	अजित ठाकूर	३५० रु.	१७५ रु.
टॉक्सीन	रॉबिन कुक	प्रमोद जोगळेकर	२५० रु.	१२५ रु.
मूनरेकर	इयान फ्लेमिंग	उदय नारकर	१५० रु.	७५ रु.
साऊथ बाय जावा हेड	ऑलिस्टर मॅक्लीन	अशोक पाध्ये	२५० रु.	१२५ रु.
फॉर युवर आईज				
ओन्ली	इयान फ्लेमिंग	अनिल काळे	१२० रु.	६० रु.
मयादा इराकची कन्या	जीन सॅसन	भारती पांडे	२५० रु.	१२५ रु.
द दा विंची कोड	डॅन ब्राऊन	अजित ठाकूर	३२० रु.	१६० रु.
द लायन्स गेम	नेल्सन डेमिल	अशोक पाध्ये	६८० रु.	३४० रु.
प्रे (सावज)	मायकेल क्रायटन	प्रमोद जोगळेकर	३०० रु.	१५० रु.
कसिनो रॉयल	इयान फ्लेमिंग	सुभाष जोशी	१२० रु.	६० रु.
परवाना-शौझिया	डेबोरा एलिस	अपर्णा वेलणकर	२३० रु.	११५ रु.
साम्राज्य बुरख्यामागचे	कारमेन बिन लादेन	अविनाश दर्प	१५० रु.	७५ रु.
सीज्	रॉबिन कुक	प्रमोद जोगळेकर	३०० रु.	१५० रु.
द लास्ट फ्रन्टियर	ऑलिस्टर मॅक्लीन	अशोक पाध्ये	२८० रु.	१४० रु.

**आपल्या वास्तूने
आपल्याला सुख आणि
आनंद देण्यासाठी आपण
काय करायला हवे?**

वास्तु-अजित

अजित राजाराम जाधव

प्राचीन वास्तुशास्त्र आणि आधुनिक वास्तुविद्या व कृष्णमूर्ती ज्योतिषशास्त्र यांचा मेळ घालणारा 'वास्तु अजित' हा एक अभ्यासपूर्ण ग्रंथ आहे.

सध्या भारतीय वास्तुशास्त्राविषयी जगभर कुतूहल वाढत आहे. त्याचबरोबर फेंगशुईसारख्या पद्धतीकडेही लोकांचे लक्ष जात आहे.

विशिष्ट वास्तूतील वास्तव्य सुखकारक व्हावे अशी प्रत्येकाची इच्छा असते आणि काही वास्तूंमध्ये वास्तव्य करताना सुखस्वास्थ्य लाभत नाही, कौटुंबिक संबंधात ताणतणाव जाणवतात, व्यापार-उद्योगात यश येत नाही, भांडणे-मतभेद-बेबनाव यामुळे आयुष्य बेचव व नकोसे वाटू लागते- असे वरचेवर अनुभव येत राहतात. अशा वेळी त्या वास्तूंमध्ये काही दोष आहेत असे कोणीतरी वास्तुशास्त्रज्ञ सांगतात आणि ते दोष दूर केल्यास तुमच्या अडचणींचे निराकरण होईल असा दिलासा देतात. काही जणांना अशा वास्तुशास्त्रज्ञांच्या (महागड्या) सल्ल्याचा चांगला उपयोग होतो, काहींना काहीच फरक जाणवत नाही... परंतु भारतीय मानसिकतेत दैववादाला, अतींद्रिय शक्तीच्या प्रभावाला अनुकूल भूमी असल्याने अशा गोष्टींवर विश्वास ठेवणे ही क्रिया स्वाभाविकपणे घडू शकते. मांत्रिकतांत्रिकांना त्यामुळे भाव मिळतो.

वास्तुशास्त्राच्या नावावर लोकांची फसवणूकही होऊ शकते हे खरे असले तरी भारतीय वास्तुशास्त्र ही ज्ञानशाखा प्राचीन काळापासून प्रतिष्ठित आणि विकसित आहे हेही लक्षात घ्यायला हवे. त्यातील काही मूलभूत तत्त्वे ही निसर्ग- ऋतुमान- भौगोलिक स्थान- सूर्यप्रकाशाची दिशा वगैरे निकषांवर व्यावहारिक पातळीवरही तर्कसंगत वाटतात. त्यामुळे वास्तुशास्त्र हे थोतांड आहे असे एकदम म्हणायचे

अजित जाधव यांनी चार वेद आणि अठरा पुराणे यांचे वाचन केले. ज्योतिषशास्त्र-वास्तुशास्त्रावरचे ग्रंथ वाचले. पुरातन वास्तुशास्त्र आणि आधुनिक सिव्हिल इंजिनिअरिंग यांची योग्य सांगड घातली.

कारण नाही असे वाटते.

त्याचा व्यवस्थित अभ्यास करणारे अभ्यासक पुढे आले तर वास्तुशास्त्राला नव्याने प्रतिष्ठा, मान्यता मिळू शकेल. विद्यापीठातही त्याचे अध्ययन-अध्यापन होऊ लागेल.

त्या दृष्टीने आज वास्तुशास्त्रावर अनेक पुस्तके निघत आहेत ह्या गोष्टीचेही स्वागत करायला हवे. दुर्दैवाने यातील काही पुस्तके ही अर्धवट माहिती देणारी, जुन्याच पुस्तकांची उसनवारी करणारी, मूळ संस्कृत ग्रंथांचा काटेकोर अभ्यास न करता थातुरमातुर विवेचन करणारी आढळतात. त्यामुळे त्या पुस्तकांचा

उपयोग होत नाही. जाहिरातबाजीच्या बळावर अशी पुस्तके बऱ्यापैकी खपतात, परंतु ती वाचकांची एक प्रकारे फसवणूकच करतात हे स्पष्ट आहे.

याला अपवाद ठरावे असे वास्तु-अजित पुस्तक आहे असे वाटते.

कोल्हापूरचे एक तरुण सिव्हिल इंजिनिअर अजित राजाराम जाधव यांनी ते तयार केले आहे. सिव्हिल इंजिनिअर झाल्यावर प्लॉट खरेदी-विक्री, प्रॉपर्टी कन्सल्टन्सी, आर्किटेक्ट प्लॅनिंग, डिझायनिंग म्हणून बांधकाम क्षेत्रात ते कार्यरत होते. एका प्लॉटचा सौदा झाल्यावर त्यांच्या पाटील नावाच्या क्लॉपटने तो प्लॉट वास्तुशास्त्राच्या दृष्टीने अयोग्य व अनर्थकारक आहे, तेथे राहणाऱ्याचा सर्वनाश होईल, आत्महत्येची पाळी त्याजवर येईल असे एका अनुभवी वास्तुशास्त्रज्ञाचे मत आहे, असे सांगून तो विकायला काढला. तेव्हा संबंधित वास्तुशास्त्रज्ञाला भेटून अजित जाधव यांनी त्या प्लॉटमधील दोषांबद्दल विचारणा केली. तेव्हा त्याने पुन्हा आपले मत सांगितले- त्या प्लॉटवर राक्षसी व दुष्ट शक्तींचा प्रभाव आहे वगैरे. अजित जाधव यांनी त्यावर आपल्या परीने युक्तिवाद केला पण तो वास्तुशास्त्रज्ञ आडमुठेपणाने आपलेच म्हणणे खरे असे पुनःपुन्हा म्हणून शापवाणी उच्चारत राहिला...

त्यानंतर अजित जाधव यांनी चार वेद आणि अठरा पुराणे यांचे वाचन केले. ज्योतिषशास्त्र-वास्तुशास्त्रावरचे ग्रंथ वाचले. पुरातन वास्तुशास्त्र आणि आधुनिक सिव्हिल इंजिनिअरिंग यांची योग्य सांगड घालून वास्तू कशी निर्माण करावी यासाठी विष्णुमंदिरात जाऊन भगवान विष्णूसमोर नतमस्तक होऊन प्रार्थना केली.

चार वेद-पुराणे व अन्य ग्रंथ ग्रहण करण्याची बौद्धिक क्षमता प्रदान करा अशी विष्णूला गळ घातली... त्याप्रमाणे संस्कृत पंडितांकडे जाऊन काही ग्रंथांचा अभ्यास केला.

त्याचबरोबर कोल्हापूरमधील निरनिराळ्या प्लॉटसवर बांधलेल्या वास्तूंचा अभ्यासही सुरू केला. प्लॉटचे आकारमान, चढउतार, भोवतालचे रस्ते, जमिनीचा पोत, माती वगैरे तपशील गोळा करून त्यांना पद्धतशीर नोंद करण्याचा परिपाठ ठेवला.

एखाद्या वास्तूचा ईशान्य कोपरा कट झालेला आहे म्हणजे तो

वास्तुमालक आर्थिक अडचणीत आहे, कर्जबाजारी आहे यासारखे ठोकताळे ठाऊक झाल्यावर त्या व्यक्तीला गाढून या पुस्तकी ज्ञानाला व्यवहाराची जोड दिली... अपघातात मृत झालेल्या व्यक्तींबद्दलच्या बातम्या वाचून त्याच्या कुटुंबियांना भेटून त्या मृत व्यक्तीची कुंडली मिळवून तिचा अभ्यास करण्यावरही भर दिला. पाचसहा वर्षांत अशी आपल्या ज्ञानाला चौफेर झिलई देऊन अजित जाधव यांनी आपल्या व्यवसायालाही गतिमान केले. जे ज्ञान मिळाले त्यावर आधारित पुस्तकाचीही निर्मिती केली.

या चौफेर व्यासंगाच्या खुणा पानोपानी या पुस्तकात दिसतात.

मनुष्याच्या आयुष्यावर जन्मकुंडली-प्रारब्ध, कर्म (व्यवसाय किंवा नोकरी) आणि निवासी वास्तू व व्यवसाय या तीन घटकांचा मोठा परिणाम होतो.

जी व्यक्ती डोक्याने चालते ती ध्येय गाठते. जी व्यक्ती पायाने चालते ती अंतर गाठते. दैवाने जे दिलेले नाही ते कधी प्राप्त होत नाही.

पुराणोक्त वास्तुपुरुषाची उत्पत्तिकथा, पंचमहाभूते, सूर्यमाला, प्लॉटच्या दिशांची विभागणी, वैदिक वास्तुनिर्मिती, ज्योतिषशास्त्र, वास्तूचा शुभ-अशुभ आय (ध्वजाय, धूमाय, सिंहाय, श्वानाय, वृषभाय, खराय, गंजाय, ध्वांक्षाय, नवाय) प्लॉटच्या जमिनीचे परीक्षण, प्लॉटचे रस्ते, प्लॉटचे वाढलेले किंवा कट झालेले कोपरे, प्लॉटचा व जमिनीचा चढउतार, पूर्व व उत्तर ईशान्य कोपरा-वाढ, जमिनीखालील पाण्याची टाकी, टेरेस स्लॅबवरील पाण्याची टाकी, कंपाउंड वॉलचे मुख्य फाटक, वास्तुशास्त्रानुसार जमिनीचा लेआउट, वास्तूची पुराणोक्त कुंडली, वास्तूची अति

मनुष्याच्या आयुष्यावर जन्मकुंडली-प्रारब्ध, कर्म (व्यवसाय किंवा नोकरी) आणि निवासी वास्तू व व्यवसाय या तीन घटकांचा मोठा परिणाम होतो. जी व्यक्ती डोक्याने चालते ती ध्येय गाठते. जी व्यक्ती पायाने चालते ती अंतर गाठते.

वायव्य कोपन्यातील बेडरूममध्ये राहणारी स्त्री आग्नेय कोपन्यातील बेडरूममध्ये राहणाऱ्या जावेला अपमानास्पद बोलते. त्यामुळे घरात कलह माजतो. 'माझा तुला तळतळाट लागेल' यांसारख्या वाक्यांनी वास्तू शापित होते.

मर्मस्थाने, उत्तर वायव्य दिशा वाढलेला विदिशा प्लॉट, कोपरा वाढलेले विदिशा प्लॉट, प्लॉटचा अक्ष, नैर्ऋत्य खंडातील वास्तुनिर्मिती यांच्याविषयी महत्त्वपूर्ण नोंदी सूत्ररूपाने या पुस्तकात आरंभीच्या शंभर पृष्ठांत आल्या आहेत.

त्यानंतर वास्तूतील मुख्य हॉल, स्वयंपाकघर, बाथरूम, शयनकक्ष, मुलांची खोली, देवघर, खिडक्या, अडगळीची खोली, जिना वगैरेंबाबत निरनिराळ्या सूचना देण्यात आल्या आहेत.

कट प्लॉटबाबत शास्त्रीय उपायही सुचवण्यात आले आहेत.

अपार्टमेंट/प्लॉट खरेदी करताना काय काळजी घ्यावी याबद्दलही मार्गदर्शन केले गेले आहे.

वास्तुशास्त्राप्रमाणे प्लॉटमध्ये नारळ, चंदन, आंबा, अशोक, सागवान, कदंब, जांभूळ अशा झाडांना प्राधान्य द्यावे. वड, पिंपळ यांची मुळे अन्न मिळवण्यासाठी दूरवर पसरतात. त्यामुळे इमारतीला धोका पोहोचतो. वास्तूची आयुष्यहानी होते.

वास्तू शापित का व कशी बनते हे प्रकरणही महत्त्वाचे आहे.

वायव्य कोपन्यातील बेडरूममध्ये राहणारी स्त्री आग्नेय कोपन्यातील बेडरूममध्ये राहणाऱ्या जावेला अपमानास्पद बोलते. त्यामुळे घरात कलह माजतो.

'माझा तुला तळतळाट लागेल' यांसारख्या वाक्यांनी वास्तू शापित होते. कारण वास्तूत कोणीही मनापासून काही उच्चारल्यास तथास्तु म्हणायचे असे वरदान ब्रह्मदेवाने वास्तुपुरुषाला दिलेले आहे.

घरात मृत व्यक्तीचे फोटो लावू नयेत असाही सल्ला लेखक देतो.

...वास्तुशास्त्रावरील इतर पुस्तकांत संस्कृत ग्रंथांमधील विवेचन पायाभूत दिसते. या पुस्तकात खूपच व्यावसायिक गोष्टी आहेत. नकाशे वगैरे आधुनिक स्थापत्यशास्त्राच्या आधारे काढलेले आहेत. सूत्ररूपाने सर्व गोष्टी थोडक्यात सांगितल्या आहेत. प्रत्येक तपशीलामागे काही शास्त्रीय वा मानसशास्त्रीय कारणपरंपरा आहे.

वास्तु-अजित हे पुस्तक त्यामुळे आपल्याला खूपच उपयुक्त वाटेल. ज्या वास्तूत आपण राहतो तिची योग्य देखभाल करणे, स्वच्छता ठेवणे, नीटनेटकेपणा ठेवणे, शुभ-सद्भावाने राहणे, देवदेवतांची पूजा करून वातावरण पवित्र ठेवणे-यांसारख्या गोष्टीनाही महत्त्व असते हेही या पुस्तकात आवर्जून सांगितले आहे.

आपली वास्तू वास्तुशास्त्राच्या विरोधात आहे, तरीही योगासने, प्राणायाम, ज्योतिषशास्त्र, शास्त्रीय संगीत, आयुर्वेद, इष्टदेवतांची आराधना यांचा समन्वय साधून आपण महावास्तुदोषावर मात केली असे लेखकाचे म्हणणे आहे. (पृष्ठ २०६)

अनेक वास्तुशास्त्रज्ञ फोडाफोडी, पाडापाडी, बिल्डिंगची मोडतोड वगैरे बदल सांगतात. त्यामुळे वास्तूच्या सांगाड्यावर (आरसीसी स्ट्रक्चरवर) काय दुष्परिणाम विचार ते करीत नाहीत. म्हणून लेखक त्यांना तसे करण्याचे जास्तीत जास्त टाळावे असा सल्ला देतो. (पृष्ठ १९३-९४)

वास्तुशास्त्रज्ञाकडे येणारी प्रत्येक व्यक्ती आर्थिक, मानसिक, शारीरिकदृष्ट्या समस्याग्रस्त असते. अशा व्यक्तीला प्रथम मानसिक आधार देणे गरजेचे असते. भीती दाखवून तिचे मानसिक खच्चीकरण करू नये असा इशारा लेखक देतो. (पृष्ठ १९२)

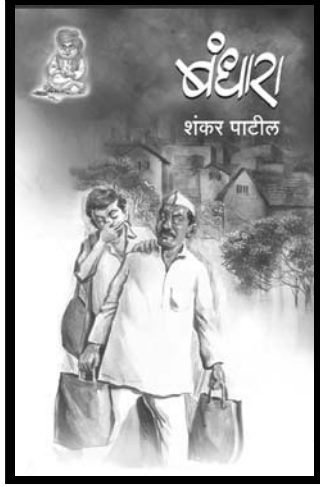
अधोरी तांत्रिक, कानफाटे साधू, कापालिक साधू, तंत्रविद्यासाधना करणारे लोक, नदीत सोडलेली प्रेते बाहेर काढून शवसंभोगसाधना करणारे लोक, कालभैरवाचे भक्त, स्मशान जोगी वगैरे व्यक्तींची माहिती असावी आणि गंडेदोरे, लिंबू मंत्रून देणे, मूठ मारणे यांसारख्या अधोरी विद्यांचा प्रयोग कोणी केल्यास त्यापासून स्वसंरक्षण करता यावे- अशीही अपेक्षा लेखक व्यक्त करतो. कारण कलियुगात काट्याने काटा काढावा. त्याचबरोबर राजा, गुरू, देव, ज्योतिषी, वास्तुशास्त्रज्ञ यांना रिक्त हस्ताने भेटू नये, अन्यथा अनुभव येणार नाही याकडेही लेखक लक्ष वेधतो.

'आहूय सद्भुविहितं फलपुष्परत्नम् ।

हस्तः प्रसन्नवचनैः सकृदेव पृच्छते ॥'

तर हा ग्रंथ स्वतः विकत घेऊन काळजीपूर्वक वाचावा; थोड्याफार सूचनाही मनाला पटल्या तर त्या अमलात आणाव्या. त्यामुळे निश्चितच मानसिक आधार मिळेल.

बंधारा

शंकर पाटील

किंमत १०० रु.
पोस्टेज २५ रु.

‘मग कोन कोन हैत घरात?’

‘घरात शेतीबिती असंल?’

‘तुमचा देवाधर्मावर इस्वास हाय का न्हाई?’

‘बगा ही अंगडी टोपडी. अहो, नवसासायासानं झालाय मग हौस नको करायला?’

‘ध्या, डिंकाचा लाडू ध्या. आईनं मुद्दाम सुनंसाठी दिल्यात.’

‘थांबा हं, तुमाला एक वस्तू अशी दावतो कशी, अगदी बगण्यालायक!’ एक

मोटं गोल खेळणं फिरत होतं, आणि ते फिरवून दाखवणाऱ्याच्या डोळ्यांत

वात्सल्याचा आनंद उसळत होता. तो पाहून त्या सहप्रवाशाचे डोळे तरारले.

आपल्या खिशातला रुमाल काढून तो आपले डोळे टिपत म्हणाला,

‘किती हौशी आहात हो?’.....

अडीच तीन तासांचा त्याचा सोबती हे सारं थक्क होऊन बघत होता. इतका वेळ

बाड बाड करणारी त्याची जीभ लुळी झाली. हातातलं ओझं पेलवेना झालं. गेलं

माणूस कुणाचं कोण, पण त्याचा गळा दाटून आला. हुंदके अनावर होऊन

आवर कसा घालावा हे कळेना झालं.

बंधारा फुटावा तसं घडलं.

आगामी.....

एक अनोळखी इसम बहामा बेटावर येतो.....
'कॅसिनोत पैसे उधळायला आलेलं गिन्हाईक' याच
नजरेनं सर्व रहिवासी त्याच्याकडे पाहतात...
...पण बाँडच्या मनात पैसे उधळण्यापेक्षाही
वेगळे विचार असतात.

एमिलिओ लागों या गूढ व्यक्तीनं पळवून आणलेले
आणि तिथल्याच प्रवाळ बेटांमध्ये दडवलेले दोन
अणुबाँब शोधण्यासाठी बाँडकडे आठवड्यापेक्षाही कमी
वेळ उरला होता....

शह-काटशह, कपट-कारस्थानं, रहस्यानं भारलेलं
आणखी एक दमदार बाँड-नाट्य.... 'थंडरबॉल'

थंडरबॉल

अनु. जयंत कर्णिक

१६० रु. पोस्टेज २० रु.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

अद्भुत परीकथांतून
घडणारे वास्तवाचे दाहक
दर्शन

स्वप्रातील चांदणे

रत्नाकर मतकरी

रत्नाकर मतकरी यांनी १९५९ ते १९६४ च्या दरम्यान नऊ परीकथा लिहिल्या. या परीकथांचा संग्रह 'सोनेरी मनाची परी' या नावाने १९७३ साली निघाला. तो बरीच वर्षे दुर्मिळ होता. 'स्वप्रातील चांदणे' या नावाने त्याची नवी आवृत्ती मेहता पब्लिशिंग हाऊसने नुकतीच बाजारात आणली आहे. १६ सें.मी × १६ सें.मी या चौकोनी छोटेखानी आकारातील हे पुस्तक. मुखपृष्ठावर चंद्रमोहन कुलकर्णी यांचे स्वप्रातील चांदण्याच्या आल्हादकारक पार्श्वभूमीवरील ढगांमध्ये अधांतरी झेपावणाऱ्या तरुणतरुणीचे आकर्षक रूपडे- यामुळे प्रथमदर्शनीच ते मनात भरते.

'या परीकथा मी एका विशिष्ट भावस्थितीत लिहिल्या. तेव्हा मी नुकताच प्रेमात पडलो होतो. केवळ एका मुलीच्या नव्हे तर संबंध जीवनाच्या' या प्रास्ताविकाच्या आरंभीच्या ओळींनीच या परीकथांची नजाकत काही आगळीवेगळी असणारी याची मनोमन ग्वाही मिळते आणि 'सगळे आयुष्य समिधेसारखे जाळून टाकणारा कलंदर शायर उत्कटपणे शायरी करतो, आतडी पिळवटणाऱ्या व्यथेची गझल बनवतो त्याक्षणी तो दुःखी नसतो, तर दुःखाची चव घेत असतो आणि या चव घेण्यातच त्याला आयुष्याचे समाधान सापडते' हे निरीक्षण पुढे येते तेव्हा हॅन्स अँडरसनच्या स्वानुभवाधिष्ठित शोकात्म परीकथांच्या वळणावर जाणाऱ्या आशयगर्भ जीवचिंतनाचीही डूब या लिखाणाला मिळालेली असणार हे मनावर ठसते.

अद्भुत वाटणारी परीकथाही शेवटी आयुष्याचीच कथा मांडते. आयुष्यात नेहमी आढळणारे सत्यच ती वेगळ्या शैलीत, वेगळ्या परिभाषेत मांडते, एक विशिष्ट वातावरण निर्माण करते; परीकथेत येणारी चेटकीण, राजारानी, राजकन्या, पऱ्या, जादूगार ही पात्रे आपल्या अवतीभवती वावरणाऱ्या माणसांचीच प्रतीके असतात. अकारण प्रेम करणारी, दीनदुबळ्यांना निरपेक्ष मदत करणारी, उगाच

दुष्टपणाने छळवाद मांडणारी ही पात्रे असतात. पण कधी ती स्थलकालाच्या मर्यादा लीलया झुगारून देऊ शकतात; काही अलौकिक शक्ती वा सिद्धी त्यांना अवगत असतात; त्यामुळे नेहमीच्या वास्तवापलीकडच्या जगातही ती आपल्याला नेऊन आणतात. चांगले आणि वाईट, पाप आणि पुण्य यांच्यातील संघर्षाची वेगवेगळी रूपे कधी सूक्ष्म, तर कधी अतिरंजित परिप्रेक्ष्यातून दाखवतात. बालपणी वाचलेल्या परीकथा आयुष्यभर वेगवेगळ्या टप्प्यावर नवनवा आशय-संदेश-अर्थ देत पुनःपुन्हा आपल्या जीवनात डोकावत राहतात.

रत्नाकर मतकरींच्या या परीकथा प्रौढांसाठी आहेत; स्त्री-पुरुष आकर्षणाची वेगवेगळी रूपे त्या दर्शवतात आणि त्यातील अपरिहार्य ताटातूटही विशाल सहानुभूतीने, सौहार्दने विश्वात्मक पातळीवर नेऊन ठेवतात.

रत्नाकर मतकरी यांच्या कल्पनाशक्तीला आणि काव्यात्मक शैलीला या परीकथांमध्ये मुक्त, स्वैर संचार करायला पूर्ण मोकळीक मिळालेली आहे.

'जादूचे फुलपाखरू'मधील एक लहानशीच सुंदर मुलगी... तिच्या डोळ्यांमध्ये दोन छोटुकल्या चांदण्या वस्तीला येतात. तिच्या उरात एक किरमिजी सुरवंटही राहते... वाळूतून पळून आल्यावर समुद्राच्या पाण्यातून एक सुंदर पुरुष तिच्यासमोर हसत उभा राहतो... आणि तिच्या त्या चिमुकल्या किरमिजी सुरवंटाचे सोनेरी फुलपाखरू होऊन फडफडू लागते. ते फुलपाखरू वेळीअवेळी तिच्या स्वप्नात शिरते... तिच्या अंगाखांद्यावर बागडते. ती कॉलेजात जाते तेव्हा वर्गात प्राध्यापक बालकवीची पारव्याची कविता 'जड उदास लयीत' 'रुक्ष करड्या सुरात' शिकवतात. त्याचप्रमाणे त्यांना फुलराणी कधी नीट शिकवता येत नाही.

तिचे लक्ष तुळईवर बसून घुमणाऱ्या पारव्यांच्या जोडीच्या प्रणयाकडे जाते... पर्समधील पत्र वाचताना तिच्या चेहऱ्यावर हसू फुटते... प्राध्यापक संतापाने लाल होतात... तिच्या बाकाजवळ येऊन ते पत्र ओढून घेतात... फाडून फेकून देतात... तिला रडू फुटते...

प्राध्यापक घरी येतात... एक सोनेरी फुलपाखरू खिडकीतून आत येते... खिडकीतून प्राध्यापकांना एक गुलाबी ढग दिसतो. त्यातून ओळखीचा एक सुंदर चेहरा दिसतो... एवढ्यात वर्गातली ती प्रेमपत्र वाचणारी मुलगी दारात उभी असल्याचे त्यांना दिसते. ते क्षणभर बावर्तात... घाबर्तात. पण ती म्हणते,

रत्नाकर मतकरींच्या
या परीकथा प्रौढांसाठी
आहेत; स्त्री-पुरुष
आकर्षणाची वेगवेगळी
रूपे त्या दर्शवतात
आणि त्यातील
अपरिहार्य ताटातूटही
विशाल सहानुभूतीने,
सौहार्दने विश्वात्मक
पातळीवर नेऊन
ठेवतात.

प्राध्यापकांना तो गुलाबी ढग आता सोनेरी दिसू लागतो. आपण फुलराणी शिकवू नये असे त्यांना वाटते. प्राध्यापकांच्या खोलीत तिचे सोनेरी फुलपाखरू नाचू बागडू लागते. ती त्यांची खोली आवरते.

“अय्या, तुमच्या खिडकीतल्या पांगाऱ्याला बहर आला.”

प्राध्यापकांना तो गुलाबी ढग आता सोनेरी दिसू लागतो. आपण फुलराणी शिकवू शकू असे त्यांना वाटते.

प्राध्यापकांच्या खोलीत तिचे सोनेरी फुलपाखरू नाचू बागडू लागते. ती त्यांची खोली आवरते.

हंगामात मोहोर परत यावा तशी आपली हरवलेली वर्षे परत आलीय असे प्राध्यापकांना वाटते. ते विचारतात, “ही जादू तू कुठे शिकलीस?”

ती म्हणजे, “हे फुलपाखरू... जादूचे... त्याने केली ही सगळी जादू.”

“मला देशील तुझे फुलपाखरू? त्याची मला गरज आहे... मी एकटा आहे.”

“हे फुलपाखरू माझे नाही... मावळतीला सागरतीरावर भेटलेल्या तरुणाचे आहे... ते कुणाला देता येणार नाही.”

ती जाते... फुलपाखरूही जाते... खिडकीतून दिसणारा सोनेरी ढग किरमिजी होतो- काळा होतो.

पांगाऱ्याचा बहर ओसरतो. फुलराणीची कविता प्राध्यापकांना कधीच नीट शिकवता येत नाही.

आपल्या आयुष्यात कधीतरी हे फुलपाखरू येते; पण ते आपले नसते... ते हुलकावणी दाखवत राहते... सोनेरी क्षण देते पण शेवटी आपण एकटेच.

‘दुसऱ्या गुडघ्याची गोष्ट’मधील वनराणी गिरक्या घेता घेता खाली पडते. तिचा गुडघा दुखावतो. तिला नाचता येत नाही. एक धनगर आपल्याजवळच्या भाकरीचे तुकडे इकडेतिकडे टाकतो. ते खाऊन पऱ्या त्याला निळ्या बकुळीची फुलं देतात. वनराणी खिन्न बसलेली बघून तो विचारतो. “नाचता नाचता तिचा गुडघा दुखावला.” तो धनगर विचारतो, “मी करू का तिचा गुडघा बरा?” धनगर कांदाभाकरी ठेचून तिचा लेप वनराणीच्या गुडघ्यावर बांधतो. पाय बरा होतो.

वनराणी खूष होऊन म्हणते, “मी तुला इथला राजा करते. पण एक अट. मला विसरायचं नाही.” त्या प्रदेशाचा राजा एकाएकी मरतो. ज्योतिष्यांनी सांगितल्याने धनगराला राजा करण्यात येते. ज्योतिष्यांनी सांगितल्याने. त्या राजाला लग्नासाठी राजकन्या सांगून येऊ लागतात. त्याचे लग्न होते. वरात निघते. राजाचा घोडा उधळतो. राजकन्या खाली पडते. तिचा गुडघा दुखावतो.

धनगराला एकदम वनराणीची आठवण होते. त्याच्या मनात बिनशब्दांचं

गाणं भिरभिरू लागतं. राजा राजवाडा सोडून डोंगरमाथ्याकडे धाव घेतो. त्या झाडाशी येतो. तिथं ठेवलेली भाकरी काढण्यासाठी ढोलीत हात घालतो. तर हिरेमाणके मिळतात. मला भाकरी हवी. हिरेमाणकं नकोत असे तो म्हणतो. “तिचे प्राण संकटात आहेत... माझ्या जीवाशी खेळू नकोस” असे तो म्हणतो. निळ्या बकुळीच्या फुलांची बरसात होते. वनराणी समोर येते... कांदाभाकरीचे फडके देऊन म्हणते, “हे घेऊन जा. माझं आयुष्यही तिला दे.”

‘स्वप्नातील चांदणे’मधील राजकन्येच्या जन्मवेळी पऱ्या लक्षावधी

विलक्षण स्वप्नांचा चुरा करून उधळतात... ती मोठी होते तसतशी तिची स्वप्ने वाढत जातात. ती वयात येते. तिचे मन शरीरात मावेनासे होते. रूप लखलखू लागते. चित्त दशदिशांना उडू लागते. तिची सप्तरंगी स्वप्ने तारुण्याचे गूढ मंत्र तिच्या कानात गुणगुणत राहतात... एकदा ती रात्री मिटलेल्या डोळ्यांनी महालाबाहेर पडते. मुख्य दरवाजाशी शस्त्रधारी पहारेकरी असतो. त्याच्या गळ्यात ती हात घालते. त्याच्या रुंद छातीवरच रेशमी केसांचे डोके ठेवून गाढ झोपी जाते... तो तिला जागे करतो. ती काळेभोर डोळे उघडते. “तू माझा आहेस...” म्हणून ती परत झोपी जाते... पहाटे परत ती आपल्या महालात जाते. पांघरूण लपेटून शांत झोपते... रात्रीचे तिला सर्व आठवते. पण समजत नाही... काल रात्री आपल्याला अद्भुत स्वप्न पडले... असे तिला वाटते.

...अशा अनेक रात्री येतात... जातात... स्वप्न अधिक गहिरे होत जाते. पुढे राजा तिचे लग्न ठरवतो. ती म्हणते, “माझे लग्न ठरले आहे. करीन लग्न तर त्या माझ्या मनातल्या तरुणाशीच.”

“कुठे आहे तो?”

“माझ्या स्वप्नात.”

“स्वप्नातला तरुण आणायचा कसा? तुझे लग्न लावायचे कसे?” राजा विचारतो.

“मग मी तशीच राहीन. एवढे मोठे सम्राट म्हणवता. माझ्या स्वप्नातला तरुण सापडत नाही?”

ती आजारी पडते. खंगू लागते. पहारेकरी अस्वस्थ होतो. तो अवलियाचा पोशाख करून राजाकडे जातो. “मी राजकन्येचे दुखणे दूर करीन.”

वनराणी खूष होऊन म्हणते, “मी तुला इथला राजा करते. पण एक अट. मला विसरायचं नाही.” त्या प्रदेशाचा राजा एकाएकी मरतो. ज्योतिष्यांनी सांगितल्याने धनगराला राजा करण्यात येते.

तो राजकन्येच्या महालात जातो... “राजकन्ये, डोळे उघड.” ती आवाज ओळखते. डोळे उघडते. तो तिला सांगतो, “तू प्रेम केलेस खरे; पण ते प्रेम राहिले अंतराळी. तू राहिलीस भूमीवर... स्वप्नातून जागी हो. जे अनुभवलेस ते विसरून जा. माझं ऐक.

तो राजकन्येच्या महालात जातो... “राजकन्ये, डोळे उघड.” ती आवाज ओळखते. डोळे उघडते. तो तिला सांगतो, “तू प्रेम केलेस खरे; पण ते प्रेम राहिले अंतराळी. तू राहिलीस भूमीवर... स्वप्नातून जागी हो. जे अनुभवलेस ते विसरून जा. माझं ऐक. तिन्ही त्रिकाळ चांदणे खरे, पण तुला थोडे ऊन हवे. थोडी सावली हवी.” तो एवढे सांगून महालाबाहेर पडतो. राज्य सोडून जायचे ठरवतो. राजकन्या स्वप्नातून जागी होते. तोच तो...

ती ताडकन उठते... राजवाड्याच्या

चौकीपहाऱ्यावर येते. तो तिथे नसतो. ती पहारेकन्याच्या मागावर निघते... दासी तिला थोपवतात. शिपाई अडवतात...

तो तिला दिसतो. धर्मशाळेत... ती त्याला बघते. घट्ट मिठी मारते. तो अजूनही स्वप्नात असतो. ती संपूर्ण जागी असते.

प्रेमकथाच, पण ती परीकथेच्या रूपात अशा काव्यात्म पातळीवर पेश केली गेली की तिची आवाहकता झपाटून टाकते. वाचकांवर गारूड करते.

परीकथेबाबतची भूमिकाही काही कथांच्या निवेदनात येते.

‘फाटक्या कपड्यांतली राजकन्या’ या कथेचा निवेदक आहे एक सात वर्षे वयाचा ‘सरदार’. “मी एक सरदार आहे. परवाच माझा सातवा वाढदिवस थाटामाटात साजरा झाला. मला खूप खेळणी, खाऊ आणि चित्रांची पुस्तके भेट मिळाली... पऱ्या, राजे, राण्या, राक्षस आणि राजकन्या अशा मंडळींची पुस्तकातली चित्रे पाहून मी डॅडीना विचारले, “डॅडी, पऱ्या कुठं राहतात हो?” डॅडी म्हणाले, “अरे वेड्या, पऱ्या काही खरोखरीच्या नसतात.” मी मम्मीला विचारले, “मम्मी, तू खरा राक्षस कधी पाहिला आहेस?” तशी मम्मीने नुसताच माझा पापा घेतला... मम्मी-डॅडीना काही कळत नाही. पण मला पक्के माहीत आहे. जगात कुठे ना कुठे तरी पऱ्या आहेतच. राजे, राण्या... आणि राक्षससुद्धा असणारच... असू देत... आपल्याला काही भीती नाही म्हणा... आमचे घर म्हणजे एक जंगी किल्लाच आहे...”

—आणि हा निवेदक आपल्या हुशारीबद्दलही सांगतो, “मी सरदार आहे... खूप शूर, चौफेर तलवार फिरवणारा, गोरगरिबांना मदत करणारा, प्रजेवर जुलूम करणाऱ्या राजाविरुद्ध बंड करणारा... राजकन्येची मर्जी सांभाळणारा... सातासमुद्रापार

जाऊन तिला हवी ती वस्तू आणून देणारा...”

आणि हो, या सरदाराच्या घरासमोरच एक राजकन्याही राहात असते. तिला मदत करणे, तिला आनंद देणे हा त्याचा बाणाच असतो.

पऱ्याच्या खोपटात राहणारी, फाटके कपडे घालणारी, एकसारखी कामे करणारी, चुलीतले निखारे फुलवणारी, धुराने डोळे लालेलाल झालेली, नळावरून पाणी नेणारी ही राजकन्या सरदाराच्या वयाचीच असते... “माझे बाबा देवाघरी गेले” असे ती सांगते. तेव्हा हा सरदार तिला हसवायचे, सुखी करायचे ठरवतो. तो तिला फुलांचा नजराणा देतो...

एके दिवशी तिचे सामान खोपटातून बाहेर काढले जाते... ती त्याला म्हणते, “आम्ही आता चाललो इथून.” तिला काहीतरी घायचे त्याच्या मनात येते. तो तिला एक मोठा पाव देतो. ती तो पाव भराभरा खाऊ लागते. त्याच्याशी न बोलता खात राहते. त्याला आश्चर्य वाटते. “मी दिलेला कोरडा पाव तिला निळ्याभोर शिंपल्याहून, लाललाल फुलांहून अधिक आवडला कसा?” हे कोडे त्याला पडते.

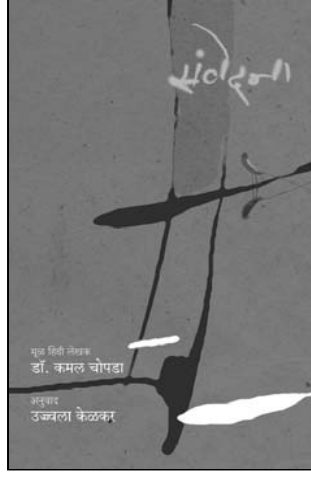
‘कुंभ’मध्ये वयात आलेल्या शांतीला होणारी स्व-देहाची जाणीव, त्याची अपूर्वाई आणि नवऱ्याला जवळ घेण्याची तिला वाटणारी ओढ यांचे चित्रण केले गेले आहे. “दोन्यांच्या बाजेशीच त्याने तिला गाठले. आणि तोल जाऊन ती दोघेही बाजेवर कोसळली. ...सकाळ झाली तेव्हा त्याला काहीतरी वेगळे वाटत होते. खूप हुशारी वाटत होती. एकदम नवा साक्षात्कार व्हावा तसे झाले होते. इतके दिवस आपण असे वागत नव्हतो हा किती वेडेपणा झाला...” अशा सूचक, संयमित निवेदनातून या नवदांपत्याच्या पहिल्यावहिल्या मीलनाची नवलाई पकडली आहे.

“प्रेमातला अत्युत्कट आनंद, विरहाच्या असह्य वेदना यांच्याही पलीकडे जाऊन प्रेमातला त्याग, प्रेमासाठी मोजावी लागणारी किंमत, प्रेमातून झालेले अंतर्बाह्य बदल अशा सर्वच प्रेमरंगांची गाथा” म्हणून हे पुस्तक सौंदर्यवादी रसिकाला गुदगुदल्या करीत राहिल.

अद्भुताचे मायाजाल दाखवणाऱ्या या कथावास्तवाचे वास्तवही प्रकट करतात.

“मी सरदार आहे...
खूप शूर, चौफेर
तलवार फिरवणारा,
गोरगरिबांना मदत
करणारा, प्रजेवर जुलूम
करणाऱ्या राजाविरुद्ध
बंड करणारा...
राजकन्येची मर्जी
सांभाळणारा... तिला
हवी ती वस्तू आणून
देणारा...”

पृष्ठे : ८८ • किंमत: ७० रु. • सभासदांना : ४९ रु. • पोस्टेज : २० रु.

आपल्या मानवी
अस्तित्वाचा दांभिकपणा,
पोकळपणा आणि
उथळपणा दाखवणाऱ्या
लघुत्तमकथा

संवेदना

कमल चोपडा

अनु. उज्वला केळकर

‘संवेदना’ या संग्रहात ८६ कथा आहेत. प्रत्येकी दीडदोन पानांच्या या लघुतम कथा वाचनीय तर आहेतच; अर्थपूर्णही आहेत. फारसा पसारा न मांडता त्या जीवनव्यवहारातले एखादे मर्म, एखादे वर्म ध्यानात आणून देतात, अंतर्मुख करतात आणि हाच आपल्या जीवनाचा अर्थ काय असा प्रश्न उपस्थित करून कधी कधी आपल्या पायाखालची भूमीच जणू काढून घेतात; आपल्या अवघ्या अस्तित्वालाच दोलायमान करून टाकतात.

या कथा लिहिल्या आहेत हिंदी लेखिका डॉ. कमल चोपडा यांनी. त्या राजधानी दिल्लीत राहतात. ‘अयन’ या पत्रिकेचे संपादन करतात. चार कथासंग्रह त्यांच्या नावावर आहेत. त्यांच्या कथा मराठीत आणण्याचे काम सांगलीच्या सौ. उज्वला केळकर यांनी मनावर घेतले आहे. ‘आम्हीही माणसंच’ हा अशा अनुवादित कथांचा एक संग्रह आधी मराठीत आला आहे. ‘संवेदना’ हा संग्रह आता मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे प्रकाशित होत आहे.

आपल्या मराठीत लघुकथा म्हटले की दहावीस पानांची कथा असे सरसहा गृहीत धरले जाते. हिंदीतही प्रेमचंद, जैनेंद्रकुमार, मन्नू भंडारी, कमलेश्वर प्रभृतींच्या कथा तशाच असत. सारिका वगैरे मासिकातही तशाच कथा येत. परंतु गेल्या दहावीस वर्षांत मोठ्या कथा वाचायला कुणाला वेळ नाही आणि छाप्याला वाड्मयीन मासिके नाहीत- असा कठीण समय आला आहे. रविवार पुरवण्यांमध्ये कथा छाप्याची तर ती तीनचारशे शब्दांपेक्षा मोठी असून चालत नाही. तेव्हा हिंदी कथाकारांनी तशा छोट्या कथा लिहिण्याचा सराव सुरू केला. मराठीत लघुतम कथा म्हणता येईल अशा हिंदी लघुकथा हिंदी वाचकांनाही आवडत गेल्या. हिंदीमध्ये हा प्रकार रुळतो आहे. बहुतेक रविवार पुरवण्या आणि नियतकालिके

त्या छापण्यात आता स्वारस्य दाखवत आहेत. एखाद्या अनुभवाचे कथन, एखाद्या घटनेतील नाट्य, मानवी स्वभावातील विसंगती, सामाजिक व्यवहारातील दांभिकपणा, नातेसंबंधातील बेगडीपणा, स्वार्थासाठी मूल्यांचा सोयीस्कर बळी देण्याची वाढती प्रवृत्ती, प्रसिद्धीचा आणि झटपट श्रीमंतीचा सोस, नव्या-जुन्या जीवनशैलीतील संघर्ष- अशा पार्श्वभूमीवरच्या या निरीक्षणांनी वाचकाला काही काळ तरी एक चिमटा घेतला जातो; मनाला कुठेतरी एक बोच जाणवते. ‘चाललेय हे काही बरे नाही, पण-’ असा हताश अगतिकतेचा भावही मनात जाणवते- कधी चीड आणते; कधी अस्वस्थ करते... आपल्या नाकर्तेपणावर डागण्या देते.

आपल्या बहिणीला एका फॅक्टरीत कामाला लावून तो रोजंदारी करत राहतो. फॅक्टरीतून बहिण उशिरा येते म्हणून तो अस्वस्थ असतो. फॅक्टरीचा मालक जो असतो त्याची महिला नोकरांशी वागणूक ‘फारच’ सलगीची असते अशी वदंता असते... उशिरा आलेल्या बहिणीला हा भाऊ झोडपतो, “घराण्याची इज्जत... लोक थुंकतील... तुला आता जिवंत सोडत नाही मी.” म्हणून तिच्यावर तुटून पडतो. त्याची पत्नी त्याला आवरू पाहते तेव्हा बहिण म्हणते, “दादा, मारायचंच असेल, तेवढी हिंमत असेल तर फॅक्टरीच्या मॅनेजरलाच मार ना! बहिणीवर झालेल्या बलात्काराचा बदला घे. माझा काय अपराध? मी तर न केलेल्या अपराधाची सजा भोगतेय. माझ्यावर जुलूम झालाय...” (अपराध, ५६-५७)

सोमचा बाप हद्दीच्या बाहेर जातो. बायकोला हवी तशी मारहाण करतो. नवरा म्हणजे देव- पण तो उकिरडा फुंकत राहतो तर काय करायचे? त्याला अदल घडवायलाच हवी असं सुरू ठरवते. ती चक्क गल्लीतल्या नामूदादाला सुपारी देते. सोमूच्या बापाच्या टांगा तोडायला सांगते... पांगळा झालेला सोमूचा बाप- सुरू त्याला हातगाडीवर बसवून शेंगा विकायला लावते. पाळलेल्या कुत्र्याप्रमाणे इमाने इतबारे राहतो. आपल्या कमाईचं खातो. उकिरडे फुंकायला जात नाही. म्हणून सरूला तो आता देवासारखा वाटतो. (पती परमेश्वर)

अशी नव्या जमान्यातली पतिव्रता आपल्या नवऱ्याचे पत्नीव्रत व देवत्व दोन्ही जपू पाहते.

मानवी स्वभावातील
विसंगती, सामाजिक
व्यवहारातील
दांभिकपणा,
नातेसंबंधातील
बेगडीपणा, स्वार्थासाठी
मूल्यांचा सोयीस्कर
बळी देण्याची वाढती
प्रवृत्ती, या
निरीक्षणांनी वाचक
अस्वस्थ होवू शकेल.

बाबुलाल फोरमनला त्याच्या माहेरहून पत्र येते. “बायकोची-भगवतीची प्रकृती गंभीर आहे. पाचवा महिना आहे- अंगावरून रक्त जातेय. जीवाला धोका आहे. तार समजून येऊन जा.” त्याचा बॉस ते पत्र त्याला देतच नाही. वाचून फाडून टाकतो.

आपल्या कर्मचाऱ्यांना काही कारखानदार वेठबिगार मानतात. त्यांना रजा वगैरे देण्याचे टाळतात.

बाबुलाल फोरमनला त्याच्या माहेरहून पत्र येते. “बायकोची- भगवतीची प्रकृती गंभीर आहे. पाचवा महिना आहे- अंगावरून रक्त जातेय. जीवाला धोका आहे. तार समजून येऊन जा.” त्याचा बॉस ते पत्र त्याला देतच नाही. वाचून फाडून टाकतो. बाबुलाल घरचे पत्र आलेय का विचारतो तेव्हा तो चक्क नाही म्हणतो. “पत्र आले की तुला पाठवीनच.” बाबुलालही निश्चिंत होतो.

“अजून तर पाचवाच महिना आहे. पत्र

यायला अजून चार महिने आहेत” असा स्वतःलाच दिलासा देतो. (हे पत्र म्हणजे तार समज)

उत्तर प्रदेश-बिहारमध्ये अजूनही सरंजामशाही वातावरण आहे. वेठबिगारीची प्रथा आहे.

रायसाहेबांची गुरे चारण्याचे काम नंदू करतो. त्या दिवशी एक म्हैस पळून जाते; तिला शोधून आणण्यात वेळ जातो. त्याचा बाप रायसाहेबांचे कर्ज चुकवता चुकवता वेठबिगारी करून मरून जातो. नंदूकडे मग ते काम येते...

नंदूला रायसाहेब सांगतात, “तुझ्यावर कर्जाचे अडीच हजार निघतात. हे चौधरी मला तेवढ्याच किमतीची म्हैस देत आहेत. त्याबदल्यात तू आता त्यांच्याकडे वेठबिगारी कर.” चौधरीच्या मागून नंदू निघतो. त्याच्या मनात विचार येतो, “दोरी वा वेसण नसेल तर गाय-म्हैससुद्धा पळून जाते. मी त्यांच्यापेक्षाही हीनदीन आहे का? मी पळून जाऊ शकणार नाही का? -आणि तो मागे वळून स्टेशनकडे पळू लागतो. (पाळीव प्राणी)

शहरातील इस्पितळात आई आजारी; म्हणून सतबीर तिला भेटायला निघतो. बरोबर त्याचे वडीलही असतात. त्या इस्पितळापर्यंत बसचे तिकिट सात रुपये असते. मुलाच्या मनात येते- बाबांचेही तिकीट आपण काढायचे तर सात रुपये जातील. उगाच भुर्दंड. माझा पगार सहाशे- पण तेवढ्यात भागत नाही... त्यात हा सात रुपयांचा जादा खर्च...”

बसमध्ये कंडक्टर येतो. बाबा पन्नासची नोट काढतात. कंडक्टर सुटे पैसे घ्या म्हणतो. बाबांजवळ सात रुपयेच सुटे असतात. मग मुलगा सात रुपये

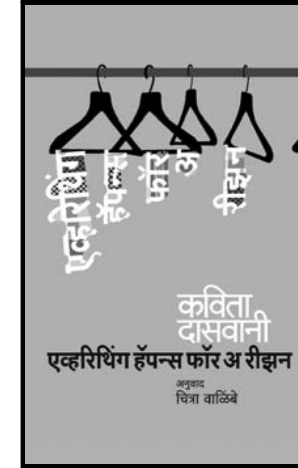
काढतो... मनोमन खूष असतो. सात रुपये वाचले ना! आई त्याला बघून म्हणते, “अरे, तू इतक्या लांब यायचे कष्ट कशाला घेतलेस! सूनबाई काळजी करील.” इस्पितळात बाबा थांबतात. तो म्हणतो, “बाबा, आईला चांगलं औषधपाणी करा. पैशाची चिंता करू नका. ती लवकर बरी व्हायला हवी. बाबा, मी कर्ज काढीन, पैशाची व्यवस्था करीन.” (पैशाची चिंता) ...आर्थिक दुरावस्थेमुळे नात्यांमध्येही दुरावे येत जातात.

अशा मानवी जीवनावर, स्वभावावर, प्रवृत्तीवर, विसंगतीवर, मूल्यहीनतेवर प्रकाश टाकणाऱ्या या लघुतमकथा आपल्या अस्तित्वाचा पोकळपणा, उथळपणाही दाखवतात.

अशा मानवी जीवनावर, स्वभावावर, प्रवृत्तीवर, विसंगतीवर, मूल्यहीनतेवर प्रकाश टाकणाऱ्या या लघुतमकथा आपल्या अस्तित्वाचा पोकळपणा, उथळपणाही दाखवतात.

पृष्ठे : १८० • किंमत : १३० रु. • सभासदांना : ९१ रु. • पोस्टेज : २० रु.

एव्हरिथिंग हॅपन्स फॉर अ रीझन

विवाहानंतर अमेरिकेत स्थायिक होण्यासाठी गेलेल्या तरुणीचे अमेरिकनायझेशन चितारणारी नर्मविनोदी शैलीतील कादंबरी.

कविता दासवानी
अनु. चित्रा वाळिंबे

१५० रु. पोस्टेज २५ रु.

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

आगामी

विमुक्त

दादासाहेब मोरे

१३० रु. पोस्टेज २० रु.

जातीला काळं फासून, जातपंचायतीचा अपमान केल्याच्या आरोपाखाली 'धमन्या व लच्छी'ला पंचायत गावातून हद्दपार करते.

निर्णय ऐकताच मात्र लच्छी व धमन्या या जोडप्यांच्या चेहऱ्यावर वेगळेच तेज चमकू लागते. सारं चंबुगबाळं उचलून ते कच्च्याबच्च्यासह शहराकडं चालू लागतात...

.....जातीजमातीच्या आदिम परंपरांपासून, दुष्ट रूढींपासून, कायमचे मुक्त होऊन, माणूस म्हणून जगण्यासाठी.....

पण लच्छी आणि धमन्यानं असं केलं तरी काय.....?

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

७८ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

सार्धसुधं...

स्वरगंगेच्या काठावरती...

प्रमोदिनी वडके-कवळे

सव्वादहा वाजल्यापासून मी बसस्टॉपवर उभी होते, ती केवळ नाइलाज झाला होता म्हणूनच! लांब पल्ल्याचा प्रवास आणि महिन्याचा शेवटचा आठवडा. रिक्षाची चैन पर्सला झेपणारी नव्हती म्हणून बसची मनधरणी करायची वेळ आली होती. नाहीतर बिनभरवशाच्या बसची वाट बघत असं उभं राहणं बिलकुल सुखाचं नव्हतं.

मे महिन्याचा शेवटचा आठवडा. सूर्य ऐन बहरात तळपत होता. रस्त्यावरून गर्दीचा पूर लोटलेला. फेरीवाल्यांची लुडबूड, त्यांच्या आरोळ्या, वाहनांची पळापळ, वेगवेगळ्या हॉर्नचा ठणठणाट...

पाऊण तासाच्या तपश्चर्येनंतर बस प्रसन्न झाली खरी, पण तीही खचाखच भरलेली. वैतागलेल्या त्रासलेल्या चेहऱ्याने एकमेकांना ढकलत उभी असलेली माणसं, घसा खरवडून ओरडत, हातातला चिमटा खटखटवणारा कंडक्टर, रस्त्यावरच्या खड्ड्यांना त्रासून दर खड्ड्यागणिक शेलकी शिवी हाणणारा ड्रायव्हर... भरीला बसमधल्या तथाकथित रेडिओवरून प्रसारित होणारी अगम्य घरघर आणि बसभर दरवळणारा घामाचा आणि पेट्रोलचा संमिश्र वास. या जगात मनाला आनंद देणारं काहीच नसावं?

वैतागून मी उभ्याउभ्याच डोळे मिटून घेतले.

एका मोठ्या खड्ड्यात आपटून बस फेकल्यासारखी पुढे सरकली. त्या धक्क्याने की काय, पण रेडिओचा घसा एकदम मोकळा झाला आणि अरुण दातेंचे आर्त स्वर अगदी सुस्पष्टपणे ऐकू आले... 'स्वरगंगेच्या काठावरती वचन दिले तू मला.'

मी दचकून डोळे उघडून पाहिलं. परिस्थिती अजून 'जैसे थे'च होती. मग एकदम गार वाऱ्याची झुळूक अंगावरून गेल्यासारखं थंडगार का वाटलं मला?

मी पुन्हा डोळे मिटले. आता गार वाऱ्याच्या झुळुकाच झुळुका! बाहेरचं ऊन जाऊन तिथे रात्र उमटली होती. मुसळधार पाऊस कोसळत होता. चिंब न्हालेल्या मातीचा वास नाकाला धुंदावत होता. हवेत सुखद गारवा आणि आजूबाजूला ओली शांतता... अरुण दातेंचे स्वर मंदपणे वाट चालत पुढे निघाले होते.

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / ७९

‘नाव भिन्न तरी मी ती प्रीती, ओळखते का मला?’

घंटेच्या खणखणटाने मी भानावर आले. माझा स्टॉप आला होता.

मला रस्त्यावर सोडून बस तशीच खडखडत पुढे निघून गेली. अरुण दातेंचे स्वर मात्र तिने माझ्यासाठी मागेच ठेवले होते. माझ्या कानात. आठवणींच्या तळधरात.

अरुण दातेंनी गायलेलं हे गाणं कितीतरी जुनं. एका पावसाळी रात्री मी ते पहिल्यांदा ऐकलं होतं आणि ‘स्वरगंगेचा काठ’, ‘अफाट जगती जीव रजःकण’, ‘गतजन्मीची खूण सांगता’ असल्या हळव्या कल्पनांवर फिदा झाले होते. सुरांवर तरंगण्याचं ते वेडं वय. लता-आशा-किशोर-रफी-मुकेश या सगळ्यांना देव्हान्यात बसवून तिन्हीत्रिकाळ मनापासून पूजा बांधावीशी वाटायची. संध्याकाळ ही देवाने रामरक्षा म्हणण्यापेक्षा, ‘जयमाला’ ऐकण्यासाठी बनवलेली आहे असा गाढ विश्वास होता मनात. गाण्यांचे शब्द तेव्हा फुलपाकळीहून कोमल होऊन कानात घुटमळायचे आणि त्याचे सूर पाण्यावर मारलेल्या दगडासारखे मनभर नाजूक लाटांची वलयं उमटवत जायचे.

स्वरगंगेच्या काठावरती... भातुकलीच्या खेळामधली... श्रावणात घननीळा बरसला... धुंद येथं मी आज झोकतो... डाव मांडून भांडून मोडू नको... मेंदीच्या पानावर... धुंद वादळाची होती रात पावसाची... लाख चुका असतील केल्या केली पण प्रीती... प्रियावीण उदास वाटे रात... प्रिया आज माझी नसे साथ द्या... टाईपरायटरची कळ दाबल्यावर एकामागोमाग एक अक्षरं उमटत जावीत, तशा नकळतपणे आठवणींच्या पटलावर गाण्यांच्या ओळी भराभर उमटत गेल्या.

आम्हा भावंडांच्या हट्टापुढे मान तुकवून अण्णांनी (एकदाचा) रेडिओ घेतला, तेव्हा मी नववीत होते. गाण्यांखेरीज दुसरं काही सुचायचंच नाही. शाळेतल्या आणि वाड्यातल्या मैत्रिणीही तशाच वेड्या. सगळ्यांचे दिनक्रम अगदी एकसारखेच. सकाळी लवकर जाग आली तरी, पांघरूणात गुरफटून मंगल प्रभात ऐकायची, चहा घेताना स्टेशन बदलून सिलोन लावायचं, अभ्यास करताना रेडिओवरच्या गाण्यात सूर मिसळायचा, आपहीके गीत ऐकताना सोडवायला अवघड गणितं आणि प्रमेयं मुद्दाम राखून ठेवायची, शाळेत ऑफ तास मिळाला की गाण्यांच्या भेंड्या खेळायच्या, तासाला अभ्यासात लक्ष लागलं नाही की वहीच्या मागच्या पानावर आवडत्या गाण्याच्या ओळी लिहून काढायच्या.

हे गाणी लिहून काढण्याचं फॅड तर विचारायलाच नको! त्याकाळात घराघरात सर्रास टेपरेकॉर्डर नव्हते आणि आम्हाला तर गाणी पाठ करायचा प्रचंड सोस. मग रेडिओवर गाणं लागलेलं असताना ते लिहून घ्यायचं. शाळेतल्या एखाद्या विषयाचीच असावी इतकी अपरिहार्यपणे प्रत्येकीकडे ‘गाण्याची वही’ असायची. कोणतंही गाणं पहिल्या फटक्यात संपूर्ण हाताला लागायचं नाहीच. कधी एखादा

शब्द ऐकू यायचा नाही, तर कधी रेडिओला खरखरायचा मूड यायचा. मग न मिळालेल्या शब्दाची जागा तशीच मोकळी सोडून घ्यायची. दुसऱ्या वेळी ते गाणं रेडिओवर लागलं की, तो शब्द उतरवून घ्यायला धावपळ करायची. नाहीतर दुसऱ्या एखाद्या गाण्याच्या बदल्यात मैत्रिणीकडून तो पैदा करायचा. एक लिहिण्यासाठी म्हणून पुन्हापुन्हा गाणी ऐकताना, त्या गीताचे गीतकार, संगीतकार सगळेच ओळखीचे होऊन जायचे आणि पाण्यात साखर विरघळावी तसं ते गाणं मनात विरघळून जायचं... मुरून रहायचं...

लिखित गाण्यांचं हे वेड तसं सार्वत्रिकच होतं. गीत शौकिनांसाठी सिनेमाथिएटरच्या बाहेर गाण्यांची बारासोळा पानांची रंगीत पुस्तकं विकत मिळायची. एकेका सिनेमाचं एकेक पुस्तक. चारआठ आण्याला मिळणारं ते ‘सुरेल साहित्य’ विकत घेणाऱ्यांची संख्याही काही कमी नसायची. पण आम्हाला ती चैन परवडणारी नव्हती. आमची मदार आपली रेडिओवरच्या कार्यक्रमांवरच!

पाठ्यांपेक्षाही आकाशवाणीवरचे गाण्याचे कार्यक्रम आम्हाला जास्त तोंडपाठ असायचे. सोमवारची ‘आपली आवड’, बुधवारची ‘बिनाका’, दर एक तारखेला सकाळी साडेसात वाजता न चुकता सिलोनला लागणारं ‘पहली तारीख है आज पहली तारीख है’ हे गाणं... किती उदाहरणं द्यावीत? मी काही संगीतातील मोठी दर्दी नाही किंवा शास्त्रीय संगीताची अभ्यासकही नाही, पण तरीही कोवळ्या वयात हिंदी-मराठी सुरांनी माझ्या मनावर केलेलं गारूड वयाच्या पन्नाशीतही जसंच्या तसंच राहिलं आहे. वाढतं वय, भोवतालची परिस्थिती, जगण्याच्या समस्या, प्रदूषित हवामान... सगळंच विसरायला लावणारं!

आणि ही अवस्था केवळ माझीच नाही, तर श्रवणेंद्रिय शाबूत असणाऱ्या प्रत्येकाचीच! पूर्वी तालासुरावर वाढलेले, पण आता श्रवणयंत्रावर गुजराण करणारे आजीआजोबासुद्धा स्वतःच गाणी गुणगुणून सुरांची तहान शब्दांवर भागवून घेताना दिसतात. कारण गाणं हा जागतिक पातळीवरचा सुखाचा समान धागा आहे.

सुरांचा शोध कधी लागला याचे तपशील मोठमोठ्या इतिहासकारांनाही सांगता यायचे नाहीत. कारण सूर ही मुळी कुणी शोधून काढण्याची गोष्टच नाही. ती प्राणवायूतकी अपरिहार्य गरज आहे. स्वरयंत्राची हालचाल जाणवायला लागल्यापासून सूर सजीवांच्या सोबतच आहेत. सावलीसारखे! सावली तरी सूर्य मावळल्यावर दिसनाशी होते, पण सूर मात्र रात्रीच्या काळोखातही साथ सोडत नाहीत. उलट रात्री ते जास्त जवळचे होऊन बिलगतात. हिवाळ्याच्या रात्री ते शेकोटी होऊन ऊब देतात आणि उन्हाळ्यात शीतल चांदणं होऊन भेटीला येतात... आणि वर्षा ऋतूत तर काय?

पावसाळ्यातल्या एखाद्या दिवशी तुम्ही स्वच्छ आभाळाकडे बघत रेनकोट-छत्री घरी ठेवून जाता आणि नेमका त्यादिवशी हवामानखात्याचा अंदाज खरा

ठरतो. ऑफिस सुटल्यावर अर्ध्या रस्त्यात असताना पाऊस धो धो कोसळतो. रस्त्याच्या बाजूला असलेल्या इमारतीत तुम्ही तात्पुरते थांबता. ही इमारत कधी एखादं घर असते, कधी हॉटेल, तर कधी चक्क पानाचं दुकानसुद्धा. काहीही असलं तरी तिथून एखाद्या जुन्या ओळखीच्या गाण्याचे सूर ऐकू येतात आणि मग अवघा पाऊसच छत्री बनून जातो.

माणसंच कशाला? संगीताच्या बाबतीत जनावरं, रोपं, फुलं-पानं सगळ्यांची कहाणी एकच. सगळे सजीव संगीताला दाद देतातच. आणि त्यांनी ती द्यावी अशीच निसर्गाची रचना आहे. सुरेल गळा जरी क्वचित एखाद्याला लाभला तरी, सूर ऐकण्यासाठीचे कान मात्र निसर्गाने प्रत्येकाला दिलेले असतात.

वय वाढलं की 'आमच्या वेळी' 'आमच्या काळात' हे शब्द पुन्हापुन्हा तोंडात यायला लागतात. पुढच्या पिढीची आवडनिवड थिल्लर वाटायला लागते. त्यांचं वागणं उथळ वाटायला लागतं. पण संगीत मात्र या सगळ्यांच्या पलीकडे पोहोचलेलं आहे. त्याला वाढत्या वयाचं बंधन नाही आणि पिकलेपणाच्या सुरकुत्याही नाहीत.

गाणं हा प्रत्येक पिढीचा जिव्हाळ्याचा विषय. सगळ्या पिढ्यांमध्ये सामाईक अशी ही एकच गोष्ट आहे. इतर कोणत्याही बाबतीत असं घडत नाही. भले गाण्यांची आवडनिवड वेगळी असेल, पण त्यातून मिळणाऱ्या आनंदाची जात मात्र एकच!!

आणि गाण्यांच्या बाबतीत श्रेष्ठ-कनिष्ठ तरी कसं ठरवायचं? सर्वोत्तम गाणं कोणतं या प्रश्नाला दहाजणांच्यात सुद्धा एकवाक्यता होणार नाही, मग शेकडोहजारोंची बातच नको. वय आणि विचारांच्या कुवतीनुसार प्रत्येकाचे निकष वेगवेगळे असतात. व्यावहारिक विचार करणाराच्या मते ज्या गाण्यांच्या ध्वनिफिती जास्तीत जास्त खपतील ते गाणं श्रेष्ठ... गायकाच्या मते गायला अवघड असणारं, गळ्याला आव्हान देणारं गाणं सर्वोत्तम... श्रोत्यांच्या मते चटकन मनाची पकड घेणारे सूरच खरे महान... तर मंडळाच्या कार्यकर्त्यांच्या दृष्टीने या वर्षी गणपतीत जास्तीत जास्त मांडवात वाजणारं गाणं हेच या वर्षीचं 'सरताज गीत'. यातल्या कोणाच्याही मताला तुम्ही आव्हान देऊच शकत नाही.

शाळेत असताना आमचं वेळापत्रक घड्याळाच्या काट्यांपेक्षा, रेडिओच्या कार्यक्रमांशी बांधलेलं असायचं. शाळेत जाताना आजूबाजूच्या घरांमध्ये कामगारसभेचं ठराविक संगीत ऐकू यायचं. मधल्या सुटीत घरी आल्यावर जुनी हिंदी गाणी कानावर पडायची आणि संध्याकाळी तर...

शाळा सुटल्यावर, शाळेच्या मैदानावर खेळून येताना आभाळात पश्चिमरंग पसरायला लागलेले असायचे. गोरज वेळेचा सोज्वळ प्रकाश अंगणाअंगणातून सांडलेला असायचा. शाळेच्या वाटेवरच्याच एका मैदानात शाखा भरायची. आम्ही

परतताना तिथे समूहस्वरात 'नमस्ते सदा वत्सले' सुरू असायचं. आणि त्या मोहक पण गूढ सुरासावल्यांच्या पार्श्वभूमीवर दुरून कुटूनतरी 'जयमाला' कार्यक्रम सुरू झाल्याचं ठराविक संगीत ऐकू यायचं...

सांजसावल्यांचं ते सुरेल क्षणचित्र माझ्या कानामनात अजूनही भरून राहिलेलं आहे. एखाद्या अजरामर गीताच्या सुरासारखंच!

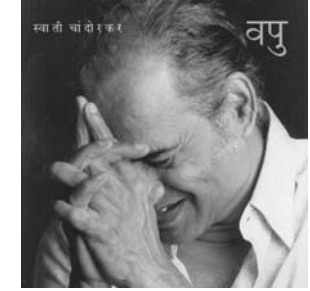
प्रमोदिनी चडके-कवळे

प्राजक्त, अपूर्वा हौ. सोसायटी, सर्व्हे नं. ६०,
सुखसागरनगर क्र. २, गल्ली क्र. १०,
कोंढवा बुद्रुक, पुणे ४११०४८

वपुंचे मनस्वी शब्दचित्र, असंख्य दुर्मिळ छायाचित्रांसह

वपु

स्वाती चांदोरकर

हा एक छोटासा जीवनपट आहे - माझ्या वडिलांचा व. पु. काळे यांचा. जशी चरित्र लिहिली जातात, तसं हे लिखाण नाही. त्यामुळे या जीवनपटात बालपणापासून ते उत्तरायुष्य असे विभाग नाहीत. असे विभाग पाडताही येणार नाहीत. कारण आयुष्य हे एक सलग, अखंडच तर असतं.

'जीवनपट' लिहिला जावा, यासाठी अगदी नावाजलेली व्यक्तिमत्त्वेच हवीत असं अजिबातच नाही. सामान्य आयुष्यही खूप काही शिकवून जातात. अशी अनेक आयुष्यं बापूंनी त्यांच्या कथांमधून मांडली. काही खरी. काही काल्पनिक. माणसांना मांडण्यापेक्षा त्यांनी माणसांच्या वृत्तींवर लेखन केलं म्हणूनच ते वाचक-रसिकांना भावलं.

१२००. पोस्टेज २०००. मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

आगामी

इल्लम

शंकर पाटील

किंमत ९००.
पोस्टेज २५०.

संपतरावांच्या डोक्यात एक गोष्ट गच्च बसली. अगदी सिमेंट क्राँकित!
संपतराव रोज आपलंच डोकं खात बसला. पंधरा लाख देऊनही नाव होत
नाही म्हणजे काय? काहीतरी इल्लम सापडलं पाहिजे...

असं काय करावं? काय काढावं? काहीतरी चकित करणारं सापडलं
पाहिजे... सगळ्या पेपरात बातमी आली पाहिजे. सगळ्यांच्या तोंडी
आपलाच विषय निघाला पाहिजे. नावाचा डंका गाजला पाहिजे!

नाव गाजत नाही, तर मग एवढा पैसा मिळवून तरी काय फायदा? एवढे
नोकरचाकर, गडीमाणसं राबतात, एकाला दोन बंगले, गडगंज इस्टेट,
सोन्याचांदीची भांडी, दागदागिने, काश्मिरी कार्पेट्स साऱ्या जगातून
आणलेल्या शोभेच्या सुंदर सुंदर वस्तू...

कोणत्या गोष्टीची ददात आहे? एवढं ऐश्वर्य पायाशी लोळणं घेतंय, पण
त्याचा उपयोग काय? नाव नाही... एका रात्रीत नाव व्हावं, पेपरात
सगळीकडं छापून यावं, असं काहीतरी इल्लम काढलं पाहिजे.

आणि एक दिवस संपतरावांनी इल्लम काढलं!

मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

८४ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

* 'नितळ'ला सर्वोत्कृष्ट चित्रपटाचा पुरस्कार

राज्य सरकारच्या ४४ व्या मराठी चित्रपट पारितोषिक सोहळ्यात दिग्दर्शक सुमित्रा भावे-सुनील सुकथनकर यांच्या 'नितळ' चित्रपटाने सर्वोत्कृष्ट चित्रपटाचा पुरस्कार पटकावला. दिग्दर्शक सचिन कुंडलकर यांचा 'रेस्टॉरंट' आणि राजेंद्र तालक यांच्या 'सावली' या चित्रपटांनी अनुक्रमे दुसऱ्या व तिसऱ्या क्रमांकाचे पुरस्कार मिळविले.

सर्वोत्कृष्ट अभिनेता म्हणून उमेश कामत (समर : एक संघर्ष) आणि अभिनेत्रीचा पुरस्कार नंदिता दास (मातीमाय) यांनी पटकावला. सतीश रणदिवे यांच्या 'बळीराजाचे राज्य येऊ दे' चित्रपटाला उत्कृष्ट ग्रामीण चित्रपट, तर संगीत कुलकर्णी यांच्या 'मिशन चॅम्पियन'ला सर्वोत्कृष्ट सामाजिक चित्रपट म्हणून गौरविण्यात आले. अतुल परचुरे (मिशन चॅम्पियन) यांना विशेष अभिनेता, तर उत्तरा बावकर (रेस्टॉरंट) यांना विशेष अभिनेत्रीचे पारितोषिक देण्यात आले. (कै.) सुधीर जोशी (मातीच्या चुली) यांना परीक्षकांच्या विशेष निवडीचे पारितोषिक मिळाले.

* राजदत्त यांना व्ही. शांताराम पुरस्कार

'कोल्हापूरच्या चित्रनगरीला अद्ययावत करण्यासाठी राज्य सरकार सर्वतोपरी प्रयत्न करील,' अशी स्पष्ट ग्वाही कोल्हापूर येथील महाराष्ट्र सरकारच्या ४४ व्या मराठी चित्रपट पुरस्कार वितरण सोहळ्यात मुख्यमंत्री विलासराव देशमुख यांनी दिली. श्री. देशमुख यांच्या हस्ते ज्येष्ठ दिग्दर्शक राजदत्त यांना चित्रपती व्ही. शांताराम पुरस्कार व ज्येष्ठ चित्रपट निर्माते यश चोप्रा यांना राजकपूर पुरस्कार प्रदान करण्यात आला.

श्री. देशमुख म्हणाले, 'स्थानिक कलाकारांनी चित्रनगरीबाबत आज भेट घेतली. कोल्हापुरातील या चित्रनगरीचे रूप केवळ 'पाटलाचा वाडा' असे आहे. या नगरीचे पुनरुज्जीवन व्हावे, ती अद्ययावत व्हावी अशी सरकारची इच्छा आहे. अलीकडे मराठी चित्रपटांनी प्रेक्षकांना गोडी लावली आहे. त्यांची संख्याही साठ-पासष्टवर गेली आहे. आणखी चांगले चित्रपट निर्माण व्हावेत त्यासाठी कोल्हापुरातील चित्रनगरीला अद्ययावत करण्याचे काम सरकार सर्वतोपरी करील. किरण शांताराम यांनी कोल्हापुरात व्ही. शांताराम यांचे स्मारक व्हावे, अशी इच्छा व्यक्त केली आहे. त्यासाठीही सरकार मदत करील.'

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / ८५

‘कोल्हापुरात आणि तेही व्ही. शांताराम यांच्या नावे पुरस्कार मिळाला यात मी भरून पावलो, अशी भावना ज्येष्ठ दिग्दर्शक राजदत्त यांनी व्यक्त केली. ते म्हणाले, ‘अचानक या क्षेत्रात आलो. त्या वेळी चित्रपटसृष्टीचे सर्वेसर्वा व्ही. शांताराम, बाबूराव पेंटर, भालजी पेंढारकर, मास्टर विनायक अशी मंडळी होती. त्यांचे कार्य पाहून रांगता रांगता शिकत गेलो. मी कोल्हापूरला कर्मभूमी समजतो.’ ‘गेली ४५ वर्षे मी धडपड करत होतो. आज सरकारने पाठीवर हात ठेवला. थोडेसे थोपटले. यामुळे पुनश्च हरुप आला आहे.

* ‘गुरुनारायण साहित्य पुरस्कार

मुंबई येथील बिल्लवर असोसिएशनतर्फे नुकताच पुणे येथील मराठी कन्नड स्नेहवर्धन केंद्राचे अध्यक्ष डॉ. अनंत रामचंद्र तोरो यांना ‘श्री गुरुनारायण साहित्य पुरस्कार’ प्रदान करण्यात आला. मराठी, कन्नड भाषांतील उत्तम समीक्षक, समन्वयक व वक्ते म्हणून डॉ. तोरो ओळखले जातात.

* ग्रंथश्रेष्ठता पुरस्कारांचे वितरण

स्नेहवर्धन प्रकाशनातर्फे देण्यात येणाऱ्या ग्रंथश्रेष्ठता पुरस्कारांचे वितरण पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नरेंद्र जाधव यांच्या हस्ते करण्यात आले. या वेळी ज्येष्ठ समीक्षक रा. ग. जाधव, स्नेहल तावरे, पंजाबराव जाधव उपस्थित होते.

या वर्षीचे ग्रंथश्रेष्ठता पुरस्कार रा. तु. भागवत, विज्ञान लेखक पराग महाजनी, समीक्षक रा. ग. जाधव, ज्योत्स्ना देवधर आणि साकेत प्रकाशनचे बाबा भांड यांना देण्यात आले. या वेळी पंजाबराव जाधव लिखित ‘यशस्वी जीवनाची वाटचाल’ या पुस्तकाचे प्रकाशन रा. ग. जाधव यांच्या हस्ते करण्यात आले.

* रेणू दांडेकर यांना मातृस्मृती पुरस्कार

स्वतः हरवून जावे; हेवा वाटावा एवढी सुंदर, सुसज्ज ग्रंथालये शहरात आहेत; मात्र ती तशी खेड्यात नाहीत म्हणून डोळ्यांतून क्षणभर पाणी येते, अशा भावना सामाजिक कार्यकर्त्या रेणू दांडेकर यांनी व्यक्त केल्या.

पुणे मराठी ग्रंथालयाच्या वतीने यमुना हरी फडके आणि तारामती कृष्ण गोखले यांच्या स्मरणार्थ देण्यात येणारा ‘मातृस्मृती पुरस्कार’ रेणू दांडेकर यांना मुंबई विद्यापीठाच्या माजी कुलगुरू डॉ. स्नेहलता देशमुख यांच्या हस्ते प्रदान करण्यात आल्या. संस्थेचे अध्यक्ष प्रकाश फडके, कार्यवाह मुकुंद अनगळ आदी या प्रसंगी उपस्थित होते.

जगण्याची प्रेरणा ही खऱ्या अर्थाने पुस्तकातून मिळत असते; तर ग्रंथालये ही स्वर्गीय सुख देणारी असतात, प्रत्येक माणसात एक पुस्तक दडलेले असते. ते वाचण्यासाठी लहानवयातच योग्य संस्कार व्हावे लागतात. प्रत्येकाच्या आयुष्यात ग्रंथालय ही महत्त्वाची भूमिका बजावतात म्हणून शहरांऐवजी ग्रामीण भागात

‘आपले ग्रंथालय आपण तयार करायचे’ यासारख्या अनेक योजना आम्ही राबविल्या.

* वरुणराज भिडे स्मृती पुरस्कार

“संसदीय लोकशाही आणि पत्रकारितेत निराशाजनक परिस्थिती असेल, तर जनतेने कोणाकडे पाहायचे,” असा प्रश्न उपस्थित करून ‘राज्यकर्ते आणि मतदार अर्थात सर्वसामान्य नागरिक यांच्यात ताळमेळ साधण्यात पत्रकारांची भूमिका महत्त्वाची ठरते,’ असे मत ज्येष्ठ पत्रकार आणि अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष अरुण साधू यांनी व्यक्त केले.

वरुणराज भिडे मित्रमंडळाच्या वतीने त्यांच्या स्मृतिप्रीत्यर्थ दिल्या जाणाऱ्या पुरस्कारांचे वितरण साधू यांच्या हस्ते झाले. ‘दै. सामना’चे संपादक संजय राऊत, महापौर राजलक्ष्मी भोसले आणि मित्रमंडळाचे अध्यक्ष विलास जोशी या वेळी उपस्थित होते.

ज्येष्ठ पत्रकार प्रकाश बाळ यांना ‘वरुणराज भिडे पुरस्कार’, ‘दै. लोकसत्ता’चे सुनील माळी यांना ‘उदयोन्मुख पत्रकार’, तर ‘दै. सकाळ’चे श्रीकांत कात्रे यांना ग्रामीण भागातील पत्रकारितेसाठीचा पुरस्कार देऊन गौरविण्यात आले.

‘रंजक आणि चटपटीत बातम्यांचा हव्यास धरण्याऐवजी लोकांच्या हिताची एखादी गोष्ट धसास नेण्याचा प्रयत्न माध्यमांनी करायला हवा,’ असे साधू यांनी सांगितले. ते पुढे म्हणाले; “समाजामध्ये काय घडते आहे, कुठे उणिवा आहेत, कुठे मदत हवी आहे, याची माहिती राज्यकर्त्यांपर्यंत पोहोचविणे आणि राज्य कसे चालले आहे, याबाबत मतदाराला सतत जागरूक ठेवण्याचे काम माध्यमे करतात. म्हणूनच, सध्या पत्रकारांविषयीचे असमाधान दूर करण्यासाठी प्रयत्न करायला हवा.”

जनतेने प्रश्न प्राधान्याने मांडले जात नाहीत, तोवर पत्रकारितेला परिपूर्णता प्राप्त होत नाही, असे सांगून राऊत म्हणाले, “न्यायालये, पोलिस, लोकप्रतिनिधी यापैकी कोणाचाही आधार सध्या सामान्य माणसाला राहिलेला नाही. म्हणूनच, वृत्तपत्रांवर त्याचा अद्यापही विश्वास आहे. सामान्यांचा विचार करणारी वृत्तपत्रांची ताकद कमी होता कामा नये.”

प्रकाश बाळ, श्रीकांत कात्रे आणि सुनील माळी यांनीही मनोगत व्यक्त केले. हेमंत देसाई यांनी परीक्षकांची भूमिका मांडली. वृत्तपत्रविद्या पदविका अभ्यासक्रमातील यशस्वी विद्यार्थ्यांचाही या प्रसंगी गौरव करण्यात आला.

* स. मा. गर्गे पुरस्कार

समाज विज्ञान मंडळ न्यायातर्फे देण्यात येणारा ‘स. मा. गर्गे पुरस्कार’ मिलिंद बोकील यांच्या ‘कातकरी : विकास की विस्थापन?’ या पुस्तकास जाहीर करण्यात आला आहे. लेखकाला पाच हजार रुपये आणि सन्मानचिन्ह आणि प्रकाशकाला अडीच हजार रुपये आणि सन्मानचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

* भीमसेन जोशींना 'मानवता पुरस्कार'

पं. भीमसेन जोशी यांना ६ मे रोजी सातारा येथील 'रेणुका प्रतिष्ठान'च्या वतीने 'श्रीमंत छत्रपती अभयसिंहराजे भोसले मानवता पुरस्कार' देऊन गौरविण्यात आले. अकरा हजार एकशे अकरा रुपये आणि स्मृतिचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

पंडितजींच्या निवासस्थानी जाऊन टिळक महाराष्ट्र विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. दीपक टिळक यांच्या हस्ते पुरस्कार त्यांना प्रदान केला.

या वेळी प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष अॅड. सतीश कुलकर्णी, पुरस्कार समितीचे अध्यक्ष जयंत कुलकर्णी, कोकण विभागाचे माजी आयुक्त सुरेश वैद्य, निर्माते अरुण गोडबोले, प्रा. संभाजीराव पाटणे, डॉ. संतोष दास्ताने; तसेच पंडितजींचे चिरंजीव श्रीनिवास जोशी, आर्य संगीत प्रसारक मंडळाचे सहसचिव श्रीकांत देशपांडे उपस्थित होते. पुरस्कार स्वीकारल्यावर पंडितजींनी कृतज्ञता व्यक्त केली.

* शाहू मोडक स्मृती पुरस्कार

या वर्षीचे शाहू मोडक स्मृती पुरस्कार बालकलाकार ऐश्वर्या पाटील, केतकी माटेगावकर, केदार इंदुरीकर व ज्योतिषी वि. शं. अष्टेकर यांना देण्यात आले.

मराठीतील सुप्रसिद्ध कलाकार शाहू मोडक यांच्या जन्मदिनानिमित्त दरवर्षी हे पुरस्कार दिले जातात. पुरस्काराचे स्वरूप रोख पाच हजार रुपये व सन्मानचिन्ह असे आहे. या वर्षीचा पुरस्कार वितरण समारंभ २५ एप्रिल रोजी पुणे विद्यापीठाचे कुलगुरू डॉ. नरेंद्र जाधव व महापौर राजलक्ष्मी भोसले यांच्या अध्यक्षतेखाली झाला.

ऐश्वर्या पाटील ही बालकलाकार असून, तिने अनेक मालिका व चित्रपटांमध्ये काम केले आहे. केदार इंदुरकरला जन्मतः सेरेब्रल पाल्सी या विकाराने ग्रासले असूनही त्याने संगणक क्षेत्रात विशेष कामगिरी केली आहे. सुधा मूर्तीचे 'वाईज अँड अदर वाईज' हे पुस्तक इंग्रजी ब्रेल लिपीत भाषांतरित केले आहे.

* डॉ. दुर्गा भागवत शब्द पुरस्कार

'शब्द द बुक गॅलरी'तर्फे डॉ. गणेश देवी यांच्या 'वानप्रस्थ' या पुस्तकाला यंदाचा 'दुर्गा भागवत शब्द पुरस्कार' देण्यात आला. हा पुरस्कार प्रदान समारंभ बोरिवलीत ज्येष्ठ साहित्यिक विजय तेंडुलकर यांच्या प्रमुख उपस्थितीत आणि समाजअभ्यासक-लेखक मिलिंद बोकील यांच्या अध्यक्षतेखाली पार पडला. दहा हजार रुपये आणि सन्मानचिन्ह असे या पुरस्काराचे स्वरूप होते. आदिवासींबरोबर अन्याय बघताना अनेकदा हातात बंदूक घेऊन ही व्यवस्था संपवावी, असे वाटले पण हिंसेने प्रतिहिंसाच जन्माला येते, असे डॉ. देवी म्हणाले. त्यावर बोकील यांनी, अहिंसात्मक पद्धतीनेच आपल्या हातून गेलेली सूत्रे परत मिळवावीत, असा विचार मांडला. परंतु त्याचा प्रतिवाद करताना तेंडुलकरांनी, 'प्रसंगी बंदुकाही हाती घ्याव्यात पण सामान्य माणसाचा अंत पाहणारी ही व्यवस्था भुईसपाट

करावी,' अशा शब्दांत आपल्या क्रोधाला वाट करून दिली.

* बाळशास्त्री जांभेकर पुरस्कार

अखिल भारतीय मराठी पत्रकार परिषदेचे २००५ व २००६ अशा दोन वर्षांचे पुरस्कार जाहीर झाले असून, प्रतिष्ठेच्या आचार्य बाळशास्त्री जांभेकर पुरस्कारासाठी ज्येष्ठ पत्रकार नारायण आठवले आणि 'सामना' दैनिकाचे कार्यकारी संपादक संजय राऊत यांची निवड झाली आहे.

रोख पाच हजार एक रुपये, स्मृतिचिन्ह, मानपत्र असे या पुरस्काराचे स्वरूप आहे.

२००५ सालचे पुरस्कार : भालचंद्र वासुदेव दिवाडकर (रावसाहेब गोगटे पुरस्कार), व्यंकटेश हंबिरे (नागोजीराव दुधगावकर पुरस्कार), प्रफुल्ल मारपाकवार (कै. पा. वा. गाडगीळ) शोध पत्रकारिता पुरस्कार), सुधाकर डोईफोडे (स्व. प्रभाकर पाटील कृषीवल पुरस्कार).

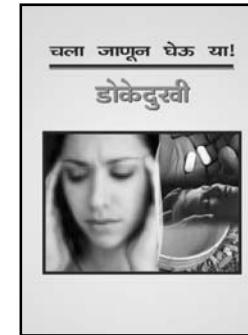
२००६ सालचे पुरस्कार : गोपाळराव साक्रीकर (नागोजीराव दुधगावकर पुरस्कार), प्रकाश जोशी (कै. पा. वा. गाडगीळ शोध पत्रकारिता पुरस्कार), जयु भाटकर (रावसाहेब गोगटे पुरस्कार), संतोष पेरणे (स्व. प्रभाकर पाटील कृषीवल पुरस्कार), राही भिडे (सावित्रीबाई फुले महिला पुरस्कार), राजेंद्र वाघमारे (आचार्य अत्रे पुरस्कार).

□

नुकतेच

डोकेदुखावरील पारंपरिक आणि पर्यायी अशा दोन्ही प्रकारच्या उपचारपद्धतींबद्दल सविस्तर माहिती देणारे परिपूर्ण छोटेश्यानी पुस्तक.

चला जाणून घेऊ या!

डोकेदुखी

डॉ. सावित्री रामैय्या

अनु. ज्योतिका चितळे

किंमत ३० रु. पोस्टेज २० रु.

२००७ साली प्रकाशित झालेल्या पुस्तकांची यादी

पुस्तकाचे नाव	लेखक	किंमत
: कादंबरी :		
उल्का	वि. स. खांडेकर	१५०/-
सोनेरी स्वप्न-भंगलेली	वि. स. खांडेकर	१००/-
मंद्र : डॉ. एस्. एल्. भैरप्पा	अनु. उमा वि. कुलकर्णी	४००/-
फाईव्ह पॉइंट समवन : चेतन भगत	अनु. सुप्रिया वकील	२००/-
साम्राज्य बुरख्यामागचे		
: कारमेन विन लादेन	अनु. अविनाश दर्प	१५०/-
गोल्डफिंगर : इयान फ्लेमिंग	अनु. माधव कर्वे	१८०/-
सीजर : रॉबिन कुक	अनु. डॉ. प्रमोद जोगळेकर	३००/-
ब्लॉकबर्ड	मनोहर धोत्रे	८०/-
टारफुला	शंकर पाटील	२४०/-
: कथासंग्रह :		
पाटलांची चंची	शंकर पाटील	१३०/-
खुळ्याची चावडी	शंकर पाटील	१२०/-
धिंड	शंकर पाटील	१००/-
जुगलबंदी	शंकर पाटील	९०/-
थर्ड पर्सन	यशोधरा काटकर	१६०/-
स्पॉटलाईट : तारिक असलम 'तस्नीम'	अनु. उज्वला केळकर	१२०/-
संवेदना : डॉ. कमल चोपडा	अनु. उज्वला केळकर	१३०/-
: प्रेरणादायी कथा :		
चिकन सूप फॉर द सोल :		
जॅक कॅनफिल्ड/मार्क व्हिक्टर हॅन्सन	अनु. उषा महाजन	१६०/-
चिकन सूप फॉर द वुमन्स सोल :		
जॅक कॅनफिल्ड/मार्क व्हिक्टर हॅन्सन		
जेनिफर रीड हॉथॉर्न/मार्सी शिमॉफ	अनु. श्यामला घारपुरे	१६०/-
: चरित्रे :		
वपु	स्वाती चांदोरकर	१२०/-

९० / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

: ललित :		
मैत्र जिवाचे	डॉ. भवान महाजन	१००/-
: विज्ञानविषयक :		
तंत्रज्ञानाची मुळाक्षरे	कविता भालेराव	२३०/-
: कलाकुसर :		
गाऊन्स	हेमा कळके	१६०/-
: व्यक्तिमत्वविकास :		
झटपट व्यक्तिमत्वविकास		
: स्वपरिवर्तनाचे नवीन तंत्र	संजीव परळीकर	५०/-
: आत्मकथन :		
ए कॉल टू ऑनर : जसवंत सिंग	अनु. अशोक पाध्ये	४००/-
पहिली पावलं : वि. स. खांडेकर	संपा. डॉ. सुनीलकुमार लवटे	९०/-
: संकीर्ण :		
जागतिक अर्थव्यवस्था	मधुसूदन दत्तात्रय साठे	२२०/-
: मार्गदर्शनपर :		
चला जाणून घेऊ या!		
उपयुक्त कानमंत्र	मंजूषा आमडेकर	३०/-
चला जाणून घेऊ या!		
सौंदर्याचे रहस्य	मंजूषा आमडेकर	३०/-
चला जाणून घेऊ या!		
डोकेदुखी	ज्योतिका चितळे	३०/-
: वास्तुशास्त्र :		
वास्तु-अजित	अजित राजाराम जाधव	३००/-
: कवितासंग्रह :		
ब्लॉक ऑण्ड व्हाईट	संजय चुरमुरे	९०/-
: नाटक :		
जादू तेरी नजर	रत्नाकर मतकरी	६०/-

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / ९१

: बाल वाङ्मय :

घड्याळातील कोकिला आणि

गडबड गोष्टी	निर्मला मोने	३०/-
खट्याळ खलाशी आणि गडबड गोष्टी	निर्मला मोने	३०/-
अस्वलाची शेपटी आणि गडबड गोष्टी	निर्मला मोने	३०/-
खेळ खेळा चित्र रंगवा	रमेश मुधोळकर	३०/-
रंगांची रंगीत गोष्ट		
वाचा, रंगवा, प्रयोग करून पहा.	मंजूषा आमडेकर	३०/-
बुटुकबैंगण विसरभोळे आणि		
जम्मत गोष्टी	अरुंधती महाम्बरे	३०/-
ठकुबाई ठेंगे आणि जम्मत गोष्टी	अरुंधती महाम्बरे	३०/-
रमज्या गमज्या आणि जम्मत गोष्टी	अरुंधती महाम्बरे	३०/-
पंचरंगी खार आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०/-
इमानी मित्र आणि इतर गोष्टी	शरद दळवी	३०/-
सोन्याचा पाऊस आणि मजेदार गोष्टी	मंजूषा आमडेकर	३०/-
डूंगनचं घर आणि मजेदार गोष्टी	मंजूषा आमडेकर	३०/-
घारीची चलाखी आणि मस्त		
मस्त गोष्टी	उमा खरे	३०/-
गर्विष्ठ घोडा आणि मस्त मस्त गोष्टी	उमा खरे	३०/-

मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे प्रकाशित आणि रवींद्र बागडे लिखित 'बोचकं' या कादंबरीची अनेक मान्यवर साहित्यिकांनी प्रशंसा केली. 'इंडिया टुडे' सारख्या प्रतिष्ठीत नियतकालिकानेही या कादंबरीची दखल घेतली. यासंदर्भात काही मान्यवरांचे अभिप्राय प्रसिद्ध करत आहोत.

रवींद्र बागडे यांच्या 'गटुळं' ह्या वेधक कादंबरीमुळे लेखकाबद्दल खूप अपेक्षा निर्माण झाल्या होत्या. 'गटुळं'चा पुढचा भाग 'बोचकं' या कादंबरीमुळे त्या अपेक्षा पूर्ण झाल्या आहेत.

'नारायण' ही 'बोचकं' या कादंबरीच्या केंद्रस्थानी असलेली सजग व्यक्तिरेखा आहे. त्याने जगताना घेतलेले माणसांचे, समाजाचे अनेकविध अनुभव लेखकाने प्रत्ययकारी रीतीने चित्रित केले आहेत. या चित्रणातून त्याच्या प्रगल्भ जीवनविषयक दृष्टिकोणाचे दर्शन वाचकाला घडते.

आपल्या आईचे व पत्नीचे व्यक्तिरेखाटन लेखक विशेष आत्मीयतेने करतो. त्यातून स्त्रीच्या आयुष्याची, स्वभावाची, त्यात अध्याहृत असलेल्या तिच्या संघर्षशील मानसिकतेची अनेक रूपे प्रकटतात; तिच्या शक्तीची जाणीव होते.

कादंबरीतील अन्य व्यक्तिरेखाही आपला ठसा उमटवून जातात. साध्या प्रवाही निवेदनातून व नैसर्गिक संवादांतून लेखकाने या सर्वांच्याच छोट्यामोठ्या कथा एकत्र गुंतवत नेल्या आहेत. आणि कादंबरीला एक नेटका घाट दिला आहे. या सर्वसाधारण माणसामधील- विशेषतः स्वतः व स्वतःची आई यांच्यामधील नातेसंबंधातून काही सार्वत्रिकतेच्या पातळीवर जाणाऱ्या जीवनसत्यांचे दर्शन वाचकाला घडते. विशिष्टाकडून सार्वत्रिकतेकडे होणारा कादंबरीचा हा प्रवास हे या कादंबरीचे लक्षणीय यश आहे, असे मला वाटते.

'बोचकं' या कादंबरीमुळे लेखकाविषयीच्या अपेक्षा आणखी उंचावल्या आहेत. या अपेक्षाही लेखक यथावकाश पूर्ण करेल असा विश्वास वाटतो. श्री.बागडे यांच्या भावी लेखनप्रवासास माझ्या मनःपूर्वक शुभेच्छा.

- विजया राजाध्यक्ष

‘बोचकं’ संपूर्ण वाचलं आणि हे पत्र लिहित आहे. ‘गटुळं’नंतरचं हे ‘बोचकं’ अनेक अर्थानी वैशिष्ट्यपूर्ण आहे. आत्मकहाणीला कादंबरी रूप देणे ही सतह त्यातील कठीण कृती मानली जाते. आपण ती सहजपणे पेलली आहे. तुमचा व कुटुंबियांचा जीवनसंघर्ष, मूल्यविवेक जपण्यासाठी चाललेली धडपड आणि ठायी ठायी ठेचा खात, हृदयद्रावक प्रसंग अनुभवीत आशावादी प्रवृत्तीने जेव्हा आपण जीवनाची पळवाट परत करता ते कादंबरी वाचताना वाचक गलबलून जातो.

आपले हे पुस्तक मला अतिशय आवडले. त्यासाठी खास अभिनंदन. कळावे,

मधुमंगेश कर्णिक

बोचकं

रवींद्र बागडे

‘माझं दुःख हे जगाचं दुःख आहे व जगाचं दुःख हे त्याहूनही मोठं आहे’ हा प्रांजळ विचार मांडणार, वाचकाला अंतर्मुख करणारं प्रखर आत्मनिवेदन

१४० रु.

पोस्टेज २० रु.

१४ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

‘पहिली पावलं’ हे वि.स.खांडेकरांचे साहित्यिक आत्मकथन ‘मेहता पब्लिशिंग हाऊसतर्फे’ नुकतेच प्रकाशित झाले. यासंदर्भात संपादक डॉ.सुनीलकुमार लवटे यांना प्रस्तुत मान्यवरांनी अभिप्राय कळवला.

प्रिय डॉ. सुनीलकुमार लवटे,

‘पहिली पावलं’ कोल्हापूर-पुणे प्रवासातच वाचून झालं. ‘मराठी सारस्वतातील पहिले पाऊलं’ असा त्याचा आपण गौरव केला आहे. अगदी रास्त असाच आहे तो. वि.स.खांडेकरांचं अष्टपैलू साहित्यिक रूप ‘पहिली पावलं’मध्ये सुंदर प्रकट झालं आहे. सर्वसाधारणपणे प्रतिभेचे वरदान असल्याशिवाय साहित्यिक निर्माण होत नाही असा भल्याभल्यांना दंभ असतो. वि. स. खांडेकरांनी त्यांचे अष्टपैलू कलावंतांचे गुण अनेक हालअपेष्टा शोधीत आणि प्रयत्नांची शिकस्त करीत मिळविले. लेखक होऊ इच्छिणाऱ्यांनी आपली ‘पहिलं पावलं’ टाकताना हे पुस्तक वाचावं. पुस्तक सुंदर, सुबोध आणि प्रांजळ आहे.

मराठी लेखनावर खांडेकरांच्या लेखनशैलीचा सहज परिणाम असावा असं वाटलं. ‘मराठी सारस्वतातील पहिले पाऊलं’ ही आपली प्रस्तावना वाचताना तसं वाटलं. आपलं जीवनच खांडेकरमय झालं आहे म्हणून तसं असेल!

आता वाट ‘सशाचे सिंहावलोकन’ या पुस्तकाची. मी इतका वेगवान वाचक नाही. ‘पहिली पावलं’ हा त्याला अपवाद!

विजय देव

प्रिय सुनीलकुमारजी,

आपले पत्र आणि ‘पहिली पावलं’ हे पुस्तक दोन्हीही मिळाले.

एखादे व्रत घेतल्याप्रमाणे खांडेकर वाङ्मय आपण अत्यंत योजनाबद्ध रीतीने मराठी वाचकांना उपलब्ध करून देता आहात. प्रज्ञेला परिश्रमांची अपूर्व जोड देता आहात. तुमचे काम पाहून मन भरून येते. आनंदित व उल्हासित होते. तुमचे कौतुक आणि अभिनंदन करावे तेवढे कमीच आहे.

‘पहिली पावलं’ या पुस्तकाचे वर्णन ‘वाङ्मयीन आत्मचरित्र’ असेच करावे लागेल. ज्यांना निर्मितीशीलतेचा (creativityचा) अभ्यास करावयाचा आहे, त्यांना अशा पुस्तकांचा फार उपयोग होणार आहे. पुन्हा खांडेकरांच्या लेखनात समकालीन जीवन आणि समकालीन वाङ्मयीन वातावरण याबाबतचे अनेकानेक संकेत येत

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / १५

राहतात. त्यामुळे 'वाङ्मयीन परिप्रेक्षा'चा शोध घेणाऱ्यांनाही त्यात खूप काही गवसेल. उदा. 'हृदयाची हाक'वरचा त्यांचा लेख पाहावा. त्यात वाङ्मय, वाङ्मयीन वातावरण, वाङ्मयरचनेचा व्यूह इत्यादी सर्व गोष्टी तर आहेतच, पण लेखकाच्या 'गरिबीच्या संसारा'ची एक 'कान'गोष्टही आहे. खांडेकर जीवनवादी का आहेत, निव्वळ कलावादी का नाहीत, हे या पुस्तकामुळे कळत राहते. सुंदर पुस्तक! म्हणूनच तुमचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

द. दि. पुंडे

प्रिय डॉ. सुनीलकुमार लवटे,

'पहिली पावलं'ची प्रत आपण आठवणींनं पाठविली, ती पोचली. आभारी आहे.

भाऊसाहेबांची 'एका पानाची कहाणी' माझ्या संग्रही आहे. आता त्यांची 'पहिली पावलं'ही त्यामध्ये समाविष्ट होत आहे. भाऊसाहेबांच्या साहित्यासाठी, त्यांच्या वस्तुसंग्रहालयासाठी, सामानासाठी आपण जे अपार कष्ट निष्ठेने आणि कर्तव्यबुद्धीने घेत आहात, त्याला तोड नाही. अर्थात प्रकाशक अनिल मेहतांसारखे साहित्यप्रेमी व तत्त्वनिष्ठ, साहित्यनिष्ठा व व्यक्तिनिष्ठा जागवणारे स्नेही आपणांसोबत आहेत, हेही तेवढेच महत्त्वाचे. पण त्यासाठी तुमचे व्यक्तिगत परिश्रम, वेळ आणि पदरमोड अमूल्यच आहे. असो.

'पहिली पावलं' वाचताना (त्यातील बरेचसे भाग मी आधी वाचत होतो) एका थोर लेखकाची जडणघडण कशी झाली, त्याचं दर्शन घडून येतं. प्रत्येक लेखकाने वाचावं, असं हे पुस्तक आपण संपादित केलं आहे व मेहतांनी ते त्यांच्या प्रतिष्ठेला शोभेल अशाच दिमाखदार स्वरूपात वाचकांसमोर आणलं आहे. ते भेटतील तेव्हा त्यांना माझे धन्यवाद जरूर कळवावेत.

डॉ. लाभसेटवर पुरस्काराच्या वेळी आपण येऊ शकलो नाही, त्यामुळे भेट झाली नाही. सोहळा मुंबईच्या मानाने उत्कृष्ट झाला. डॉ. मुणगेकर आदि सर्व वक्तागण बोलले. डॉ. यादव यांनी जिवाळ्याचं भाषण केलं. जुन्या स्मृतींना उजाळा दिला आणि लेखक म्हणून मार्मिक मूल्यमापन केलं. अलीकडील काळात समकालीन लेखकांबद्दल 'समकालीन लेखक' असं बोलत नाहीत! त्यामुळे डॉ. यादवांचा मोठेपणा उठून दिसला. डॉ. लाभसेटवार दांपत्य हे एक विलक्षण रसायन आहे! त्यांच्यापाशी उद्योजकता, उपक्रमशीलता, कल्पकता, जिद्द, नव्या वाटा धुंडाळण्याची दृष्टी आणि सहृदता, संवेदनशीलतेला 'जोडेनिया धन उत्तम वेवहारे- उदार विचारे वेच करी ।' ही उक्ती त्यांना तंतोतंत लागू पडते. अशा

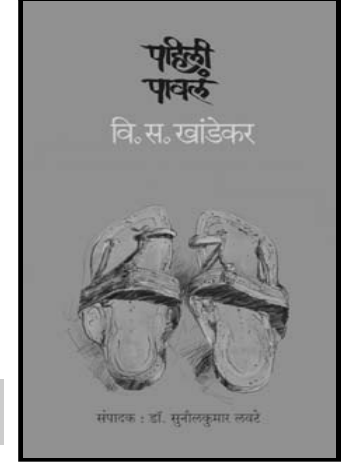
थोर कर्तृत्वाच्या सहवासात व स्नेहात आपण आहात यामुळे समाधान वाटते. शिवाय आपण माझ्यावरील प्रेमामुळे जे जे सर्व काही (दूर राहून) करित असता, त्याबद्दलही कृतज्ञता वाटते.

मधुमंगेश कर्णिक

पहिली पावलं

वि. स. खांडेकर

१०००. पोस्टेज २०००.

मराठी सारस्वतातलं हे पहिलं साहित्यिक आत्मकथन.

यात वि. स. खांडेकरांनी आपण साहित्याकडे का आकर्षित झालो इथपासून ते अनुवादाच्या माध्यमातून आपण भारतीय लेखक कसे झालो, इथवरचा सारा प्रवास आत्मसंवादाच्या रुपात व्यक्त केला आहे.

कथा, काव्य, कादंबरी, लघुनिबंध, अनुवाद, संपादन, पटकथा - रुपककथा लेखन अशा सर्वच क्षेत्रांत त्यांनी टाकलेल्या पहिल्या पावलांची ही कहाणी.

मराठी सारस्वतात साहित्यिक आत्मकथनांची परंपरा यानं सुरु झाली नाही तरच आश्चर्य!

मेहता पब्लिशिंग हाऊस

डिझाईन युअर करिअर

मूळ लेखक
श्रीनिवास पंडित

अनुवाद
सुप्रिया वकील

१२० रु. पोस्टेज २५ रु.

आजच्या वेगवान युगामध्ये परिवर्तनाला सामोरे जातानाच उच्च दर्जाची कामगिरी घडवून दाखवण्याचाही प्रचंड दबाव आहे. नोकरीच्या जोखडातून मुक्त झालेल्यांसाठी 'कामा'चा मुक्त प्रवाह सुरू झाला आहे. यामधून करिअरचे नानाविविध झगमगीत मार्ग उजळत आहेत. या टप्प्यावर वैयक्तित्वात्मिक कल, क्षमता व अर्थव्यवस्थेच्या नव्या गरजा यांना अनुरूप असे समृद्ध करिअर घडविण्यासाठी हे पुस्तक मार्गदर्शक आहे. उपयुक्त सूचना, सोपी तंत्रे, याशिवाय व्यवस्थापन क्षेत्रातील लेखकाच्या प्रदीर्घ अनुभवावर आधारित आहे. यशस्वी शिखरे गाठणाऱ्या असामान्य व्यक्तिमत्त्वाचा प्रेरणादायी करिअर आलेख म्हणजेच हे पुस्तक. नोकरी विरहित अर्थव्यवस्थेत टिकाव धरून राहण्यासाठी प्रभावी मार्गदर्शक साहित्य.

 मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे.

१८ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

* चित्रकार जयंत खरे

प्रसिद्ध चित्रकार जयंत प्रभाकर खरे (वय ७७) यांचे १ मे रोजी सायंकाळी वृद्धापकाळाने निधन झाले.

पर्वतावरील पेशवा संग्रहालयात आणि नानासाहेब पेशवे स्मृतिमंदिरात 'पेशव्यांचा गणेशोत्सव' व 'पेशव्यांना पेशवेपदाची सनद देताना' या प्रसंगांची म्यूरल्स व तत्कालीन लोककलेवर आधारित म्यूरल्स श्री. खरे यांनी रंगविली आहेत. मॉडर्न हायस्कूल व 'नूमवि'मध्ये त्यांनी तीस वर्षे अध्यापनाचे काम केले. पुणे व मुंबई विद्यापीठ, राज्य शिक्षण परिषद येथे त्यांनी कला, निसर्ग व राष्ट्रीय एकात्मता या विषयांवर अनेक व्याख्याने दिली. सोप्या रीतीने चित्रे कशी काढावीत, या विषयावर त्यांनी राज्यभर शिक्षकांसाठी शिबिरे घेतली. पुणे महापालिकेच्या सुवर्णजयंतीनिमित्त 'पुनवडी ते पुणे' हे भव्य प्रदर्शन त्यांनी भरविले होते. दूरदर्शनवर बालचित्रवाणीमध्ये 'सोपी चित्रे' हा त्यांचा कार्यक्रम झाला. त्यांना अनेक पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आले आहे. अभिनव कला महाविद्यालयात त्यांनी संचालक म्हणून काम पाहिले.

* श्रीकांत टोळ

मराठी मासिके व वर्तमानपत्रांचा मोठा काळ पाहिलेले 'मटा'चे डोंबिवलीतील सर्वात जुने वार्ताहर श्रीकांत टोळ यांचे अल्पशा आजाराने निधन झाले. ते ७२ वर्षांचे होते. टोळ यांच्यामागे चार भाऊ व एक बहीण आहे.

डोंबिवलीतच वास्तव्यास असलेले टोळ आधी 'ललना', 'वसुधा', 'श्यामसुंदर' या मासिकांत प्रूफरीडर होते. पत्रकारितेत त्यांचा प्रवेश 'दै. नवाकाळ' मधून झाला; पण 'मटा'चे वार्ताहर म्हणून ते सर्वपरिचित होते. राजकीय, सांस्कृतिक बातम्यांसोबत त्यांची व्यक्तिचित्रेही वाचनीय असत. काहीशी अलंकारिक पण सुगम भाषा, लोकसंपर्क, खरेपणा ही त्यांच्या कामाची वैशिष्ट्ये होती. 'साहित्याचा अभ्यास असणारा व्यासंगी माणूस आणि सच्चा पत्रकार हरपला' अशी आदरांजली ज्येष्ठ नाटककार-साहित्यिक शं. ना. नवरे यांनी वाहिली.

* रा. वि. सोवनी

मराठीतील सुप्रसिद्ध विज्ञानकथा लेखक आणि मराठी विज्ञानपरिषदेचे उपाध्यक्ष

मेहता मराठी ग्रंथजगत : जून २००७ / १९

रा. वि. सोवनी यांचे दादर येथील शुश्रूषा रुग्णालयात मेच्या पहिल्या आठवड्यात निधन झाले. ते ८३ वर्षांचे होते.

सोवनी हे रुपारेल कॉलेजमध्ये जीवशास्त्राचे प्राध्यापक होते. पण केवळ प्राध्यापकी करणे, हे त्यांचे उद्दिष्ट कधीच नव्हते. समाजात विज्ञाननिष्ठ दृष्टिकोन निर्माण करण्याच्या हेतूने त्यांनी एकीकडे लेखणी हाती घेत मराठी विज्ञान परिषदेच्या माध्यमातून कामही सुरू केले.

‘अंडरस्टॅंडिंग सायन्स’ या सुप्रसिद्ध ग्रंथाचा त्यांनी केलेला अनुवाद गाजला. त्यांची तीसपेक्षा अधिक पुस्तके प्रकाशित झाली असून फाय फाउंडेशन, महाराष्ट्र फाउंडेशन, राज्य सरकार आदी संस्थांच्या विविध पुरस्कारांनी त्यांचा सन्मान झाला होता. अलीकडेच मराठी विज्ञान परिषदेने राज्य मराठी विकास संस्थेच्या सहकार्याने मराठीतील विज्ञानविषयक पुस्तकांचा एक कोश तयार केला, त्यात सोहनी यांचा मोठा वाटा होता.

* किरण भोगले

संगीतनाट्य रंगभूमीवरील प्रसिद्ध कलावंत, नाट्य-दिग्दर्शक किरण त्र्यंबक भोगले (वय ५७) यांचे १८ मे रोजी निधन झाले. पल्लेदार आवाज, उत्कृष्ट संवादफेक आणि देखण्या व्यक्तिमत्त्वाच्या गुणांवर त्यांनी मराठी रंगभूमीवर आपला निराळा ठसा उमटविला होता.

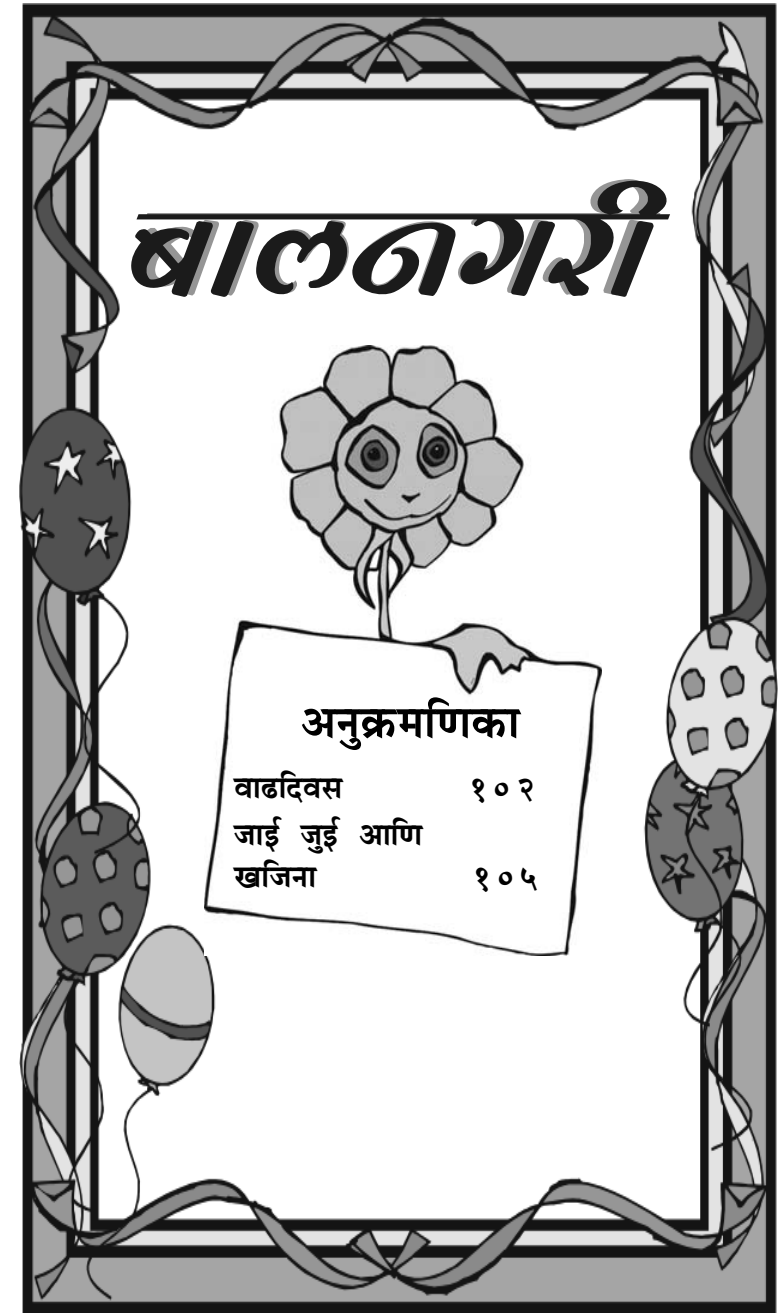
भोगले यांचा जन्म पुण्यात १३ जुलै १९५० रोजी झाला. वयाच्या सहाव्या वर्षीच त्यांनी शालेय रंगभूमीवर पदार्पण केले आणि शूरवीर तानाजीची भूमिका केली. लहानपणापासून नाटक, संगीताची आवड असलेल्या भोगले यांनी भरत नाट्य मंदिराच्या बालनाट्याद्वारे मराठी रंगभूमीतील कारकीर्द सुरू केली.

नाट्य व संगीत रंगभूमीवर विविध भूमिका साकारताना ऐतिहासिक पात्रे त्यांनी हुबेहुब रंगविली. ‘इथे ओशाळला मृत्यू’ या नाटकातील संभाजी महाराजांची त्यांनी वठविलेली भूमिका रसिकांच्या विशेष करून स्मरणात राहिली. ‘गारंबीचा बापू’मधील बापू, ‘एकच प्याला’मधील सुधाकर तसेच ‘शाकुंतल’ नाटकातील दुष्यंत या त्यांच्या भूमिका रसिकांना भावल्या होत्या.

रंगभूमीवरील ज्येष्ठ कलावंत प्रभाकर पणशीकर, विजया मेहता, काशीनाथ घाणेकर, चित्तरंजन कोल्हटकर, चि. त्र्यं. खानोलकर यांच्यासमवेत त्यांना काम करण्याची संधी मिळाली.

ज्येष्ठ संगीतनाट्य कलावंत जयमाला शिलेदार यांचे ते जावई होते.

□

वाढदिवस

एक मुलगा होता. तुमच्यासारखाच हुशार, व्रात्य, थोडा दंगेखोर पण सगळ्यांचा लाडका. 'पार्थ' त्याचं नाव. परीक्षा संपून उन्हाळ्याची सुट्टी लागली की दरवर्षी त्याची कुरकुर असायची.

अशीच याही वर्षी परीक्षा संपली आणि आई-आजीच्या मागे पार्थ कुरकुरू लागला. होतं असं की त्याचा वाढदिवस होता सुट्टीत. मित्रही गावाला

ट्रीपला वगैरे गेलेले असायचे. त्यांच्यासारखा शाळेत खाऊ वाटून शिक्षकांकडून कौतुक करून घेत पार्थचा वाढदिवस व्हायचा नाही म्हणून त्याला नेहमी वाईट वाटायचं.

एक दिवस त्याची नाराजी पाहून आजी म्हणाली. "थांब, आपण यंदा तुझा वाढदिवस असा मस्त साजरा करू की तू एकदम खूषच होशील. खूप नवीन मित्र-मैत्रिणी भेटतील तुला." पार्थ एकदम खूषच झाला हे ऐकून आजीला मदतही करू लागला.

दोघांनी बाजारात जाऊन पार्टीसाठी फुगे, टोप्या, पिपाण्या आणल्या. आजीने मित्रांना घायला खूप भेटवस्तू घेतल्या. आदल्या दिवशीपासून खपून आई आणि आजीने भरपूर खाऊही बनवला. अर्थात पार्थ होताच मदतीला. पण खूपदा विचारूनही मित्रमैत्रिणी कुठले याचा आजीने पत्ताच लागू दिला नाही अजिबात.

"अरे, आपण ना चाललोय अनाथाश्रमात तिथेही तुझ्यासारखीच मुलं राहतात. पण त्यांच्यासाठी कोणीच कधी पार्टी करत नाहीत. आज तुझ्या वाढदिवसाच्या पार्टीत सामील करून घेतल्यामुळे ती मुलं बघ किती खूष होतील."

अन् खरंच! सगळी मुलं वाटच बघत थांबली होती. या दोघांना बघून मुलांच्या

चेहऱ्यावर आनंद पसरला. त्यांच्या मदतीने आजी व पार्थने सर्व सामान आत नेले. पार्थने सर्वांबरोबर खाऊ खाल्ला. त्यांच्यासाठी आणलेल्या भेटवस्तू दिल्या. मुलांनीही स्वतः बनवलेली एक छोटीशी भेटवस्तू पार्थला दिली. ती देताना मुलांचे चेहरे आनंद आणि अभिमानाने कसे चमकत होते.

मोठी मुलं लहानांना छान खेळवताना, सांभाळताना पाहून पार्थला

वाटले, 'आपल्यालाही एखादा दादा किंवा ताई असायला हवे होते'. दिवसभर तिथे खेळूनही पार्थचे पोट भरले नाही. निघताना त्याचे पाय जड झाले होते.

रिक्षात बसताना त्याने सर्वांना टाटा केले आणि लवकरच पुन्हा येण्याचे आश्वासन दिले.

आजीने विचारले, "मग, कशी झाली पार्टी? मजा आली का तुला?"

"हो!" पार्थने मोठ्ठा होकार दिला, आणि म्हणाला, "खूप मज्जा आली. आता मी दरवर्षीच माझा वाढदिवस इथेच येऊन करणार आणि माझ्या मित्रांनाही इथे घेऊन येणार!"

सौ.रश्मी खानवेलकर,पुणे.

दिवाळी अंकानिमित्त बाल मित्रांसाठी स्पर्धा

बॅटमॅन, स्पायडरमॅन, सुपरमॅन ..कोण आवडतो तुम्हाला?

बालमित्रांनो,

तुम्हाला 'कॉमिक्स' वाचायला, बघायला आवडतात...

त्यातील हिरो, त्याच्या करामती, त्याची विशिष्ट ताकद, किती जबरदस्त असते ना! चित्र सुद्धा किती छान छान असतात...

त्यात काही सुपरहीरोही आहेत. ते तुम्हाला माहितच आहेत.

स्पायडरमॅन, सुपरमॅन, बॅटमॅन, आयर्न मॅन, साब्रामॅन, फ्लॅश, वंडरवुमन, फॅटम, त्याचबरोबर मिकी माऊस, डोनाल्ड डक, टॉम अँड जेरी, मिस मेरी, शिन चॅन (हंगामा चॅनलवरील खोडकर आणि लबाड जपानी मुलगी,) हेही तुम्हाला आठवतील किंवा मराठीतील फास्टर फेणे.....गोट्या...

तुम्हाला हे सर्व कॉमिक्समधले हीरो आवडतात. तुम्ही त्याची पुस्तके वाचता. चित्रपट बघता...

यापैकी तुम्हाला जास्त कोण आवडतो? तो का आवडतो? त्याचा एखादा छानपैकी किस्सा तुम्हाला सांगता येईल का?

किंवा तुम्ही स्वतः सुपरहिरो कथारूपाने तयार करा. त्याची एक छान 'स्टोरी' तयार करा. आम्हाला ते अधिक आवडेल.

तुमच्या पत्रांपैकी छान छान पत्रे निवडून, त्यातील तीन पत्रांना आम्ही मस्तपैकी बक्षीस देऊ. प्रत्येकी ५०० रूपयांची गोष्टींची पुस्तके..

आहे ना मस्त मज्जा?

तर मग या सुपरहीरोंपैकी एका बदलची माहिती पत्ररूपाने पाठवा. पत्र चार-पाच पानांचे झाले तरी चालेल.

पाठवायची मुदत - ३० जुलै २००७.

पाठवायचा पत्ता - संपादक, मेहता मराठी ग्रंथ जगत, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, १९४१, सदाशिव पेठ, माडीवाले कॉलनी, पुणे ४११ ०३०

चला तर मग लागा कामाला.....

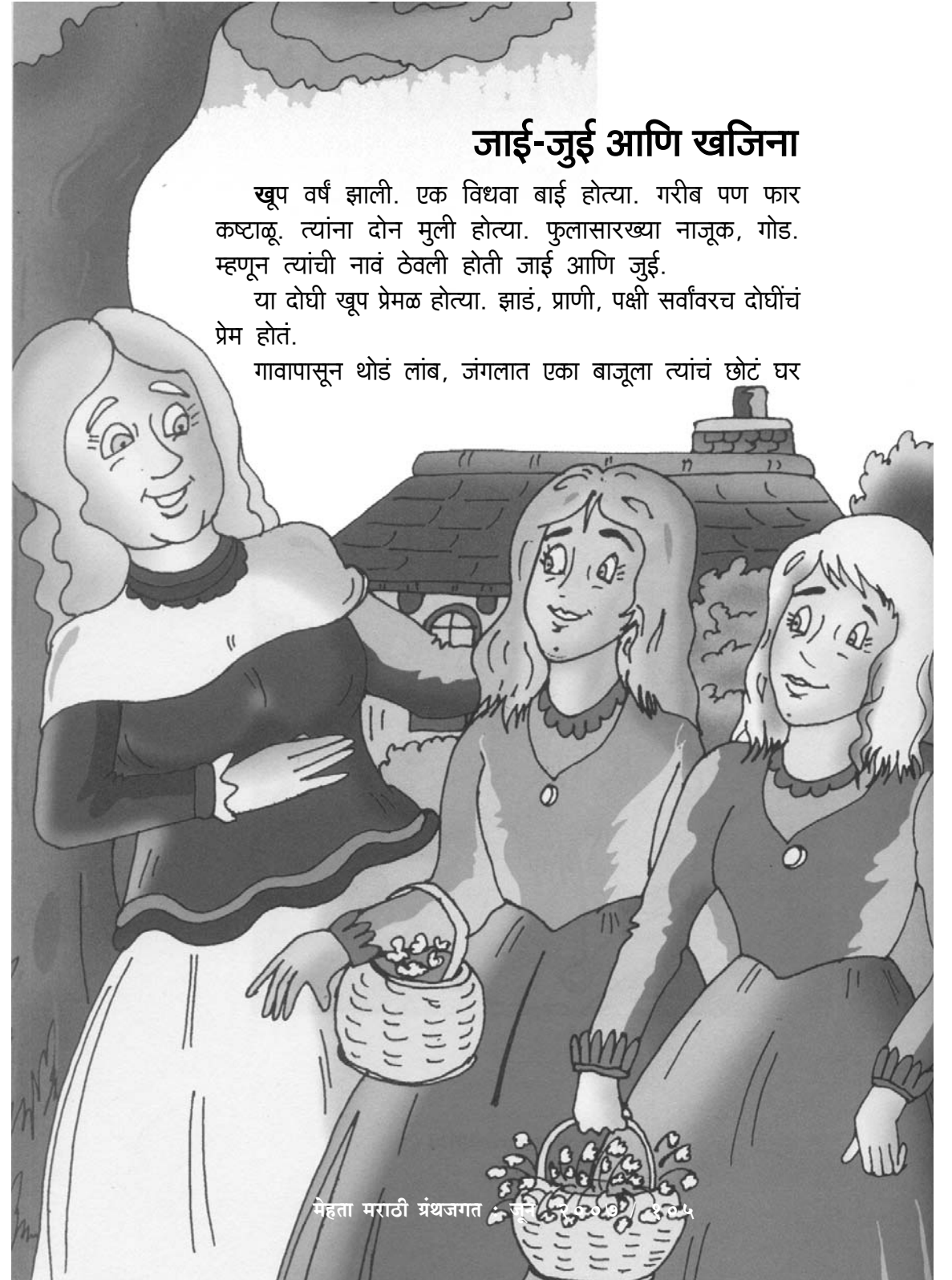
१०४ / जून २००७ : मेहता मराठी ग्रंथजगत

जाई-जुई आणि खजिना

खूप वर्ष झाली. एक विधवा बाई होत्या. गरीब पण फार कष्टाळू. त्यांना दोन मुली होत्या. फुलासारख्या नाजूक, गोड. म्हणून त्यांची नावं ठेवली होती जाई आणि जुई.

या दोघी खूप प्रेमळ होत्या. झाडं, प्राणी, पक्षी सर्वांवरच दोघींचं प्रेम होतं.

गावापासून थोडं लांब, जंगलात एका बाजूला त्यांचं छोटं घर

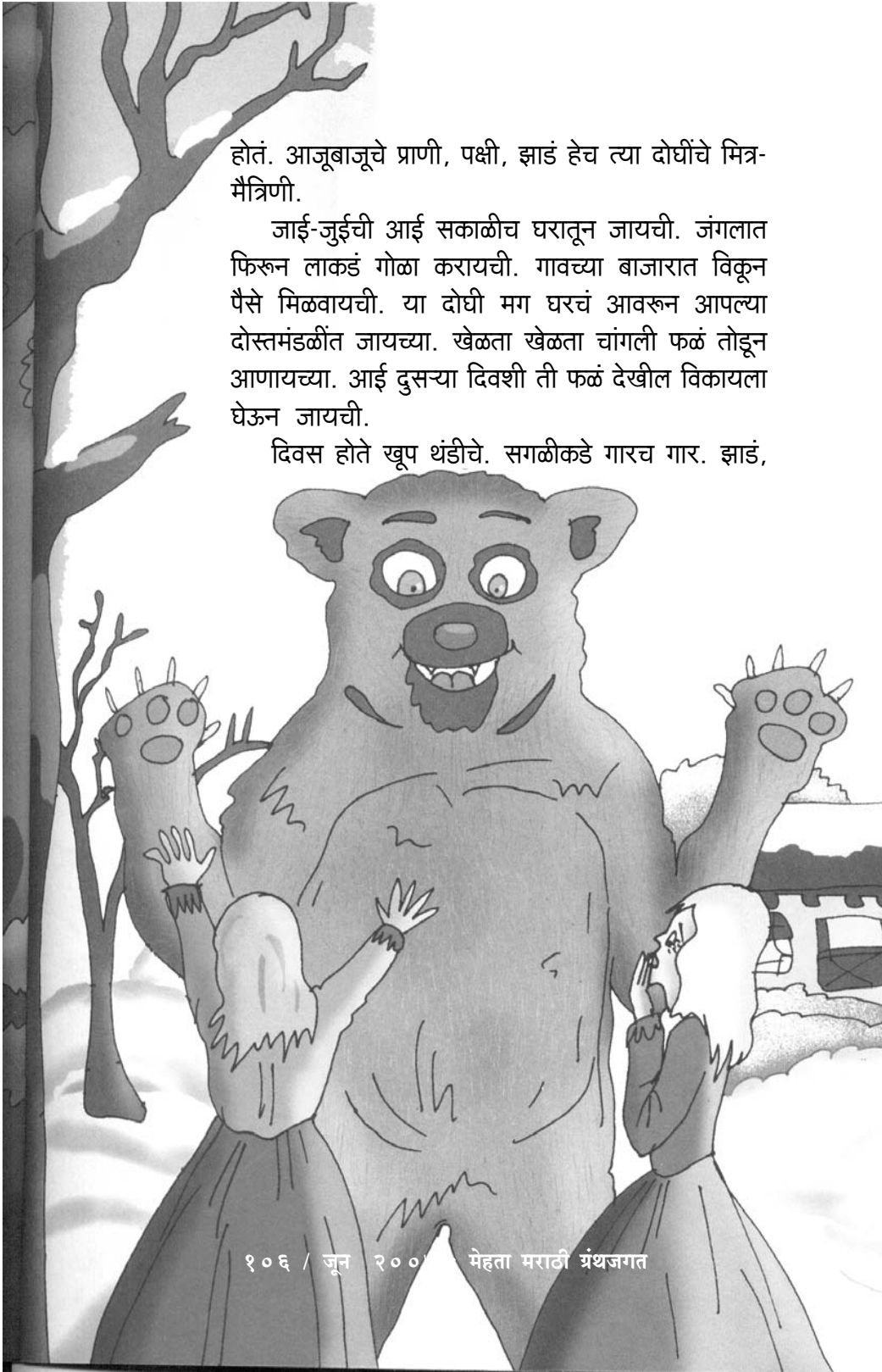

मेहता मराठी ग्रंथजगत

होतं. आजूबाजूचे प्राणी, पक्षी, झाडं हेच त्या दोघींचे मित्र-मैत्रिणी.

जाई-जुईची आई सकाळीच घरातून जायची. जंगलात फिरून लाकडं गोळा करायची. गावच्या बाजारात विकून पैसे मिळवायची. या दोघी मग घरचं आवरून आपल्या दोस्तमंडळींत जायच्या. खेळता खेळता चांगली फळं तोडून आणायच्या. आई दुसऱ्या दिवशी ती फळं देखील विकायला घेऊन जायची.

दिवस होते खूप थंडीचे. सगळीकडे गारच गार. झाडं,

पशु-पक्षी थोडे शांतच. नेहमीप्रमाणे या दोघीच होत्या. खूप थंडी म्हणून घरातच काहीतरी करत बसल्या होत्या. दारावर टकटक झाली.

'अरे, इतक्या थंडीत कोण आलं असेल बरं!' असं म्हणून जुई गेली दार उघडायला. दार उघडून पाहते तर

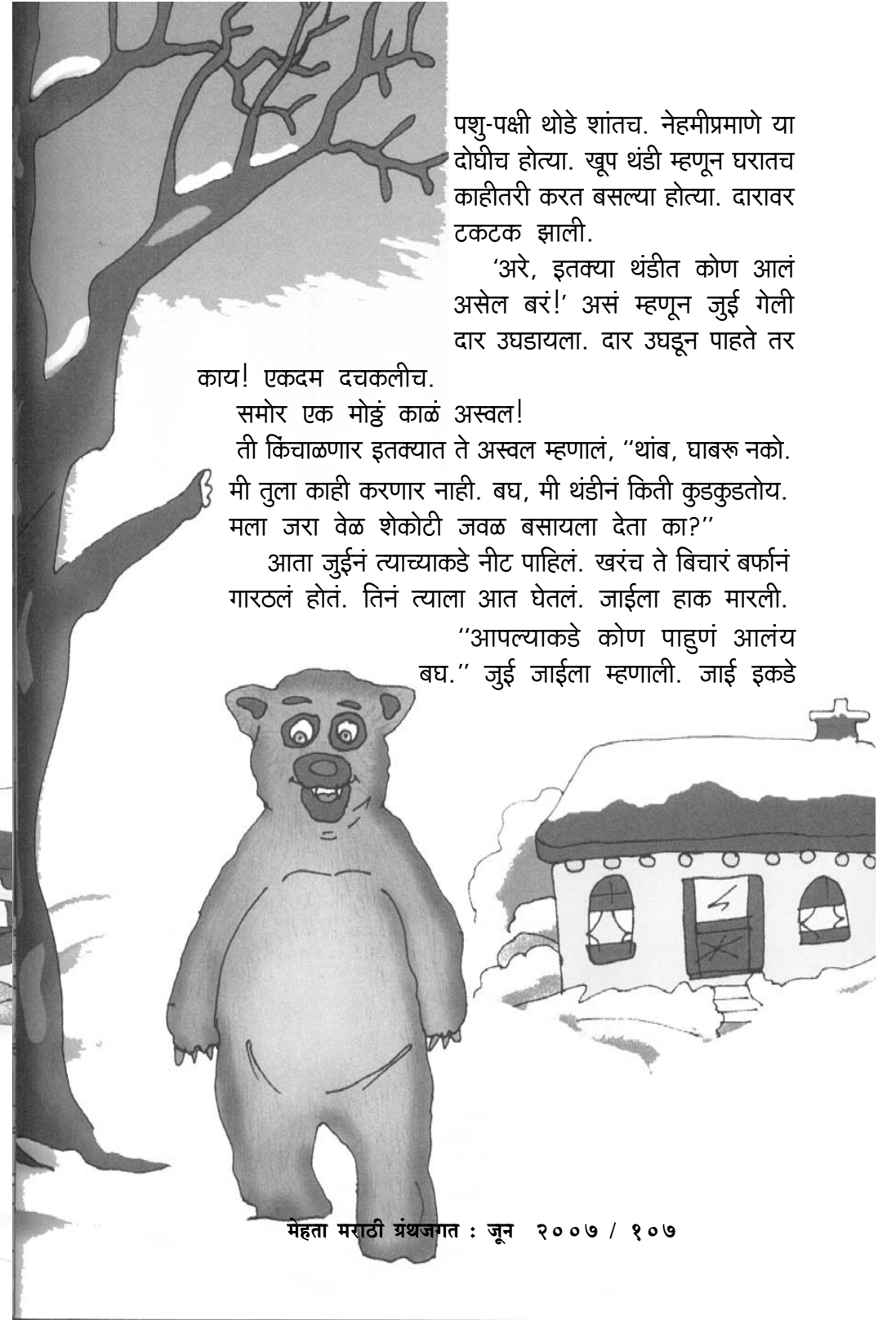
काय! एकदम दचकलीच.

समोर एक मोठं काळं अस्वल!

ती किंचाळणार इतक्यात ते अस्वल म्हणालं, "थांब, घाबरू नको. मी तुला काही करणार नाही. बघ, मी थंडीनं किती कुडकुडतोय. मला जरा वेळ शेकोटी जवळ बसायला देता का?"

आता जुईनं त्याच्याकडे नीट पाहिलं. खरंच ते बिचारं बर्फानं गारठलं होतं. तिनं त्याला आत घेतलं. जाईला हाक मारली.

"आपल्याकडे कोण पाहुणं आलय बघ." जुई जाईला म्हणाली. जाई इकडे

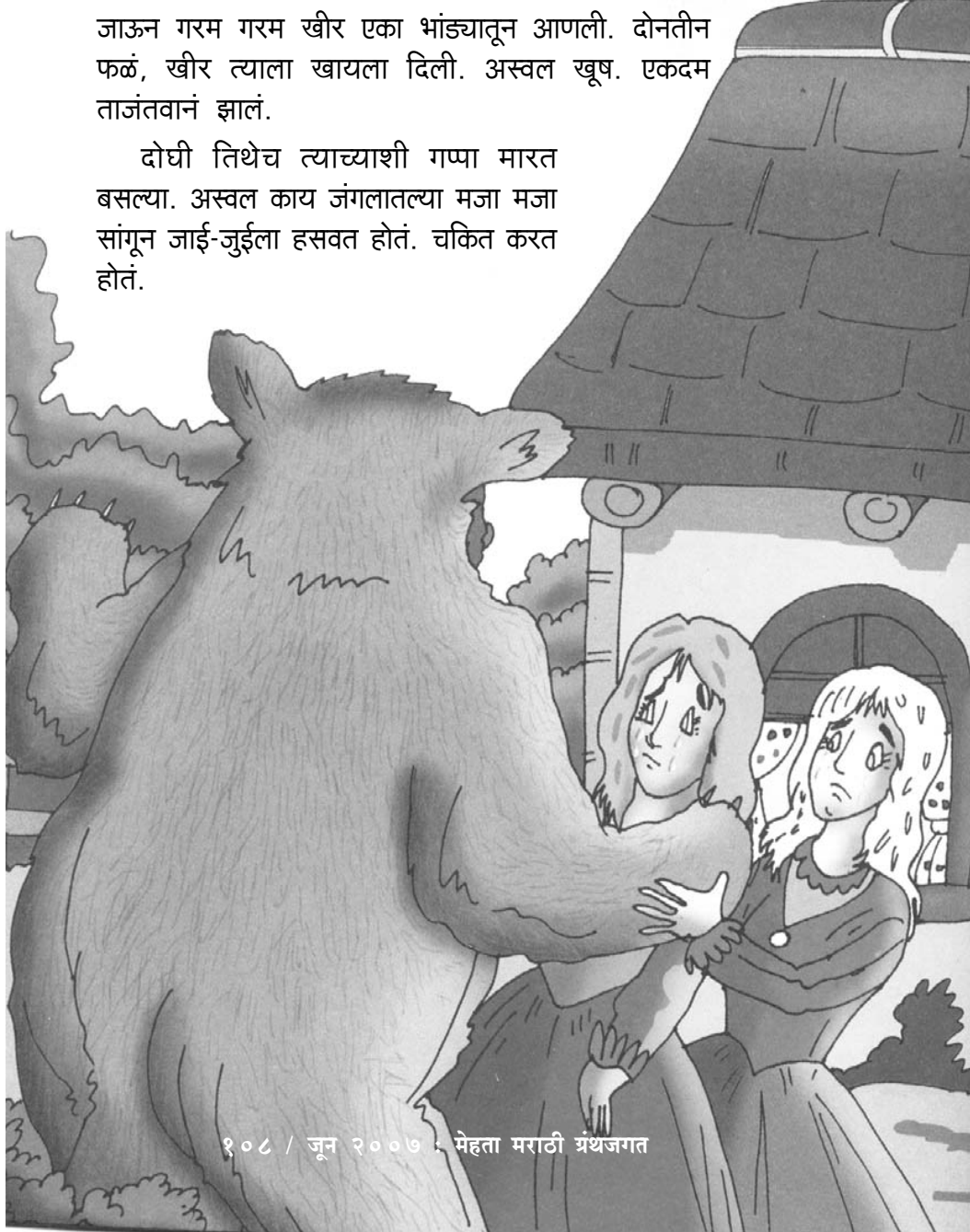

तिकडे बघत्येय तर काय! अस्वल बसलंय शेकोटीच्या पुढ्यात.

दोघींना हसायलाच आलं. जाई खोलीत गेली. एक उबदार रजई आणून तिनं अस्वलाभोवती गुंडाळली. तेवढ्यात जुईनं घरात

जाऊन गरम गरम खीर एका भांड्यातून आणली. दोनतीन फळं, खीर त्याला खायला दिली. अस्वल खूप. एकदम ताजंतवानं झालं.

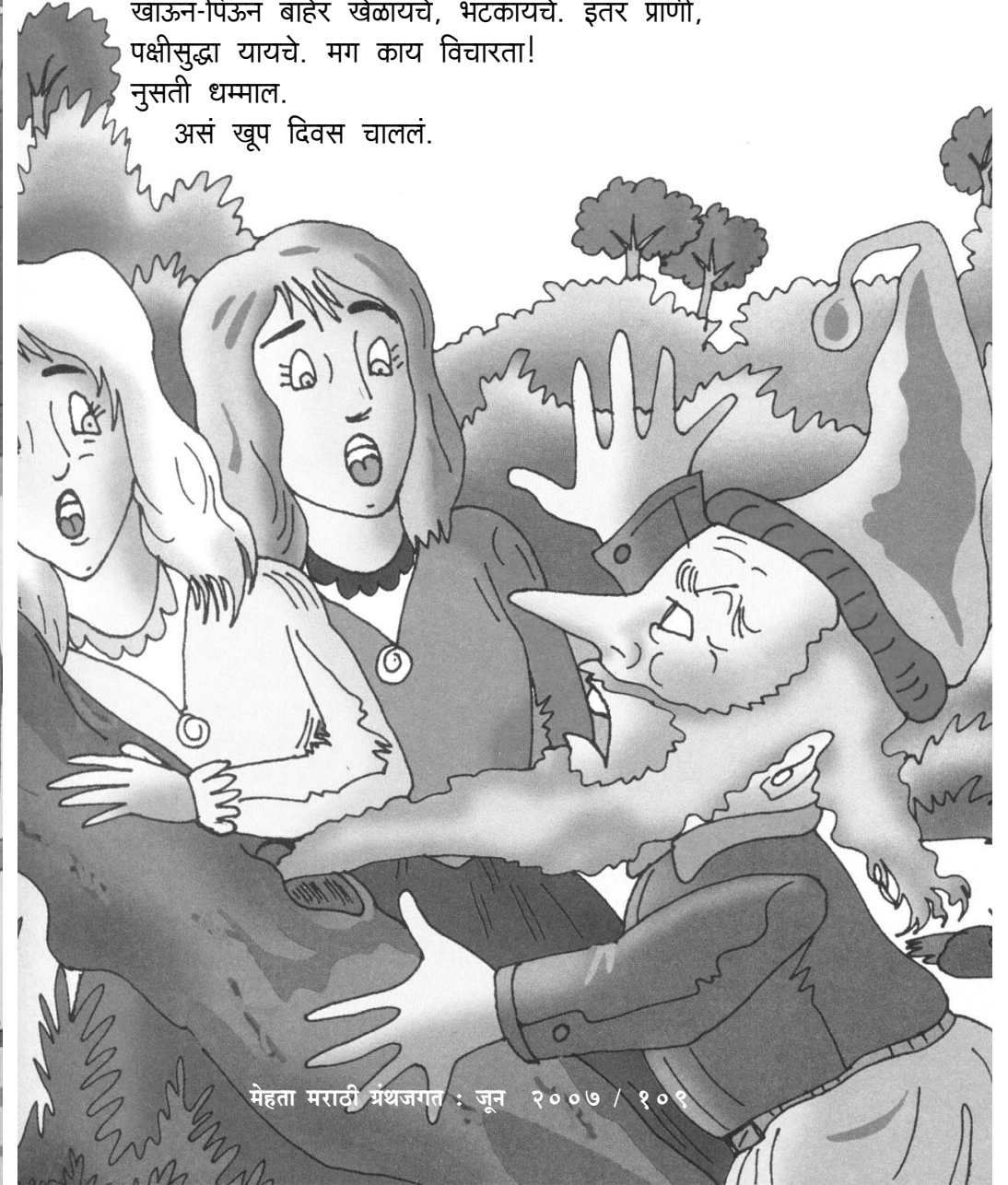
दोघी तिथेच त्याच्याशी गप्पा मारत बसल्या. अस्वल काय जंगलातल्या मजा मजा सांगून जाई-जुईला हसवत होतं. चकित करत होतं.

जाई-जुई, अस्वल दोस्तच झाले छान. संध्याकाळी ते जंगलात गेलं. त्या अस्वलाबद्दल कधी एकदा आईला सांगतोय असं झालं दोघींना.

रोजच सकाळी ते अस्वल जाई-जुईकडे यायचं. दिवसभर तिघंही खाऊन-पिऊन बाहेर खेळायचे, भटकायचे. इतर प्राणी, पक्षीसुद्धा यायचे. मग काय विचारता! नुसती धम्माल.

असं खूप दिवस चाललं.

मग आला वसंत ऋतू. सगळीकडे बहारच. फळं, फुलं, पानं,
झाडं सगळंच टवटवीत. पशु-पक्षी पण आनंदात.

एके दिवशी अस्वल आलं. शांत शांतच होतं.

“काय रे झालं? असा का तू गप्प गप्प?” जुई म्हणाली.

“जाई-जुई, मला आता असं रोज येता नाही येणार.”
अस्वल शांत आवाजात म्हणालं.

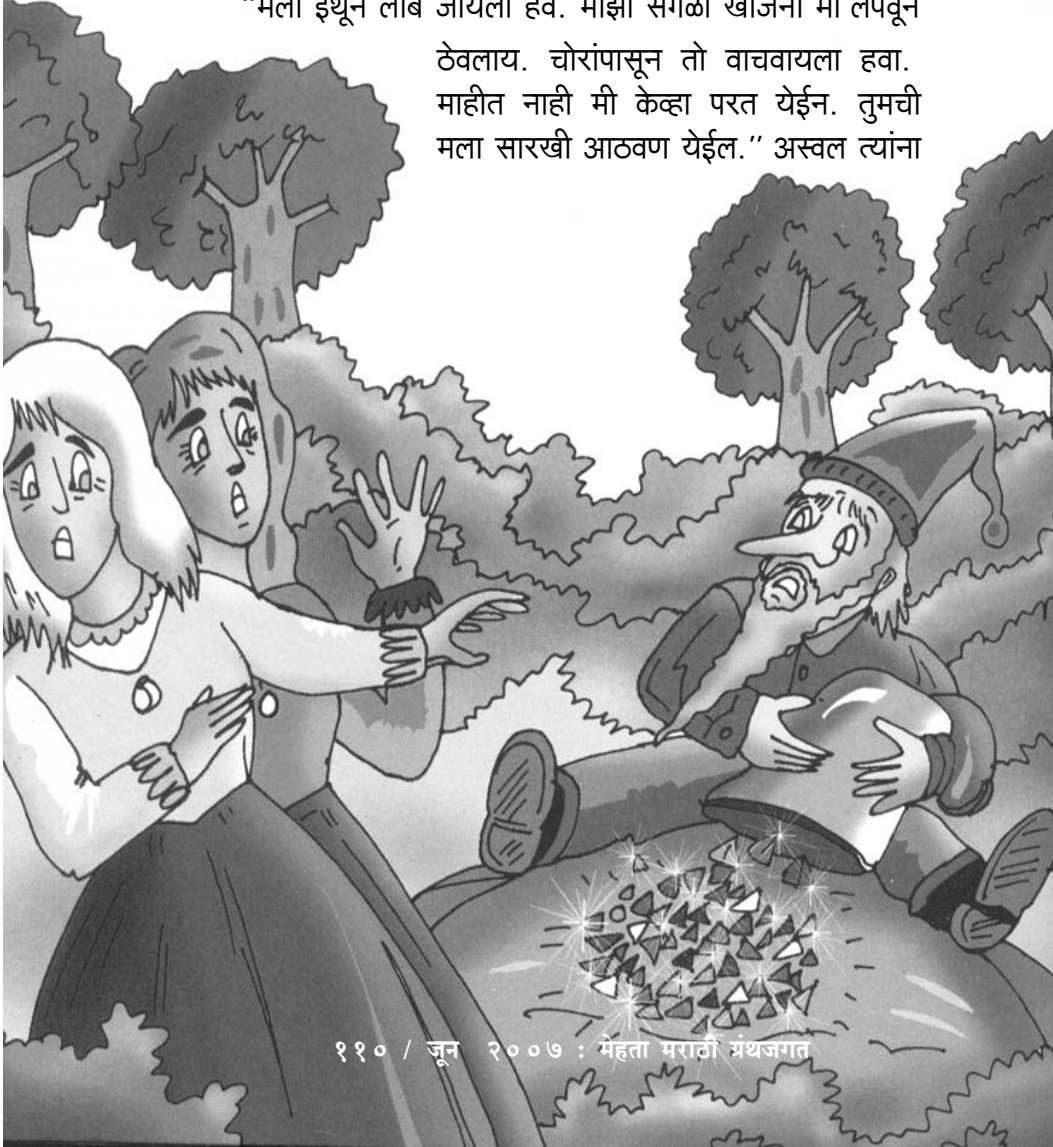
“आँ! का रे? काय झालं?” जाई-जुई एकदम ओरडल्या.

“मला इथून लांब जायला हवं. माझा सगळा खजिना मी लपवून

ठेवलाय. चोरांपासून तो वाचवायला हवा.

माहीत नाही मी केव्हा परत येईन. तुमची

मला सारखी आठवण येईल.” अस्वल त्यांना

समजावून सांगत म्हणालं.

“आम्हाला तुझ्याशिवाय चैन पडणार नाही.”

जाई रडवुंडीला आली. रडतरडतच त्यांनी
अस्वलाला निरोप दिला.

जाई-जुईला अस्वलाची आठवण यायची.

एकदा जाई-जुई जंगलात काटक्या गोळा करायला गेल्या.

हिंडता हिंडता लांब कुठेतरी गेल्या.

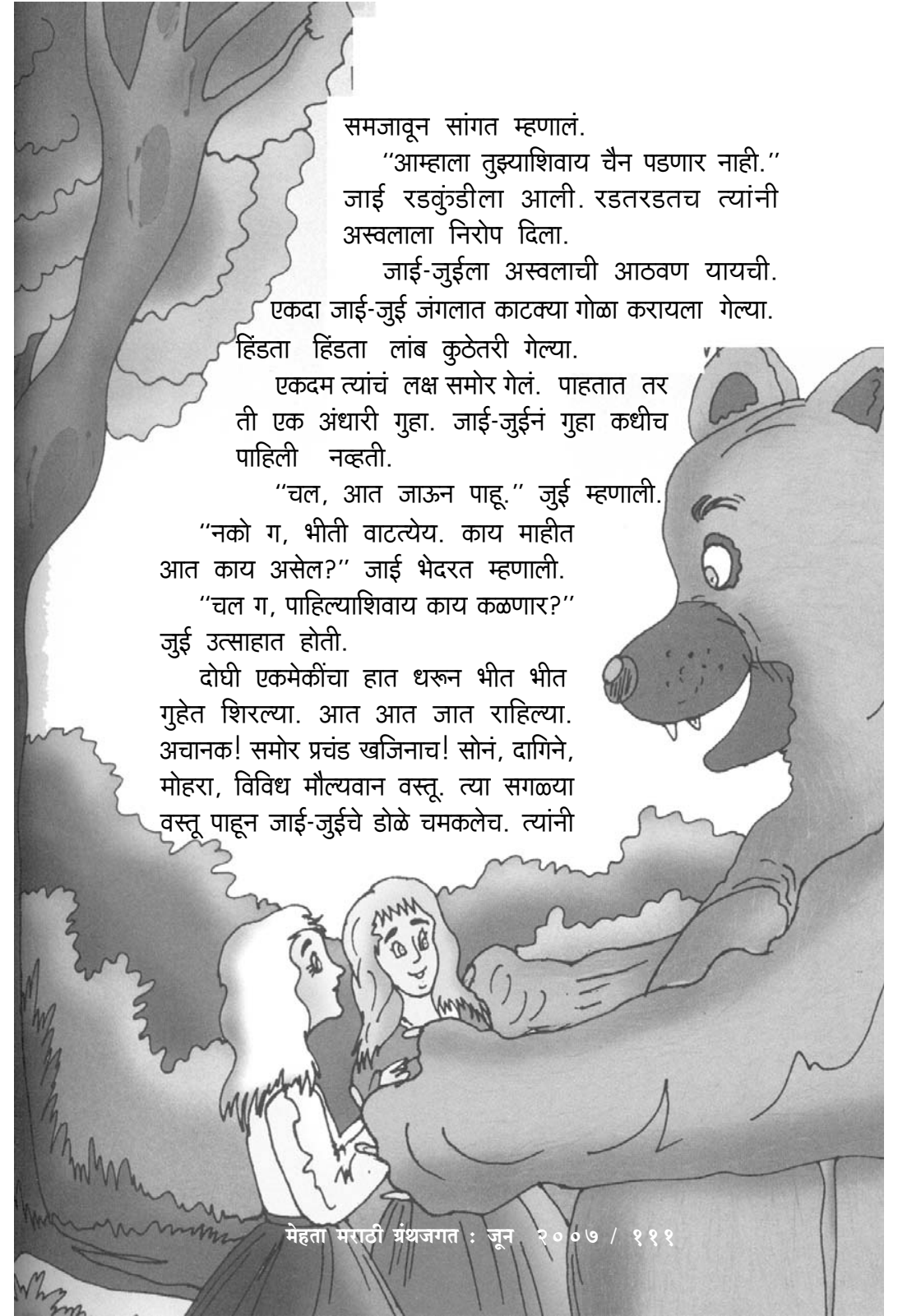
एकदम त्यांचं लक्ष समोर गेलं. पाहतात तर
ती एक अंधारी गुहा. जाई-जुईनं गुहा कधीच
पाहिली नव्हती.

“चल, आत जाऊन पाहू.” जुई म्हणाली.

“नको ग, भीती वाटत्येय. काय माहीत
आत काय असेल?” जाई भेदरत म्हणाली.

“चल ग, पाहिल्याशिवाय काय कळणार?”
जुई उत्साहात होती.

दोघी एकमेकींचा हात धरून भीत भीत
गुहेत शिरल्या. आत आत जात राहिल्या.
अचानक! समोर प्रचंड खजिनाच! सोनं, दागिने,
मोहरा, विविध मौल्यवान वस्तू. त्या सगळ्या
वस्तू पाहून जाई-जुईचे डोळे चमकलेच. त्यांनी

कधीच असं काही पाहिलेलं नाही.

“कोणाचं असेल ग हे?” जाईनं विचारलं.

“काय माहीत? कुणीतरी खूपच श्रीमंत असणार.” जुई म्हणाली.

“चल इथून. बाहेर पडूया. भीतीच वाटत्येय.” जाई घाबरत जुईला ओढायलाच लागली.

इतक्यात समोरच त्यांचं लक्ष गेलं. त्या खजिन्याच्या शेजारीच एक वेगळाच दिसणारा कुणी माणूस बसला होता. दगडाला टेकून. त्याची दाढी विचित्रच होती. लांब, टोकदार.

त्याला गाढ झोप लागली होती. खजिन्यानं जाई-जुईला इतकं गुंगवून टाकलं होतं. दोघींचं त्या माणसाकडे लक्षच गेलं नाही.

जाई-जुईच्या बोलण्यानं त्याला जाग आली. असं अचानक कुणालातरी समोर पाहून तो चिडलाच. जोरजोरात ओरडायला लागला. त्या दोघी भीतीनं गारठल्याच.

“आता समजलं. तुमची नजर होती माझ्या खजिन्यावर. तुम्हाला वाटलं फसवू याला. नेऊ हळूहळू खजिना पळवून. थांबा, आत्ताच तुम्हाला संपवतो.” बोलत बोलत तो विचित्र माणूस पुढे यायला लागला.

आता तो जाई-जुईला पकडणार... इतक्यात मागून एक अस्वल पुढे आलं आणि त्या माणसावर धपकन पडलं. त्या माणसाला खाली पाडून मारायला लागलं. तो माणूस किंचाळायला लागला. अस्वलापुढे त्याची शक्ती ती काय! अस्वलानं त्याला ठारच मारलं.

जाई-जुई एका दगडाला भीतीनं चिकटूनच उभ्या होत्या.

“घाबरू नका. मी तुम्हाला काही नाही करणार.” असं म्हणून ते अस्वल त्यांच्याकडे वळलं.

“अरे, हा तर आपला दोस्त.” त्याचा आवाज ऐकून एकदमच दोघी ओरडल्या. ‘हा इथे कसा’ म्हणत आश्चर्यानं त्यांच्याकडे बघत राहिल्या.

...काय आश्चर्य! अस्वलाचं कातडं हळूहळू गळून पडत होतं. समोर देखणा, रुबाबदार कपड्यांतला एक तरुण.

“आश्चर्य वाटलं ना! अग, मी शेजारच्या देशाचा राजकुमार. या बुटक्या जादूगारानं मला अस्वल केलं आणि माझ्या वडिलांना मारून टाकलं. हा त्यानं पळवलेला सगळा आमचाच खजिना.” तो राजकुमार म्हणाला.

तो खजिना आणि जाई-जुई यांना घेऊन राजकुमार निघाला. जाई-जुईच्या घरी आला. उशीर झाला म्हणून आई त्यांची काळजीच करत होती. तिघांना पाहून आई आश्चर्यचकितच झाली.

राजकुमारानं आईला सगळं सांगितलं. मग म्हणाला, “मला जुईबरोबर लग्न करण्याची इच्छा आहे.”

आईला आनंदच झाला. तिघींना घेऊन तो राजवाड्यात आला. सगळ्यांना त्याला बघून आश्चर्य वाटलं.

त्याच्या लहान भावाला जाई खूप आवडली.

मग मोठ्या राजकुमाराचं जुईबरोबर तर छोट्या भावाचं जाईबरोबर लग्न झालं.

माया वळामे

ओळखा पाहू

भारतीय स्वातंत्र्यलढ्यातील हे आघाडीचे, धडाडीचे स्वातंत्र्यसैनिक.

भारतातील पहिले राष्ट्रीय वृत्तपत्र यांनी सुरू केले. आज या वृत्तपत्राचा 'वृत्तपत्रसमूह' झाला आहे. "जर्नालिझम ऑफ करेज" असे या वृत्तपत्रसमूहाचे ब्रीदवाक्य आहे.

हे कोण आणि यांनी सुरू केलेले वृत्तपत्र कोणते? हे आम्हाला २० तारखेच्या आत कळवा.

विजेत्यास रु. १०१ चे रोख पारितोषिक दिले जाईल.

मे अंकातील 'ओळखा पाहू'चे उत्तर
नामवंत व्यंगचित्रकार **आर. के. लक्ष्मण** वृत्तपत्र- द टाईम्स ऑफ इंडिया
स्पर्धेचे विजेते - **रा. द. ढुमणे, पुणे**
अचूक उत्तर पाठवणारे वाचक
अनिकेत कुलकर्णी, शरच्चंद्र पटवर्धन, रा. व्यं. जोशी- अंबरनाथ पूर्व, य. श्री. देशपांडे- नासिक, गिरिजा कंठे, वैशाली कुन्हेकर, उषा कंठे- अमरावती, पंढरीनाथ घाटे- जालना, नेहा आखाडे- सांगली, सुधाकर भुतकर- रायगड, भगवान बनसोडे, प्रतिक्षा बनसोडे- नांदेड, शिवानी वकील- कोल्हापूर

मे २००७ अंकातील कोड्याचे उत्तर

दामिनी, तिमिर, शाबासकी, इरले, दार, उचकी, मकान, कापा, लेह, तारा, चकित, सरंजाम, किडा, तनया, तुरंत, रजनी, कनक, रास, सनम, डाव, किमया, रान, डावरे, दाई, वाघ, यंदा, वाई, शाळा, मघई, हालत, तवा, जनसेवा, शिसे, शीत, वजन, घन, घसघशीत, राघव, पाऊस, मद, नगण्य, नलदमयंती, गती, दीन, कमल, लळा, शाम, तरल, मधाळ, सुधा, सुरा, धारा, राळ, तहान, स्तिमित, हुरहुर, पूजा, घर, कातळ, तळघर, तळमळ, साबरमती, तीर, काजळ, परळ, मती, तीस, रमतगमत, गळ, महाल, गहाळ, जतन, हात, जहाज, समज, सजा, जाम, कामना, जाताजाता, ताना, मनाई, जाई, ताई, ताक, ईशान्य, अन्य, ताजा, मनमिळाऊ, तमस, तसदी, नदी, मिशा, दिशा, पूर, रास, काल, ऊस, कान